

Ocena wpływu działań projektu

pn. „LIFE13 NAT/PL/000009: Active protection of water-crowfoots habitats and restoration of wildlife corridor in the River Drawa basin In Poland / Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawy w Polsce”

na aspekt społeczno–gospodarczy

RAPORT CZĘŚCIOWY – SPRAWOZDANIE Z I ETAPU BADAŃ

GDAŃSK, 2015

Zamawiający:

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie

ul. Teofila Firlika 20

71-637 Szczecin

Wykonawca:

EU-CONSULT Sp. z o.o.

ul. Wały Piastowskie 1

80-855 Gdańsk

www.eu-consult.pl

Zawartość

1	Podstawowe informacje o badaniu.....	4
1.1	Ogólne informacje o projekcie	4
1.2	Cele badania	5
1.3	Obszary badawcze	6
1.3.1	Potrzeby.....	6
1.3.2	Efektywność.....	6
1.3.3	Użyteczność	6
1.4	Pytania badawcze	7
2	Koncepcja badania.....	12
2.1	Etapy procesu badawczego	12
2.2	Zakres terytorialny badania:.....	15
3	Analiza wyników badań.....	16
3.1.1	IDI.....	16
3.1.2	FGI.....	24
3.1.3	CATI.....	31
3.1.4	TDI.....	47
4	Wnioski	58
5	Harmonogram badania:	63
5.1	Szczegółowy harmonogram prac badawczych	63
6	Narzędzia badawcze	66
6.1	Kwestionariusz ankiety CATI.....	66
6.2	Scenariusz IDI.....	75
6.3	Scenariusz TDI.....	76
6.4	Scenariusz FGI.....	77
7	Spis tabel, wykresów oraz rysunków.....	78

1 Podstawowe informacje o badaniu

1.1 Ogólne informacje o projekcie

Drawa i Korytnica, Grabowa oraz Radew są najważniejszymi na Pomorzu Zachodnim nizinnymi i przyziemnymi rzekami, gdzie występują siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*). Są to rzeki w Polsce, gdzie stanowiska włosieniczników (*Batrachium* sp.) znajdują się na wschodniej granicy geograficznego zasięgu ich występowania i są szczególnie narażone na niekorzystne przekształcenia siedlisk rzecznych, które powodują ich ustępowanie. Zasadniczym problemem środowiskowym, który planuje się rozwiązać w ramach działań projektu, jest brak skutecznej migracji ryb i minogów wzdłuż korytarza ekologicznego, jakim jest cała zlewnia. Poprawa drożności Drawy będzie realizowana w miejscach barier uniemożliwiających migrację ryb i minogów na obszarze całej zlewni, a więc także w Drawieńskim Parku Narodowym. Udrożnienie korytarza ekologicznego odbędzie się poprzez dostosowanie budowli hydrotechnicznych do ekologii migrujących gatunków. Głównymi celami projektu są¹:

- **Cel 1** zachowanie i poprawa stanu ochrony siedlisk zbiorowisk włosieniczników 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*) w 5 siedliskowych obszarach Natura 2000.
- **Cel 2** reintrodukcja rdestniczki gęstej (*Groenlandia densa*) w rzekach Radew, Grabowa i Korytnica, gatunku charakterystycznego dla siedliska 3260 Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników (*Ranuncion fluitantis*).
- **Cel 3** zwiększenie sukcesu naturalnego rozrodu gatunków: 1099 minoga rzeczno (Lampetra fluviatilis), 1163 głowacza białołetwego (*Cottus gobio*) i 1106 łosia atlantyckiego (*Salmo salar*) oraz 1149 kozy (*Cobitis taenia*).
- **Cel 4** zwiększenie świadomości społeczeństwa dotyczącej zagadnień usług ekosystemowych i zrównoważonego rozwoju gospodarczego w rejonie rzek włosienicznikowych.

Realizacja celów projektu będzie możliwa poprzez podjęcie szeregu działań ukierunkowanych na poprawę funkcjonowania środowiska rzeczno na objętych projektem obszarach:

- Przywracanie drożności koryt rzecznych
- Mniejsze usprawnienia hydrotechniczne
- Stworzenie tarlisk w korytach rzek
- Budowa zapory przeciwozyjnej w dolinie Drawy koło Głuska
- Przywrócenie populacji rdestniczki gęstej
- Przeciwdziałanie kłusownictwu
- Optymalizacja ruchu turystycznego
- Edukacja i informacja (między innymi wśród społeczności lokalnej)
- Monitoring i ewaluacja projektu

¹ Portal internetowy LIFEDrawaPL: <http://drawalifeplus.rdos.szczecin.pl> [dostęp 08.10.2015]

1.2 Cele badania

Głównym celem badania jest rozpoznanie w gronie mieszkańców gmin i regionu, samorządów, przedsiębiorców branży turystycznej i przedstawicieli organizacji pozarządowych działających na terenie gminy, a także turystów oraz użytkowników rybackich korzystających z zasobów przyrodniczych obszaru projektu, odpowiedzi na pytania pozwalające ocenić realizację projektu oraz jego tło społeczne pod względem kryteriów potrzeb, efektywności oraz użyteczności.

Wymiernym efektem badań będzie stworzenie czterech raportów okresowych i jednego raportu finalnego, których zakres tematyczny będzie efektywnie odnosił się do wskazanych powyżej obszarów badawczych. W ramach badania zostaną zrealizowane następujące **cele szczegółowe**:

- Identyfikacja skali problemów i ich uwarunkowań, związanych z niedostateczną świadomością ekologiczną oraz preferowanymi nie zrównoważonymi przyrodniczo praktykami w zakresie gospodarowania, wypoczynku i stylu życia, o ile stanowią one – bezpośrednio lub pośrednio czynniki ograniczające możliwości osiągnięcia dobrego stanu ekologicznego rzek, ochrony gatunków ryb i siedlisk roślinności wodnej, a także integralności krajobrazu dolin rzecznych
- Zaproponowanie, w oparciu o w/w, elementów treści, argumentacji, metodyki i preferowanych grup docelowych dla planowanych w ramach projektu działań informacyjno-edukacyjnych, kierunków promocji aktywizacji społeczności, wytycznych z zakresu oddziaływania społecznego dla przyszłych aplikacji na projekty dotyczące ochrony przyrody i środowiska rzek oraz zrównoważonego rozwoju obszarów nadrzecznych/zlewniowych, a także dla konsultacji społecznych prowadzonych przez RDOŚ na chronionych obszarach nadrzecznych
- Ocena efektywności społecznej działań projektu, w szczególności działań informacyjno-edukacyjnych, optymalizacji oddziaływania turystyki kajakowej i działań antyktusowniczych, także efekt pracy nad elementami projektu i współpracy z zespołem projektowym na kształtowanie postaw i kwalifikacje zawodowe
- Zaproponowanie wskazań – w zakresie oddziaływań społecznych – dla adaptacyjnego zarządzania realizacją zaplanowanych działań i ich modyfikacji, uwzględniających korzystne dla celów projektu efekty społeczne, a także wskazanie potencjalnych sprzymierzeńców i uwarunkowań wzajemnego wsparcia;
- Przygotowanie Końcowego Raportu na temat aspektów społecznych realizowanego projektu, stanowiącego integralną część finalnego sprawozdania dla Komisji Europejskiej, a także przedstawienie referatu i publikacji na konferencję naukową zamykającą projekt.

1.3 Obszary badawcze

Obszar badawczy obejmuje zagadnienia dotyczące wpływu projektu na aspekt społeczno-gospodarczy w ramach trzech kryteriów:

1.3.1 Potrzeby

W ramach tego kryterium realizacja projektu pozwoli na:

- zbadanie i ocenę stanu świadomości ekologicznej, akceptacji dla ochrony przyrody, zrozumienia złożonych relacji przyrodniczo-społecznych i ekonomicznych w skali dolin i zlewni rzek oraz percepcji własnej roli w tych relacjach
- zidentyfikowanie istniejących barier społecznych i skali niezrozumienia / braku akceptacji dla działań proekologicznych
- określenie ubocznych efektów przeszłych i obecnych działań ukierunkowanych na ochronę przyrody/środowiska rzek, wywołujących niechęć i brak akceptacji społecznej

1.3.2 Efektywność

Kryterium efektywności dotyczy skuteczności projektu w kontekście ponoszonych nań nakładów ekonomicznych oraz czasu. Podstawowym zakresem analizy w tym obszarze będzie odpowiedź na poniższe pytania:

- Czy realizacja projektu, w szczególności jego działań informacyjno-edukacyjnych, spowodowała zmiany w wiedzy przyrodniczej i świadomości ekologicznej?
- Czy zastosowano właściwą i skuteczną metodykę treści i formy działań informacyjno-edukacyjnych?
- Czy (a jeśli tak, to jak) projekt wpłynął na lokalną gospodarkę?
- Czy założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty lub istnieją szanse poprawy w przyszłości?

1.3.3 Użyteczność

Projekt ma charakter stricte praktyczny i jego powodzenie w dużej mierze można określić na podstawie wymiernych efektów. Kryterium użyteczności obejmuje następujący zakres zagadnień:

- W jaki sposób, zdaniem pytanych, projekt wpłynie na funkcje ekosystemu w miejscu i zasięgu oddziaływania wykonywanych działań?
- Czy założone zmiany w rozkładzie presji turystycznej w dorzeczu Drawy zostały osiągnięte, oraz czy skutki tych zmian postrzegane są jako korzystne?
- Czy (a jeśli tak, to jakie) niezamierzone (pozytywne/negatywne) skutki wyniknęły z realizacji projektu? - Jakie działania powinny uzupełnić, zdaniem pytanych, obecnie realizowany projekt dla zwiększenia jego skuteczności?
- Oddziaływania na świadomość ekologiczną odbiorców i użytkowników dorzeczy objętych działaniami: - W jaki sposób realizacja działań w projekcie wpłynęła na świadomość ekologiczną społeczeństwa
- Czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów?

1.4 Pytania badawcze

Kierunek badań określają pytania badawcze. Systematyczne pozyskiwanie odpowiedzi na poniższe kwestie pozwoli na holistyczną ocenę projektu pod względem wpływu na sferę społeczno-gospodarczą. Monitoring przebiegu badania będzie polegał na weryfikacji uzyskanych odpowiedzi na poniższe pytania oraz kontroli danych pod względem ich komplementarności z obszarami badawczymi. W celu zapewnienia trafności badań podczas całego procesu badawczego, w tym na etapie powstawania metodologii wykonywana jest analiza danych zastanych. Dzięki takiemu podejściu możliwe będzie uzyskanie odpowiedzi na wszystkie postawione pytania badawcze, co ma niezwykle istotne znaczenie dla powodzenia badań i użyteczności ich rezultatów dla Zamawiającego. Poniżej zaprezentowano zestawienie pytań badawczych, według grup tematycznych:

1. Percepcja roli rzeki w świadomości ludzi – mieszkańców regionu i turystów
 - 1.1. Jaki jest odbiór społeczny realizowanych w ramach projektu zabiegów czynnej ochrony przyrody?
 - 1.2. Jaki może być wpływ projektu na rozwój gospodarczy regionu oraz poczucie powiązań osób i społeczności z ich przyrodniczym środowiskiem życia?
 - 1.3. W jaki sposób rozumiane jest pojęcie zdrowej, czy dobrze działającej rzeki: rzeka dzika, czy uregulowana i oczyszczona, regularnie poddawana pracom utrzymaniowym?
 - 1.4. Jak powinna wyglądać ochrona przeciwpowodziowa?
 - 1.5. Czy, w jakim zakresie i dlaczego potrzebne są zabiegi melioracyjne w dolinach?
 - 1.6. Jakie funkcje ekosystemowe uważane są za istotne?
2. Świadomość różnorodności i skali powiązań społeczności i gospodarki z rzeką
 - 2.1. Czy rzeka przynosi też straty, lub ma w sobie niezrealizowany potencjał dla gospodarki i społeczności?
3. Świadomość znaczenia ciągłości rzeki jako korytarza ekologicznego dla migracji, głównie ryb.
 - 3.1. Czy i na ile zabudowa hydrotechniczna z przegrodzonymi rzekami dla różnych celów: przemysłowych, hodowli ryb w stawach, retencji wody w zbiornikach, regulacji przepływu – jest usprawiedliwieniem dla przerwania szlaków migracji?
 - 3.2. Czy warto, nawet jeżeli pociąga to za sobą wysokie koszty, pogodzić cele hydrotechniczne z przywracaniem ciągłości migracji ryb przez budowę przepławek?
 - 3.3. Czy należałyby likwidować istniejące obiekty hydrotechniczne, zbudowane w przeszłości?
 - 3.4. Czy należy budować więcej obiektów hydrotechnicznych, przy świadomości, że dla uzyskania pozwolenia konieczne będzie spełnienie wymagań środowiskowych?
4. Gospodarowanie zasobami wód w zakresie zarybiania oraz ochrony populacji ryb
 - 4.1. Jak powinno wyglądać zarządzanie gospodarowaniem populacjami ryb, kto powinien w nim uczestniczyć?
 - 4.2. Jaka jest świadomość potrzeby zachowania naturalnych tarlisk, czy sztucznych zarybień?
 - 4.3. Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych w regionie - odławiania ryb?
 - 4.4. Czy potrzebne są ograniczenia odławiania ryb i w jakim zakresie?
 - 4.5. Jaka jest ocena społeczna kłusownictwa, a także antykłusowniczych działań przeciwdziałających i sankcji karnych?

- 4.6. Co należałoby zrobić, aby doprowadzić do eliminacji kłusownictwa i przyzwolenia społecznego dla praktyk kłusowniczych (jeśli takowe występuje)?
5. Postawy wobec zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki?
 - 5.1. Jak wygląda świadomość zanieczyszczania i degradowania ekosystemu rzeki, wynikających z istnienia osiedli i gospodarki w jej zlewni?
 - 5.2. Czy kanalizacja i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem?
 - 5.3. Czy rolnicy starają się stosować znane dobre praktyki, prowadzące do zmniejszenia presji na wody gruntowe i rzeczne?
 - 5.4. Czy istnieje świadomość powiązania – wzajemnego wpływu na zasoby i jakość - wód podziemnych i powierzchniowych?
 - 5.5. Czy jest zauważana i jak postrzegana erozja gleb i sputkiwanie zawiesiny do rzek
 - 5.6. czy i jak należy przeciwdziałać zjawisku erozji gleb i sputkiwania zawiesiny do rzek?
 - 5.7. Jak postrzegane są istniejące możliwości redukcji negatywnych oddziaływań rolnictwa na wody (dobre praktyki, strefy buforowe, programy rolno-środowiskowe, rolnictwo ekstensywne, rolnictwo ekologiczne)?
6. Świadomość i percepcja różnorodności gatunkowej flory rzecznej
 - 6.1. Czy różnorodność gatunkowa jest uważana za istotną i wartą zachowania, a jeżeli została zredukowana, czy powinno się ją przywracać?
 - 6.2. Jak postrzegane jest znaczenie roślinności wodnej i bagiennej?
 - 6.3. Czy znane i rozróżniane są gatunki (rodzaje) roślin wodnych?
 - 6.4. Czy zauważane są różnice w czasie w charakterze roślinności i jej ilości (zanik włosieniczników, inwazja trzcinowisk)?
7. Ocena prac melioracyjnych
 - 7.1. Jak oceniane są prace melioracyjne?
 - 7.2. Czego powinny dotyczyć prace melioracyjne?
 - 7.3. Czy tego rodzaju działania są właściwie prowadzone (m.in. jaka jest ich intensywność i czy należy ją zmienić)?
 - 7.4. jest ich za mało czy za dużo? Czy ich efekty są korzystne i dla kogo? Czy zauważane są negatywne efekty – zwiększona uciążliwość suszy, pogorszenie jakości wód, redukcja populacji ryb? Kto powinien ponosić ich koszty?
8. Ocena gospodarka w zlewniach i dolinach rzek
 - 8.1. Czy współczesna gospodarka w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki?
 - 8.2. Co najbardziej szkodzi, a co jest postrzegane jako pomagające rzece?
 - 8.3. Czy dawne, zanikające sposoby gospodarowania były lepsze dla rzeki?
 - 8.4. Na czym polegały stosowane w przeszłości sposoby gospodarowania i dlaczego ich zaniechano (zanik wiedzy, ciężka praca, niezadowalające efekty ekonomiczne, nie da się ich stosować przy współczesnych, zmienionych warunkach środowiska i życia)?
9. Postawa wobec projektów proekologicznych
 - 9.1. Czy projekty ekologiczne, przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin, są potrzebne?
 - 9.2. Jakie działania powinny uwzględniać tego rodzaju projekty?
 - 9.3. Kto powinien zarządzać projektami ekologicznymi?

- 9.4. Jakie powinny być źródła finansowania tego rodzaju projektów?
- 9.5. Czy społeczności lokalne powinny włączać się w działania realizowane w ramach projektów ekologicznych i w jakim zakresie?
- 9.6. Komu projekty ekologiczne przynoszą korzyści?
- 9.7. Czy projekty ekologiczne przynoszą szkody, (jeśli tak to jakie i komu)?
- 9.8. Czy są znane przykłady projektów ekologicznych, w ramach programu LIFE, innych programów unijnych, krajowych i regionalnych?
10. Potrzeby edukacyjne i informacyjne na temat ochrony przyrody i ekologii
 - 10.1. Jak jest postrzegana potrzeba informacji i edukacji ekologicznej, dotyczącej rzek, dolin rzecznych i przyrody?
 - 10.2. Czy edukacja i informacja jest realizowana we właściwym zakresie i właściwy sposób?
 - 10.3. Czego brakuje w przekazie (treści, formy przekazu i aktywności), oraz do kogo powinien być skierowany?
 - 10.4. Jakie sposoby przekazu i argumentacji byłyby bardziej skuteczne?
 - 10.5. Czy są ludzie, których opinia i autorytet są znaczące dla lokalnych społeczności, i to oni powinni też wyrażać swoje zdanie w kwestiach związanych ze środowiskiem?
 - 10.6. Czy są znani ludzie, którzy wiedzą, jak gospodarować w przyrodzie (nawet jeżeli jest to wiedza niekonwencjonalna, nie akademicka, praktyczna), a nie są słuchani?
 - 10.7. Jak ich włączyć do działań informacyjnych?
11. Ocena form ochrony przyrody
 - 11.1. Jak postrzegana jest konieczność i aktualna praktyka ochrony przyrody?
 - 11.2. Czy formy ochrony przyrody takie, jak parki narodowe, krajobrazowe, obszary Natura2000, rezerваты, są potrzebne i właściwie realizują swoje cele?
 - 11.3. Czy istnieje zgoda na ograniczenia i zakazy, wynikające z obszarów chronionych?
 - 11.4. Czy w opinii społecznej ograniczenia i zakazy w zakresie ochrony przyrody sens, nawet jeżeli dla niektórych mogą być uciążliwe?
 - 11.5. Jakie korzyści przynosi ochrona obszarowa?
 - 11.6. Czy można mówić, że formy ochrony przyrody budują markę regionu, a jeżeli nie, co należałoby zmienić?
 - 11.7. Jak postrzegana jest potrzeba i praktyczne konsekwencje ochrony gatunkowej gatunków zwierząt (w tym ryb, ptaków wodnych, bobra, wydry) i roślin związanych z rzekami?
12. Ocena działalności instytucji ochrony przyrody
 - 12.1. Czy są zauważane, jak postrzegane i oceniane działania instytucji i organizacji związane z ochroną i gospodarką na rzekach i w ich dolinach (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, samorządy lokalne, lokalne grupy działania, lokalne organizacje turystyczne, organizacje ekologiczne, inne organizacje społeczne, przedsiębiorstwa komercyjne, fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej)?
13. Identyfikacja roli lokalnych społeczności w ochronie przyrody
 - 13.1. Jaka powinna być rola mieszkańców regionu i lokalnych społeczności w ochronie przyrody i środowiska rzek i ich dolin?
 - 13.2. Czy społeczność lokalna realizuje w jakiś sposób działania o charakterze proekologicznym?
 - 13.3. Jakie istnieją ograniczenia w tym względzie?

- 13.4. Jakie braki w zakresie wiedzy, informacji, organizacji, funduszy są zauważane?
- 13.5. W jaki sposób można wspomóc aktywność w tym zakresie?
- 13.6. Jak właściciele gruntów nadrzecznych i oddziałujących na rzekę, gospodarka leśna i gospodarka komunalna może wspomóc zdrowe środowisko rzek i jakiego wsparcia oczekuje?
14. Wpływ zakazów i ograniczeń na turystkę, społeczność i gospodarkę.
- 14.1. Jaki jest efekt i perspektywy na przyszłość działań w zakresie optymalizacji ruchu turystycznego – pogodzenia potrzeb i oczekiwań turystów (głównie kajakarzy, także wędkarzy) i przedsiębiorców – organizatorów turystyki oraz lokalnego zaplecza turystycznego, z wymaganiami ochrony przyrody?
15. Ocena efektów projektu w zakresie obiektów infrastruktury turystycznej
- 15.1. Jak turyści i organizatorzy turystyki oceniają utworzone w ramach projektu obiekty infrastruktury turystycznej na etapie ich planowania (ocena ich lokalizacji i koncepcji planistycznej), w trakcie budowania i po oddaniu do użytku?
16. Ocena dostępnych informacji turystycznych w zakresie przyrody
- 16.1. Jaka informacja i w jakiej formie jest potrzebna turystom i może wspomóc pozytywne nastawienie turystów dla potrzeb ochrony przyrody i środowiska rzek?
- 16.2. Czy są potrzebne i dostępne w zadowalającym zakresie i formie informacje o: gatunkach roślin i zwierząt, ich znaczeniu w przyrodzie i dla człowieka, funkcjach i dynamice całego ekosystemu, powiązaniach rzeki z krajobrazem i społecznościami, historii rzeki – geologicznej i nowożytnej, tradycyjnej wiedzy o rzekach i ich użytkowaniu, obszarach chronionych?
- 16.3. Jakie formy informacji są potrzebne: tablice i foldery informacyjne, mapy turystyczne z treścią przyrodniczą, książki, artykuły w gazetach i czasopismach popularnych i turystycznych/ przyrodniczych, strony internetowe, portale społecznościowe, programy TV i radiowe, filmy reportażowe i edukacyjne, inne...
17. Potrzeby turystyki oraz wpływ tej branży na społeczność lokalną i ochronę przyrody środowiska rzecznoego
- 17.1. Jakie kwalifikacje od organizatora turystyki kajakowej oczekują turyści (zapewnienie skutecznej logistyki wycieczki, przekazanie informacji o szlaku, jego przyrodzie i historii, organizacja imprezy towarzyszącej, zaproponowanie programu uzupełniającego)?
- 17.2. Jaki model turystyki jej uczestnicy (z wyróżnieniem grup) uważają za odpowiedni dla siebie (duże spływy masowe, w małych grupach towarzyskich i rodzinnych, indywidualne, w tłumie czy w spokoju)?
- 17.3. Jak turyści oceniają istnienie przeszkód na szlaku (głównie zwalonych drzew), odcinki otwarte i zalesione, łatwe i trudne technicznie (bystrza, ostre zakola)?
- 17.4. Jakie są potrzeby turystów w zakresie rodzaju infrastruktury (baza noclegowa, wyżywienie, innego rodzaju atrakcje)?
- 17.5. Co decyduje o wyborze trasy spływu oraz czy turyści preferują spływy jedno- czy kilkudniowe?
- 17.6. Czy spływ jest jedyną formą wypoczynku, czy jest (lub powinien być) połączony z innymi?

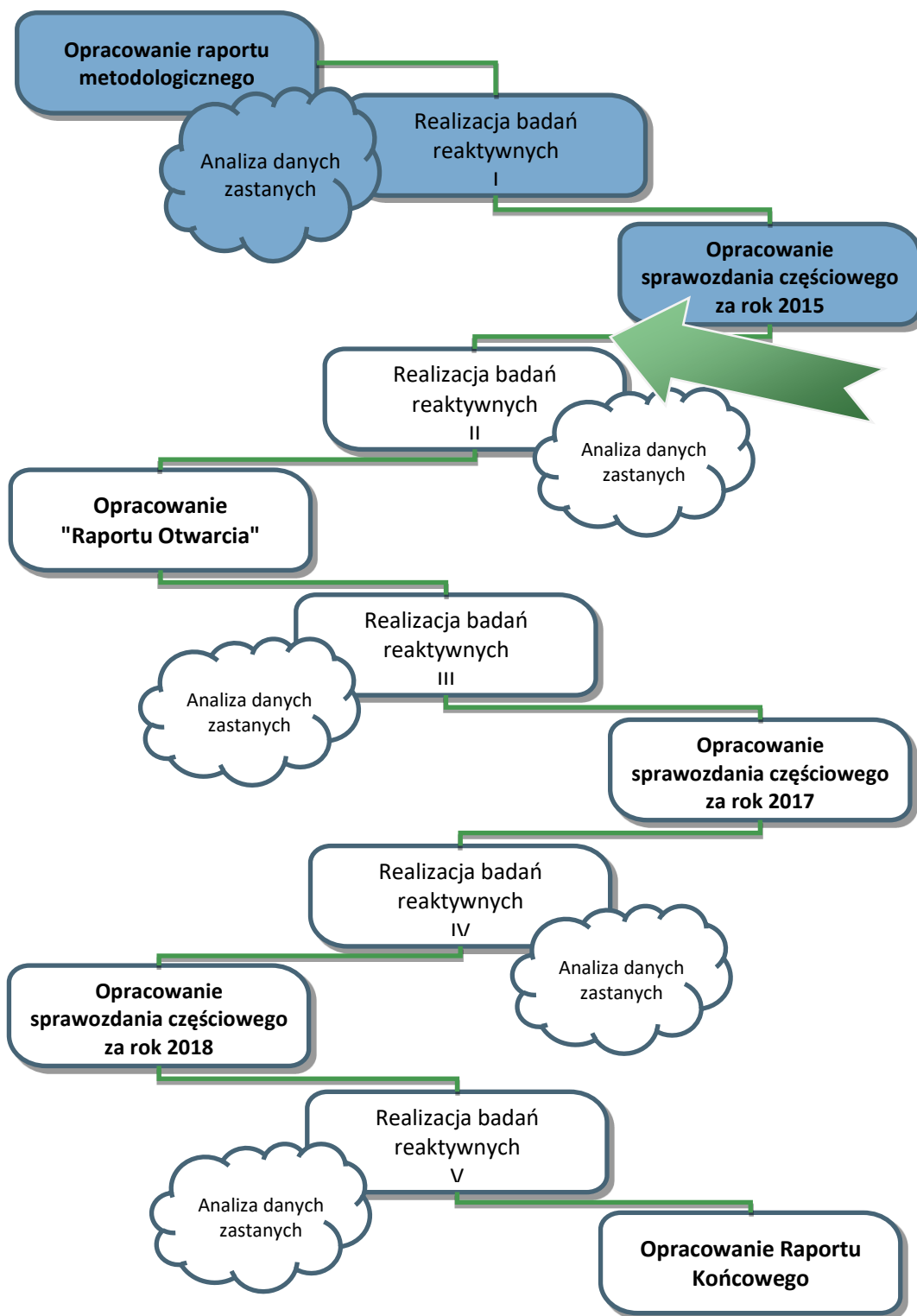
- 17.7. Jak oceniane są perspektywy, potrzeby i ograniczenia dla promocji innych form – turystyki pieszej, rowerowej, trasy dla grup poruszających się samochodem elektrycznym z przewodnikiem?
- 17.8. Czy są znane i jak oceniane formy aktywnej turystyki poznawczej (jak turystyka przyrodnicza, kulturowa, historyczna, questing, rekonstrukcje i działania ją wspomagające – rewilding, ekomuzea)?
- 17.9. Jak mieszkańcy regionu postrzegają ruch turystyczny i jego formy?
- 17.10. Czy ruch turystyczny przyczynia się do rozwoju regionu?
- 17.11. Kto odnosi korzyści a kto straty w związku z ruchem turystycznym oraz czy szanse dotyczą wszystkich, czy tylko wąskiej grupy i na ile odnoszący korzyści z turystyki są zintegrowani ze społecznością?
- 17.12. Czy zmiany modelu turystyki mają/ mogłyby mieć istotny wpływ na społeczność lokalną?
- 17.13. Czy turystyka jest postrzegana jako znacząco skuteczna forma edukacji ekologicznej, prowadząca do zrozumienia funkcji rzek i potrzeby ich ochrony oraz dalszego propagowania tego podejścia w społecznościach, z których turyści się wywodzą?
- 17.14. Co należałoby zrobić, aby zwiększyć efektywność oddziaływania turystyki w tym zakresie?

2 Koncepcja badania

2.1 Etapy procesu badawczego

Na poniższym schemacie zaprezentowano postęp realizacji procesu badawczego (Rysunek 1):

Rysunek 1 Schemat procesu badawczego

Poniżej opisano kolejne etapy procesu badawczego:

1. Przygotowanie raportu metodologicznego

Wykonawca przygotowuje propozycję raportu metodologicznego i przekaże ją Zamawiającemu, który zapozna się z jej treścią i wniesie do niego uwagi lub zaakceptuje w całości jego treść. W przypadku przekazania uwag Wykonawca wprowadzi zmiany do propozycji raportu metodologicznego i przedstawi Zamawiającemu do akceptacji jego ostateczną wersję. Po zaakceptowaniu raportu metodologicznego, Wykonawca złoży go u Zamawiającego w wersji papierowej oraz elektronicznej. Przygotowanie raportu metodologicznego, w tym narzędzi badawczych zawierających wzajemnie uzupełniające się zagadnienia jest niezbędne do tego, aby później realizowane działania związane z realizacją badania pozwoliły na udzielenie kompleksowych odpowiedzi na wszystkie pytania badawcze.

2. Analiza danych zastanych

W niniejszym procesie badawczym pełni ona funkcje pomocnicze. Dzięki zastosowaniu tej metody możliwe jest trafne odniesienie się do problematyki badań sugerowanej przez Zamawiającego. Na etapie realizacji badań reaktywnych Wykonawca będzie analizował dokumenty dotyczące realizacji projektu będącego przedmiotem badań. Dzięki temu opracowywane raporty częściowe i raport finalny będą odnosić się do aktualnych danych i zawierać adekwatne wnioski.

3. Realizacja badań reaktywnych

Ankieterzy będą się kontaktować z respondentami osobiście w celu przeprowadzenia badania PAPI. Wywiady CATI prowadzone będą przez ankieterów. Moderatorzy przeprowadzą wywiady IDI i FGI (każdy wywiad będzie nagrywany za pomocą dyktafonu) oraz TDI (nagrywane przy wykorzystaniu specjalistycznego oprogramowania), po czym sporządzą dokładne transkrypcje z wywiadów (nagrania przechowywane będą na dysku twardym jednego z komputerów w siedzibie Wykonawcy). Następnie zweryfikowana zostanie poprawność sporządzenia poszczególnych transkrypcji. Analiza danych jakościowych dokonywana będzie na podstawie transkrypcji.

4. Opracowanie raportów częściowych i końcowego

- **Analiza wyników badań przeprowadzonych z poszczególnymi grupami**

Wykonawca podda analizie wyniki badań przeprowadzonych z poszczególnymi grupami respondentów. Wyniki uzyskane w ramach każdej techniki badawczej zostaną przeanalizowane przez przynajmniej dwóch członków zespołu badawczego, co pozwoli na wyciągnięcie większej liczby wniosków niż w przypadku, gdyby analizą wyników zajmowała się jedna osoba. Z doświadczenia Wykonawcy wynika, że analiza wyników badań powinna nastąpić po zrealizowaniu całej założonej próby w ramach techniki badawczej. W sytuacji, gdy analiza rozpoczynana jest wcześniej istnieje ryzyko, że odpowiedzi udzielone we wcześniej zrealizowanych wywiadach będą miały większy wpływ na wyciągnięte wnioski.

- **Porównanie i interpretacja uzyskanych wyników badań**

Wykonawca dokona porównań uzyskanych wyników badań, a także ich interpretacji. Porównania te zostaną wykonane w obrębie pytań badawczych, z uwzględnieniem poszczególnych grup respondentów i wykorzystanych technik badawczych. Wykonawca przedstawi zarówno zidentyfikowane podobieństwa, jak i różnice. W przypadku wskazania różnic, Wykonawca dokona analizy przyczyn ich wystąpienia. Porównanie wyników badań jest możliwe dopiero po poddaniu analizie wyników poszczególnych technik badawczych. W innym przypadku przeprowadzone porównania miałyby charakter powierzchowny i nie pozwoliłyby na określenie źródła pochodzenia ewentualnych rozbieżności w opiniach.

5. Opracowanie wniosków i rekomendacji

Na podstawie metod i technik badawczych wykorzystanych w ramach realizowanego badania, Wykonawca przygotowuje wnioski i rekomendacje. Zawarte one będą w raporcie końcowym. Wnioski i rekomendacje zostaną przygotowane po przeprowadzeniu panelu ekspertów. Dzięki temu będą one uwzględniały wiedzę i opinie doświadczonych w przeprowadzaniu badań ewaluacyjnych członków zespołu badawczego, jak i ekspertów posiadających rozległą wiedzę na temat sytuacji szkolnictwa zawodowego.

2.2 Zakres terytorialny badania:

Badanie zostanie przeprowadzone na terenie trzech województw: Zachodniopomorskiego, lubuskiego oraz wielkopolskiego i obejmie swoim zasięgiem teren siedmiu powiatów: drawskiego, choszczeńskiego, sławieńskiego, strzelecko-drezdeneckiego, białogardzkiego, czarnkowsko-trzcianeckiego oraz koszalińskiego. Szczególnie w procesie badawczym zostaną uwzględnienie terytoria będące obszarami ochrony siedlisk Natura 2000 i obszary istotne dla ich prawidłowego funkcjonowania. Tym samym badania zostaną ukierunkowane na miejscowości leżące w bliskim położeniu rzek: Drawy, Radwi i Grabowej na Pomorzu.

Rysunek 2 Mapa ogólnego położenia projektu²

² Przy opracowaniu wykorzystano grafikę z folderu „podstawowe informacje o projekcie LIFEDrawaPL” z portalu <http://drawalifeplus.rdos.szczecin.pl/> [dostęp 08.10.2015]

3 Analiza wyników badań

3.1.1 IDI

IDI polega na przeprowadzeniu z daną osobą ustrukturyzowanej rozmowy, która ma na celu uzyskanie konkretnych informacji w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu. Standaryzacja poruszanych zagadnień, a w szczególności celu rozmowy pozwala na uzyskanie informacji istotnych z punktu widzenia celów badania. Charakter rozmowy i duża swoboda w komunikacji ułatwiają zaś pogłębianie poruszanych zagadnień i wyjaśnianie zdiagnozowanych zjawisk. Indywidualne wywiady pogłębione mają na celu przede wszystkim odpowiedzenie na pytanie dlaczego dane zjawisko występuje, a nie samo proste stwierdzenie jego występowania. Mała liczebność populacji oraz konieczność uzyskania wiedzy o konkretnych zjawiskach i mechanizmach sprawiają, że wywiady pogłębione będą idealną techniką służącą realizacji założonych celów.

Populacja badania:

Członkowie zespołu (pracownicy RDOŚ) realizującego projekt, eksperci zewnętrzni, projektanci i wykonawcy prac zleconych (robót budowlanych, zadań edukacyjnych, monitoringu efektów projektu);

Liczba wywiadów: 60 (12 rocznie)

Dobór próby: celowy

Badanie zostanie przeprowadzone wśród przedstawicieli różnego rodzaju instytucji. W badaniu wezmą udział te osoby, których wiedza i opinie będą użyteczne z punktu widzenia celów badania. Ze względu na charakter populacji tego badania Wykonawca proponuje, iż przeprowadzi wywiady z osobami i przedstawicielami instytucji wskazanymi przez Zamawiającego.

ANALIZA

Jak ogólnie ocenia Pan/i projekt „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? W jakim stopniu wpływa on na poprawę sytuacji środowiska naturalnego rzeki i doliny rzeki?

Wszyscy respondenci biorący udział w badaniu ocenili projekt bardzo pozytywnie. Ich zdaniem w sposób odpowiedni dobrany został zakres działań podejmowanych w jego ramach. Poza ochroną roślin istotne jest udroźnienie korytarza ekologicznego, który w rezultacie przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej rzek. Wskazywano także na wzmoczenie migracji ryb i zarybienie akwenu, polepszenie wizerunku Parku Narodowego, wykreowanie marki, a przede wszystkim zmianę w postrzeganiu województwa zachodniopomorskiego. Ponadto nowatorskie podejście do siedlisk rzecznych wpłynie na poprawę ich stanu i dostarczy cennych wskazówek na przyszłość. Pozytywnie oceniono także współpracę w ramach projektu – wskazano na rzeczową wymianę informacji i bardzo dobrą komunikację. Jeden z respondentów zaznaczył, że w projekcie dostrzegalne są niedociągnięcia, jednak jest to pierwsze w Polsce działanie o tak wysokim finansowaniu. Jego realizacja będzie zatem źródłem wielu dobrych praktyk.

Oceniam go bardzo pozytywnie [projekt], nie chodzi o ochronę tych roślin, ale także udrożnienie tych rzek, co wpłynie pozytywnie na turystykę kajakarską. Poza tym, jeśli dojdzie do udrożnienia rzeki, to oprócz roślinności powrócą na te tereny także określone gatunki ryb, aby dane gatunki ryb mogły migrować w górę rzeki są budowane przez nas przepławki, które będą w niektórych miejscach pozwalały na przepłynięcie rzeki – to także element pozytywny.

Ogólnie projekt oceniam dobrze, choć jak każdy projekt nie jest on doskonały i przy jego realizacji widać pewne niedociągnięcia. Pewnie teraz gdybyśmy pisali nowy wiedzielibyśmy od razu, na co zwrócić szczególną uwagę zwłaszcza, jeśli chodzi o terminy realizacji poszczególnych działań, które są za krótkie.

Wpływa on [projekt] w stopniu istotnym [na poprawę środowiska], zapewni drożność ekologiczną. Zawarte w projekcie działania dają szansę na poprawę stanu samych siedlisk, jest to celowe i bardzo dobrze zaplanowane działanie.

W jakim stopniu realizowane w ramach projektu inwestycje przyczynią się lub przyczyniły się do poprawy sytuacji ekologicznej na tym obszarze? Czy w ramach realizacji działań występują jakieś bariery lub skutki uboczne prowadzonych prac? Jakiego rodzaju środki zaradcze zastosowano lub planuje się zastosować by im przeciwdziałać?

Zdaniem badanych każda inwestycja z zakresu projektu przyczyni się, w istotnym stopniu, do poprawy sytuacji ekologicznej. Pozwolił na to odpowiedni dobór działań wskazanych na etapie planowania. Za przykład podano budowę przepławki na terenie elektrowni wodnej Kamienna oraz eliminację wszystkich zapór, które uniemożliwiają rybom migrację. Podjęcie działań w tym zakresie wpłynie na zwiększenie zarybienia i poprawę sytuacji na całym terenie. Uznano jednak, że trudno obecnie wskazać bariery czy skutki uboczne prowadzonych działań (jeden z respondentów zaakcentował zbyt krótki czas przeznaczony na realizację poszczególnych działań). Podjęto jednak „monitoring zerowy”, którego celem jest określenie stanu wyjściowego dorzeczy. Pozwoli on na określenie zagrożeń, mogących mieć istotny wpływ na realizację projektu. W przypadku środków zaradczych wskazano jedynie na likwidację bieżąco pojawiających się problemów, a także ich przewidywanie.

Na tym etapie trudno mówić o pewnych utrudnieniach, działaniach zagrażających istnieniu ekosystemu, dlatego też podejmujemy tzw. „monitoring zerowy”, który jest w trakcie realizacji. Potrzebne jest też zakończenie tego monitoringu, aby wykazać, że dane działania przyczynią się do poprawy siedliska lub wpłyną na jego poprawę – wtedy też trzeba będzie wprowadzić jakieś działania interwencyjne.

Wszelkie inwestycje realizowane w ramach projektu przyczynią się w znacznym stopniu do poprawy sytuacji ekologicznej na tym obszarze. Oczywiście, że w chwili obecnej napotykamy na różnorodne bariery, przede wszystkim czas realizacji niektórych przedsięwzięć jest zbyt krótki.

Trudno to ocenić, ponieważ w przyrodzie nie wszystko jest mierzalne. Myślę, że dopiero po zakończeniu projektu będziemy widzieć skutki. Na dziś zbieramy dane z tzw. „monitoringów

zerowych” - czyli wiemy, jaki jest stan wyjściowy, wiemy, że bariery istnieją, w zasadzie we wszystkich dorzeczach. Są to bariery nie tylko te tzw. „twarde”, ale też bariery typu zanieczyszczenia, efekty niewłaściwej gospodarki ryb, efekty hypogeniczne.

Jaka jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewisz? Jak sytuacja ta kształtowała się na przestrzeni ostatnich lat? Jakie są potrzeby w zakresie ochrony przyrody na tych terenach?

Rozmówcy zgodnie uznali, że obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki oraz jej zlewisz jest bardzo zróżnicowana. Pewne odcinki (przede wszystkim na terenie Drawieńskiego Parku Narodowego oraz w niektórych dopływach) są bardzo dobrze zachowane – głównie pod względem krajobrazu – i stwarzają odpowiednie warunki do rozwoju siedlisk włośniczników. Natomiast inne pozostają silnie zdegradowane, co jest efektem nieodpowiednich działań podejmowanych zarówno w przeszłości, jak i teraźniejszości w zlewni. Największym problemem, zdaniem respondentów, rzeki i przyległych do niej terenów jest duża ilość śmieci. Jednak w tym zakresie sytuacja, na przestrzeni ostatnich kilku lat, uległa poprawie – głównie za sprawą zaangażowania samorządów lokalnych i prowadzonych akcji sprzątania Drawy. Wskazywano również na wpływ rolnictwa i gospodarki, których efektem jest opóźnienie procesu samooczyszczania wód podziemnych, przez co obecnie obserwuje się ogólne pogorszenie stanu wód. Rozmówcy uznali, że nie pomogło w tym zakresie skanalizowanie wszystkich terenów oraz usunięcie składowisk odpadów niebezpiecznych. Ponadto akcentowano problem kłusownictwa, a także dużą ilość zanieczyszczeń (w tym wieloobszarowych) spływających do rzeki. Jeden z rozmówców wskazał również na nieodpowiednie podejście społeczeństwa do stanu utrzymania wód i przeświadczeniu o istotności regulowania rzek, które związane jest z ich degradacją.

Na całym Pomorzu Zachodnim bardzo istotnym problemem jest złe zarządzanie zasobami oraz plaga kłusownictwa, jednak nie jest to problem najistotniejszy. Najistotniejszym problemem jest stan środowiska – mimo wielu oczyszczalni, wciąż zbyt dużo ścieków dostaje się do rzek, ponieważ nie wszystkie te oczyszczalnie dobrze działają.

Drawa obecnie najlepiej funkcjonuje w części Drawieńskiego Parku Narodowego, jeśli chodzi o Drawsko to stan ryb jest zadowalający, jednak jest bardzo dużo wyrzucanych w tym rejonie śmieci.

To, co najbardziej „rzuca się w oczy” podczas spacerów nad rzeką, to niezliczone ilości śmieci, zarówno w samej rzece, jak i w jej pobliżu typu butelki, reklamówki foliowe. Istotnym problemem są również zanieczyszczenia spływające do rzeki z wylotów rur oraz z ogródków działkowych poprzez rowy melioracyjne np. w Drawsku Pomorskim. Mam wrażenie, że na przestrzeni ostatnich lat sytuacja uległa lekkiej poprawie w zakresie śmieci.

Sytuacja rzeki Drawy nie jest zła, natomiast same zlewiska i źródliska rzeki nieznajdujące się w samym Parku Narodowym nie są właściwie kontrolowane. Występują tarliska dla ryb, nie ma niestety możliwości migracji ryb. To powoduje, że rzeka nie spełnia swoich końcowych funkcji.

Jakie są współzależności poszczególnych grup interesów w zakresie realizowanych lub planowanych przedsięwzięć? Jak projekt oddziałuje na społeczność lokalną oraz lokalnych przedsiębiorców? Jaki jest wpływ projektu na branżę turystyczną?

Uznano, że współzależność poszczególnych grup interesów, w zakresie realizowanych/planowanych przedsięwzięć jest wysoka. Projekt oddziałuje na różne grupy interesariuszy:

- Lokalnych przedsiębiorców, którzy mogą przystępować do prowadzonych, w ramach projektu, przetargów – realizacja działań wiąże się z wykonaniem wielu usług zewnętrznych (m.in. roboty budowlane). Wpływie to na zwiększenie liczby miejsc pracy oraz zapotrzebowanie pracowników zarówno niższego, jak i wyższego szczebla.
- Społeczność lokalną, która powinna być najbardziej zainteresowana i zaangażowana w realizację projektu. Rozwój regionu pod względem turystycznym wpłynie także na poprawę warunków życia mieszkańców. Jednak jak wskazano, w wielu przypadkach mieszkańcy nie są zaangażowani w działania, co wynika prawdopodobnie z ich niskiej świadomości ekologicznej.
- Branżę turystyczną – kanalizacja ruchu turystycznego zlewni rzeki Drawy oraz przygotowanie odpowiedniej infrastruktury w tym zakresie przyczynią się do zwiększenia atrakcyjności terenu i możliwości przyciągnięcia większej liczby turystów. To z kolei przełoży się na wyższe wpływy dla branży turystycznej oraz wykreowanie marki turystycznej regionu.

Realizacja projektu istotna jest także dla władz gmin oraz jednostek zajmujących się ochrona środowiska (m.in. organizacji czy Parku Narodowego). Jak wskazano, często dochodzi również do ścierania poglądów poszczególnych interesariuszy, przez co istotne jest dochodzenie do porozumień i wypracowywanie wspólnych stanowisk.

Bardzo duże współzależności, ponieważ dyrekcja Parku Narodowego ma interes w ochronie przyrody, mają interes władze gmin, ale także przedsiębiorcy, którzy rozwijają turystykę kajakarską. Jedyne możliwości zarobkowania na tych terenach jest przede wszystkim rozwój turystyki rzecznej, ponieważ nie ma tam żadnego przemysłu, a rozwój turystyczny regionu da możliwość zarobkowania społeczności lokalnej.

Firmy, które nastawione są na rozwój przyglądają się z większą bacznością projektowi, natomiast, jeśli chodzi o społeczność lokalną to należy zwiększyć działania proekologiczne w zakresie szkoły, środowiska, organizacji pozarządowych. Wiedza na temat projektu jest bardzo niewielka. To jest kwestia zaangażowania społeczności lokalnej.

W przypadku dorzecza Drawy tam wykreował się pewien biznes turystyczny oparty na rzece (...) Ważne jest, aby umożliwić w tej sferze gospodarki większą realizację podmiotów gospodarczych. Branża turystyczna współuczestniczy wraz z samorządami w projekcie, komunikuje się z nami, jest bardzo zainteresowana realizacją projektu. Wobec czego te współzależności już na tym etapie zaistniały i tutaj dużo łatwiej będzie nam pracować.

Jak ocenia Pan/i wpływ realizowanych lub (możliwy wpływ) planowanych działań na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody? Jakie działania w zakresie edukacji ekologicznej Pana/i zdaniem są najefektywniejsze? Jaka jest wiedza mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli samorządów i organizacji pozarządowych na temat rzek włosienicznikowych? Jak może zmienić się ona poprzez realizację projektu?

Działania realizowane lub planowane w ramach projektu, zdaniem badanych, pozytywnie wpłyną na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody. Przybliżenie mieszkańcom celu projektu, ale także czynne ich zaangażowanie w jego realizację podniesie świadomość ekologiczną, a także wiedzę na temat samej rzeki. Z tego względu przewidziano dla społeczności lokalnej spływ kajakowy połączony z działaniami edukacyjnymi w formie zabawy. Ponadto planuje się budowę tablic informacyjnych, nie tylko dotyczących projektu, ale również cennych gatunków fauny i flory występujących na danym terenie (co w sposób istotny może przyczynić się do rozwoju turystyki) oraz zagrożeń wynikających z nieodpowiedniej działalności człowieka. Istotne w tym zakresie są również spotkania informacyjne z mieszkańcami, warsztaty i konferencje. Respondenci uznali, że każdy sposób dotarcia z informacją i zainteresowanie nią społeczności lokalnej jest dobry, jednak za najbardziej efektywne uznać należy aktywną edukację (przykładem może być wspomniany spływ kajakowy oraz towarzyszący mu quiz).

Projekt będzie postrzegany jako sposób na rozwiązanie społecznych problemów pomiędzy korzystającym ze środowiska turystą, a ochroną przyrody. Nastąpi wzrost świadomości ekologicznej społeczności lokalnych poprzez uczestnictwo w organizowanych spotkaniach informacyjnych, warsztatach konferencjach oraz innych działaniach edukacyjnych (...) W ramach działań edukacyjnych i promocyjnych projektu LIFEDrawaPL zaplanowano również wydanie publikacji – folderów, kalendarzy, map, które również będą spełniały swoją rolę edukacyjną.

Wszelkie wysiłki na rzecz ochrony rzek podnoszą znacznie świadomość społeczną w tej kwestii. Ludzie zauważają problem rzeki. Przy okazji warsztatów oraz konferencji edukacyjnych istnieje szansa na rozwinięcie świadomości ekologicznej wśród społeczności lokalnej z zakresie znajomości fauny i flory rzek włosienicznikowych. W ramach naszych działań ważne jest także, aby społeczność lokalna zrozumiała zależności istniejące w rzece – znalazła odpowiedź na pytanie: „dlaczego ważne jest dbanie o całą rzekę, a nie tylko jej część” - bo to nie jest skuteczne.

Respondenci uznali, że największą wiedzę na temat rzek włosienicznikowych oraz realizowanego projektu mają samorządowcy oraz organizacje pozarządowe, ze względu na charakter prowadzonych działalności, a także aktywne włączanie się w działania proekologiczne. Wiedza i świadomość mieszkańców oceniona została raczej nisko, chociaż jak wskazywano jest to zróżnicowane. Zdecydowanie większą wiedzę na temat rzeki mają osoby spędzające nad nią czas w sposób aktywny (np. wędkarze, kajakarze), co związane jest najczęściej z ich zainteresowaniami czy hobby. Stopień świadomości ekologicznej powiązany jest zatem ze sposobem i celem użytkowania rzeki. Zdaniem badanych działania promocyjno – edukacyjne w ramach projektu powinny być skierowane przede wszystkim do społeczności lokalnej.

Wiedza środowiska lokalnego jest według mnie niska. Świadomość ekologiczna wbrew pozorom jest bardzo niska wśród społeczności.

Jeśli chodzi o wiedzę na temat rzek włosienicznikowych obserwuje się, że najwięcej o projekcie wiedzą samorządowcy i organizacje pozarządowe, mieszkańcy – mniej i to ich w największym stopniu należy edukować. Samorządowcy zapewne najwięcej przez charakter swojej pracy i związaną ze środowiskiem przyrodniczym, natomiast mieszkańcy wiedzą niewiele. Dziwią się, że

istnieje coś takiego jak rzeka włosienicznikowa, nawet nie potrafią dobrze przeczytać nazwy „włosienicznikowa” więc główny nacisk trzeba położyć na edukację społeczności lokalnej. Może się on zmienić właśnie poprzez realizację działań edukacyjnych i informacyjnych.

Wiedza mieszkańców na temat rzek włosienicznikowych jest bardzo różna – jedni nie mają jej w ogóle – inni zaś posiadają bardzo dużą wiedzę na ten temat (...) Są jednak grupy ludzi, które żyją całkiem „obok” a rzeka to jedynie dla nich zagrożenie przed zalaniem bądź suszą, nie wgłębiają się w temat. Część ludzi to kłusownicy, czy tacy, którzy traktują rzekę, jako miejsce „negatywnej rekreacji” - wypicie piwa, wyrzucenie śmieci.

Jakie są największe zagrożenia dla powodzenia projektu? Jakie są najważniejsze negatywne czynniki degradujące środowiska rzek włosienicznikowych? Jak im przeciwdziałać?

Do największych zagrożeń, mogących wpłynąć na powodzenie projektu, respondenci zaliczyli:

- Czynniki ludzki (brak akceptacji/ pozwoleń właścicieli gruntów oraz osób zarządzających nimi; konflikty interesów).
- Sytuacja geopolityczna (zmiana władzy i kadry zarządzającej projektem).
- Procedury (brak uzyskania na ustalony czas wymaganych pozwoleń).
- Czynniki przyrodnicze uniemożliwiające lub utrudniające wykonanie prac (wezbrania wód po opadach).
- Wandalizm (zniszczenie obiektów i sprzętu).
- Opóźnienia w realizacji i terminowym prowadzeniu badań ze względu na przedłużające się procedury przetargowe (brak ofert; oferty nie spełniające kryteriów i konieczność ponownego ogłoszenia przetargu).
- Wzrost cen towarów i usług (związana z tym konieczność zmiany kosztów kalkulowanych prac).
- Rozliczenie projektu (część działań rozliczana jest przez Komisję Europejską a część przez państwo).

Największe zagrożenia dla projektu to niestety niestabilność polityczna, zmiany w harmonogramach, przesunięcia, czynnik ludzki, który zawodzi w strukturach a nie na etapie realizacji – chodzi mi tu przede wszystkim o zmiany organizacyjne. Ważny jest też czas realizacji działań – jeśli danego zadania nie wykona się w zamierzonym czasie – to po prostu nie można do tego wrócić i jakiś element wypada.

Rozmówcy, za najistotniejsze czynniki degradujące środowiska rzek włosienicznikowych uznali antropopresję, czyli działalność człowieka. Wskazano m.in. na zmiany w zlewniach oraz poziomach wód gruntowych, a także niekontrolowaną wycinkę drzew lub zbyt intensywne zadrzewianie rzek. Przez nieodpowiednią działalność rzeki nie wylewają wiosną, przez co części doliny pozostają nieoczyszczone z porostu. Wskazano również na problem gospodarki wodami opadowymi na terenach zurbanizowanych. Zdaniem jednego z respondentów obecne działania w tym zakresie, czyli uszczelnianie spływów, zmieniają funkcjonowanie rzek. Wskazane byłoby retencjonowanie wód opadowych.

Rzekom włośnicznikowym zagraża: regulacja rzek gwałtownie zmieniająca warunki hydrologiczne (wysoki lub bardzo niski poziom wody i jego wahania), zabudowa hydrotechniczna oraz budowa zbiorników zaporowych, zanieczyszczenia wprowadzane do rzek, hodowle ryb. Według mnie, aby przeciwdziałać temu zjawisku nie należy zmieniać warunków hydrologicznych na siedlisku, ograniczyć wprowadzanie zanieczyszczeń do rzek, nie wycinać nadrzecznych łęgów, zapobiec ekspansji obcych gatunków.

Jakie są najbardziej efektywne działania realizowane w ramach projektu? Jakie planowane działania przewiduje Pan/i, że przyniosą najlepsze efekty?

Za najbardziej efektywne działania, w ramach projektu, uznano udrożnienie Drawy oraz budowę na niej odpowiedniej infrastruktury hydrotechnicznej (przeławki, baraże hydrotechniczne itd.), które istotnie przyczynią się – przede wszystkim – do wzmożenia migracji ryb oraz przywrócenia naturalnych tarlisk. Respondenci akcentowali także ogólne usprawnienie gospodarcze rzeki i aspekty ekonomiczno-społeczne, które w wymierny sposób przełożą się na jakość życia społeczności lokalnej.

Najlepsze efekty przyniosą kluczowe działania projektu czyli: budowa tarlisk, budowa zapory przeciwerozyjnej, ale przede wszystkim budowa infrastruktury hydrotechnicznej w dorzeczu Drawy – jest to działanie długofalowe i najważniejsze w realizacji całego projektu.

Efektywne działania związane są ściśle z projektem – jeden kierunek to udrożnienie Drawy, organizmy, które żyją w jeziorze Drawsko mogą się kontaktować z wodami Bałtyku w sposób niezależny, szlak jest drożny – chodzi tu o budowę przeławek, bystrzy, wszelkie baraże hydrotechniczne, gdzie zostanie zminimalizowany ich efekt.

Jak do tej pory prowadzona była gospodarka rzeczna? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Jakie działania w tym aspekcie są planowane w ramach projektu?

Respondenci nie mieli zdania na temat tego czy prowadzone dotychczas działania, w ramach prac melioracyjnych, były skuteczne. Jak uznali, na obszarze nie prowadzono inwestycji mogących zagrozić środowisku, przez co niektóre odcinki rzeki są w bardzo dobrym stanie i nie wymagają ingerencji człowieka. Jeden z rozmówców uznał, że należy podnieść świadomość w niniejszym zakresie zarówno rolników, jak i meliorantów, aby nie dopuszczać do negatywnych zjawisk w przyrodzie. Jak zauważono, działania w ramach projektu, odnoszące się do prac melioracyjnych oraz gospodarki rzecznej, to przede wszystkim budowa tarlisk oraz infrastruktury hydrotechnicznej.

Teren ten [rzeki] zawsze znajdował się na granicy powiatu lub województwa, był daleko od centrum – w związku z tym nie realizowano na tym obszarze wielkich inwestycji, takich, które zniszczyłyby środowisko. W związku z tym zachowały się w dobrym stanie fragmenty rzeki (teren Parku Narodowego), które są walorem krajobrazowym (...) Według mnie największym zagrożeniem jest nieistnienie oczyszczalni ścieków na różnych odcinkach, co powoduje spływ do rzeki biogenów i one będą uruchamiały się za kilka lat.

W zasadzie jestem przeciwnikiem wszelkich prac melioracyjnych. W Polsce w ostatnich dekadach trwa proces kontrolowania na siłę przyrody, człowiek chce rzecze zabrać część przyrody. Melioracja w ostatnich latach „poszła” w bardzo złym kierunku, ponieważ bardzo mało robimy, aby wodę zatrzymać. Tworzymy jedynie „sztuczne zbiorniki”, którymi chcemy zastąpić retencję naturalną.

Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?

Respondenci uznali, że działania społeczne, realizowane w ramach projektu, odbierane są w sposób bardzo dobry. Również prowadzone akcje cieszą się popularnością, chociaż jak przyznają, zainteresowanie mogłoby być większe. Niektóre grupy społeczne interesują się działaniami bardziej (np. jednostki administracyjne, organizacje), natomiast niektóre mniej (np. mieszkańcy). Widoczne jest to podczas spotkań informacyjnych, co wskazuje na potrzebę dopracowania działań pod tym kątem. Zdaniem rozmówców skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych jest duża, jednak w praktyce społeczeństwo ma niewielką wiedzę na temat działań dotyczących czynnej ochrony środowiska.

Akcje kierowane do społeczności spotykają się z dobrym odbiorem, aczkolwiek myślę, że to zainteresowanie powinno być większe. Trzeba społeczeństwo w jakiś sposób zachęcić do jeszcze większego czynnego udziału i w tej kwestii nasze działania wymagają jeszcze dopracowania, aby np. informacje o spotkaniach i konferencjach trafiały do jak największego grona odbiorców. Część mieszkańców jest zainteresowana problemem głównie organizatorzy kajakarstwa, mniej zwykli ludzie.

Skala zainteresowania problemem rzek jest duża, zwłaszcza ze strony społeczności lokalnych. Działania realizowane w ramach projektu odbierane są bardzo dobrze.

Jakie potrzeby w zakresie ochrony środowiska zidentyfikowano w ramach analizy sytuacji rzeki Drawa i jej zlewisk?

Czy planowane działania są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego? Jakie korzyści pozafinansowe przyniesie/przyniósł do tej pory projekt?

W ramach analizy sytuacji rzeki Drawy i jej zlewisk zidentyfikowano następujące potrzeby:

- Poprawa stanu siedlisk włosienicznikowych.
- Poprawa rybostanu rzek.
- Naprawa lub budowa udrożeń na Drawie.
- Zachowanie naturalnych siedlisk poprzez m.in. stworzenie nowych pól biwakowych, budowę zapory erozyjnej.
- Eliminacja kłusownictwa.
- Stworzenie dobrze funkcjonującej oczyszczalni ścieków.
- Zatrzymanie spadku poziomu wód gruntowych.
- Zatrzymanie wypłykania się jezior.
- Zatrzymanie uwalniania się biogenów.

- Wyeliminowanie problemu zarastających jezior.

Zdaniem respondentów planowane działania są korzystne z punktu ekonomicznego i wpłyną na poprawę, przede wszystkim, turystyki i wędkarstwa. Wśród korzyści pozafinansowych, jakie przyniósł/ przyniesie projekt najczęściej wskazywano na ekologiczne, związane z poprawą stanu środowiska, a także promocyjne, czyli rozpoznawalność marki.

Konieczna jest poprawa stanu siedlisk włosienicznikowych, gdyż o ile dobrze pamiętam tylko jedno stanowisko siedliska włosienicznikowego znajduje się we właściwym stanie ochrony. Konieczne jest poprawienie tego stanu poprzez realizowane działania zaplanowane w ramach projektu. Włosieniczniki są również doskonałym miejscem schronienia dla gatunków ryb wymienionych w projekcie. Planowane w ramach projektu działania przyczynią się również do poprawy rybostanu rzek. Planowane działania są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego zwłaszcza dotyczy to turystyki kajakowej. Pozafinansowe korzyści dotyczą środowiska przyrodniczego.

Należałoby się skupić na tzw. korzyściach ekologicznych a to jest bardzo trudne. W projekcie nie wzięto takich analiz pod uwagę, to skutkuje tym, że troszkę działamy na wycucie. Wykonujemy jakieś działania, a one wcale nie muszą przynieść wymiernego efektu – np. budujemy przepławki a nie mamy ryb, które będą chciały je pokonywać. Podaję jako przykład – jeśli nasze działania nie będą współgrały z działaniami z instytucji wędkarskich to nie osiągniemy efektu, ponieważ w projekcie nie przewidziano zarybień, z wyłączeniem redeczniczki.

3.1.2 FGI

FGI to ustrukturalizowana i moderowana dyskusja kilku osób, zogniskowana na wybranym zagadnieniu. Prowadzona jest według scenariusza, który określa konkretny cel rozmowy i wytyczne dla moderatora o tym jak prowadzić dyskusję. Zaletą FGI jest łączenie elementów zwykłego wywiadu z metodami warsztatowymi o charakterze konsultacyjnym. Pozwala to na uzyskanie bardzo dużej ilości informacji w krótkim czasie poprzez wykorzystanie dynamiki grupowej. Konstruktwna dyskusja i samoaktywizacja rozmówców pozwalają poznać wiele punktów widzenia na dany problem oraz uzyskać syntetyczne wnioski. Funkcją badania FGI, podobnie jak wywiadu pogłębionego jest uzyskanie pogłębionych informacji od osób, których wiedza i opinie są cenne z punktu widzenia celów badania.

Populacja badania:

Reprezentanci instytucji/organizacji, przedsiębiorcy i inne osoby o znaczącym oddziaływaniu na kierunki gospodarowania w środowisku przyrodniczym rzek i ich dolin (np. pracownicy RDOŚ nie biorący udziału w projekcie, parku narodowego i krajobrazowego, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Zarządu Melioracji, samorządy lokalne, nadleśnictwa, organizacje społeczne, w tym proekologiczne

Liczba spotkań fokusowych: 10 (2 spotkania każdego roku)

Dobór próby: celowy

Zostaną zaproszeni przedstawiciele różnego rodzaju instytucji. W badaniu wezmą udział te osoby, których wiedza i opinie będą użyteczne z punktu widzenia celów badania.

ANALIZA

Jakie działania w ramach ochrony środowiska rzecznoego są najbardziej efektywne? Dlaczego? Jaka jest Państwa opinia na temat projektu realizowanego w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? Czy Pana/i zdaniem tego rodzaju projekty są potrzebne i czy spełniają one swoje zadanie? W jaki sposób wpływają na sytuację regionu w zakresie ochrony przyrody?

Respondenci za efektywne działania, w ramach ochrony środowiska rzecznoego, uznali cykliczne sprzątanie brzegów rzek, których rezultaty są najbardziej widoczne oraz udroźnienie ich kanałów (przepławki), w celu poprawienia wędrówki ryb. Z tego względu projekt realizowany w ramach Programu Natura 2000 oceniony został jako atrakcyjny. Uznano, że podejmowane działania umożliwią migrację ryb, która przyczyni się do zwiększenia zarybienia rzeki. To z kolei wpłynie na poprawę jej stanu ogólnego. Pomimo faktu, iż efekty realizowanego projektu mogą być widoczne za kilka lat to warto podejmować niniejsze inicjatywy już w chwili obecnej, aby chronić środowisko naturalne. Badani zwrócili uwagę jednak na niewielkie zainteresowanie mieszkańców działaniami podejmowanymi w ramach projektu – wiedzą o nich tylko osoby zainteresowane ową tematyką. Informacje na temat działań powinny być rozpowszechniane przede wszystkim wśród mieszkańców oraz turystów, którzy korzystają z rzeki, w celu zrównoważenia podejścia rekreacyjnego z proekologicznym. Być może lepsza promocja działań przyczyniłaby się również do zwiększenia świadomości ekologicznej społeczności lokalnej oraz zaktywizowania ich w tym zakresie.

Fajnie, że taki projekt jest realizowany, ponieważ na naszym terenie nie ma powodzi, nie ma wylewów, nawet, jeśli komuś nieco wyleje na ogródki, to przynosi to pozytywny skutek, ponieważ rzeka jest bardziej użyźniona, nie mamy zagrożenia powodziowego. Takie programy są mało rozpropagowane, 90 % społeczeństwa o tym nie wie. Ważne jest, że ktoś działa w kierunku rozwoju regionu.

Ten projekt jest jak najbardziej trafiony, pod względem wodnym – dla całego systemu ekologicznego – ryby na Drawie migrują do pewnego momentu, następnie jest tzw. stop i niestety nie mogą się przebić dalej. Co roku obserwujemy obniżenie stanu wód, budowa przepławek powoduje spiętrzenie i to umożliwia działania w zakresie poprawy zarybienia – zarybienie wód, poprawa ich stanu, lepsza populacja, ważna jest drożność kanałów, ponieważ obserwujemy na Drawie dużą ilość ryb mieczykowatych, populacja jest lepsza.

Takie przedsięwzięcia są konieczne, ponieważ powinniśmy chronić to co nas otacza, powoduje też unaocznienie problemu wśród społeczeństwa, szczególnie wśród młodych ludzi. Generalnie realizacja takich projektów wiąże się z pewnymi ograniczeniami, w ślad za projektem nie idą programy kompensujące mieszkańcom.

Na jakie bariery ze strony społeczeństwa napotykacie się Państwo w tym zakresie? Czy społeczność lokalna chętnie wspiera działania proekologiczne? Czy turyści i organizacje wspierające turystykę wspierają Państwa działalność w zakresie ochrony środowiska rzek? Dlaczego?

Wśród barier, jakie napotykali respondenci, najczęściej wskazywano na niedoinformowanie społeczeństwa oraz niską świadomość ekologiczną – jako przykład podano działalność Parku Narodowego. Ludzie nie mają wiedzy na temat zakresu dostępności jego terenów, ochrony całkowitej, rezerwatu czy zakazów na nim występujących. Ponadto duża ilość śmieci występująca w rzekach i ich linii brzegowych nadal świadczy o niedostatecznej edukacji ekologicznej społeczeństwa. Badani uznali, że zarówno turyści jak i mieszkańcy, którzy mają wiedzę na temat realizowanych projektów, coraz częściej je wspierają i angażują się w nie. Ponadto w działalność tego typu włączają się również inne jednostki, np. gmina, placówki oświatowe czy organizacje pozarządowe. Warto dodać, że w najbliższym czasie planowanych jest szereg działań proekologicznych na niniejszym terenie.

Współpraca ze szkołami, edukacja w pobliżu Parku Żubra, w pobliżu rzeki Drawy – ścieżki (...) dzięki środkom pozyskanym z RDOŚ udało nam się zrealizować projekt w Gimnazjum nr 1 – stworzenie laboratorium do badania czystości wody, przy współpracy z Uniwersytetem Szczecińskim. Laboratorium działa od października, uczniowie mają dostęp do profesjonalnego laboratorium – młodzież miała warsztaty, pobierano próbki wody z jeziora Maleszewo i w laboratorium można było badać pobrany materiał. Doskonała pomoc dydaktyczna, tym bardziej, że mikroskop podłączony do rzutnika, więc efekt bardzo ciekawy i przełoży się to na dalsze działania – rozwijanie zainteresowań. Kolejny plan projektowy dotyczy jeziora Siecino, gdzie ma powstać przy współpracy z US ośrodek badawczy. Tam też będą prowadzone konferencje, sympozja naukowe.

Jak Państwa zdaniem powinno wyglądać gospodarowanie populacjami ryb? Jakie instytucje powinny w nim uczestniczyć? Dlaczego? Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych? Czy potrzebne są w tym zakresie ograniczenia? Dlaczego?

Respondenci nie byli zgodni co do tego, jakie instytucje powinny uczestniczyć w gospodarowaniu populacją ryb. Wśród propozycji pojawiła z jednej strony gmina, jako jednostka scentralizowana, natomiast z drugiej koła łowieckie i gospodarstwa rybackie, jako jednostki wyspecjalizowane. Zgodnie uznano natomiast, że obecny podział zarządzania rzeką przez różne ośrodki budzi konflikty, a także wprowadza chaos w ekosystemie. W związku z gospodarowaniem populacjami ryb, badani za konieczność uznali wykonanie odpowiedniej infrastruktury, która umożliwiłaby rybom migrację oraz stworzenie ścieżki tarcia. Podjęcie działań umożliwi rozmnażanie oraz rozrost populacji. Ponadto właściciel zarówno gruntów, jak i rzeki – zdaniem badanych – powinien wspierać finansowo podejmowane działania. Uznano natomiast, że prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych powinno być ogólne, dla wszystkich. W przypadku ograniczeń (limitów) wskazano jedynie na potrzebę dostosowania ich do wysokości populacji.

Wszyscy powinni mieć prawo do korzystania z zasobów rybnych, a jeśli limity to realne, które nie zakłócają populacji.

Inna rzecz to amatorski połów ryb, a inna rybackie korzystanie z wód. Administrator wody, z wyłączeniem parków narodowych, ustanawia wody rybackie na sekwencjach wód czy cieków wodnych, ogłasza konkursy na rybackie korzystanie z wód. Podmiot, który spełnia te warunki, jak się z tego wywiązuje, to wtedy działalność gospodarcza ma większe znaczenie dla rozwoju cieków niż wędkowanie amatorskie.

Obszar rzeki Drawy to obszar tarlisk, na których chcemy zrobić ścieżkę tarcia dla ryb, ta ryba musi tu wejść, aby móc się rozmnażać. Ta kwestia jest też bardzo ważna i w tym aspekcie powinna nastąpić korelacja działań instytucji.

Czy istniejąca infrastruktura kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki? Dlaczego?

Czy w regionie obserwuje się znaczące zjawiska erozji gleb i spłukiwania zawiesiny do rzeki? Jak duża jest skala zjawiska i jakie niesie za sobą konsekwencje?

W opinii badanych obecne rozwiązania, w zakresie infrastruktury kanalizacyjnej i oczyszczania ścieków, są pozytywne. Pomimo tego potrzeby gminy nadal są duże. Wskazywano przede wszystkim na sprawność oczyszczalni, jej modernizację, a także zbyt duży zakres finansowy gminy w tej kwestii. Zdaniem respondentów budżet gminy pozwala jedynie na przygotowywanie projektów, a ze względu na brak środków ich realizacja musi odbywać się etapami. Z tego względu uznano, że w obszarach, gdzie reżim ochronny narzuca rząd to on powinien finansować działania, a gminy pełnić funkcje jedynie pomocniczą. Badani stwierdzili, że w regionie nie obserwuje się znaczących zjawisk erozji gleb i spłukiwania zawiesiny do rzeki. W związku z niewielkimi opadami deszczu zjawisko nie występuje wcale bądź bardzo rzadko.

Dziś jest to pozytywnie rozwiązane, w porównaniu z tym, co było kiedyś. Wydajność oczyszczalni jest dużo wyższa. Jedynym zmartwieniem dla wędkarzy jest zmieniające się pH wody, gdyż poziom nawozów i zanieczyszczenia jest duży, warto zainteresować się poziomem sprawności oczyszczalni.

Jeśli chodzi o oczyszczalnie i kanalizacje na terenie gminy to są bardzo duże potrzeby – oczyszczalnia drawieńska ma przepustowość dużo większą niż jest ścieków. W planie gospodarki jest jeszcze podłączenie do tej oczyszczalni miejscowości Dominikowo, Chometowo, Barlniek i jej modernizacja. Gmina realizuje jakiś zakres kanalizacji, jednak jest to duży zakres finansowy i nie ma możliwości, aby gmina taki problem udźwignęła.

Niska skala erozji gleby, kilka lat temu (raz na dekadę) – pojawia się zawiesina, jednak jest to zjawisko rzadko spotykane, trzeba wziąć pod uwagę brak deszczu i ulew, w Drawie jest niski poziom rzeki.

Jak oceniacie Państwo prowadzone prace melioracyjne? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Dlaczego? Czy obecna polityka gospodarowania zasobami wodnymi jest skuteczna? Dlaczego? Czy sposób gospodarowania rzeką i zlewnią rzeki jest efektywny? Czy zmieniał się on na przestrzeni lat? Jakie były kierunki tych zmian? Czy prowadzone działania są korzystne dla ekosystemu rzeczno-ekologicznego? Dlaczego? Co można by poprawić w tym zakresie?

Zdaniem respondentów prowadzone prace melioracyjne nie są wystarczające. Gmina dokonuje konserwacji bieżących, jednak nie jest to prowadzone konsekwentnie i systematycznie, przez co utrudnione jest przywrócenie właściwego stanu rzek. Ponadto utrzymaniem wód zajmuje się marszałek, natomiast pracami melioracyjnymi na gruntach rolnych właściciele prywatni, którzy często sami podejmują działania nie korzystając z urzędów. Odpowiedzialność za dokonywanie niniejszych prac jest zatem bardzo rozproszona. Uznano, że koszty prac melioracyjnych powinni ponosić właściciele rzek, właściciele gruntów oraz gmina. Ponadto, w opinii respondentów, polityka gospodarowania zasobami wodnymi nie jest w pełni skuteczna, chociaż zmieniła się (pozytywnie) na przestrzeni lat. Wskazywana jest brak działań w kierunku dbałości o urządzenia wodne, regulacji poziomu wód czy utrzymania luster jezior. Uznano także, że każde dobrze zaplanowane działania prowadzone na rzecz środowiska są korzystne dla ekosystemu.

Prace melioracyjne należy podzielić na dwa zagadnienia – jedno to jest utrzymanie wód, do tego Marszałek zobowiązuje ustawa o prawie wodnym, drugie to urządzenia melioracyjne na gruntach rolnych – jeżeli chodzi o urządzenia melioracyjne na gruntach rolnych to ich utrzymaniem zajmuje się właściciel prywatny, jeśli grupa właścicieli prywatnych zwróci się do marszałka z prośbą o takie zezwolenie, to je otrzymuje, bo marszałek nie jest zainteresowany meliorowaniem tych gruntów, tylko prowadzi ich ewidencję. Kolejny przypadek – właściciel posiada dużo gruntów i nie chce korzystać z ingerencji marszałka, sam melioruje i udrażnia, drobni właściciele gruntów nie korzystają z urządzeń melioracyjnych.

Polityka gospodarowania zasobami wodnymi nie jest skuteczna - dziś na terenie rzeki można było bardziej regulować poziom wód, lustra jezior utrzymać, jednak nic się nie zrobiło w tym kierunku i żadne działania nie są podejmowane.

Jak oceniacie Państwo projekty ekologiczne prowadzące do przywrócenia naturalnego charakteru rzek i ich dolin? Kto powinien zarządzać takimi projektami? Dlaczego? Jakie są możliwe źródła finansowania tego rodzaju projektów?

Ocena projektów ekologicznych, prowadzących do przywrócenia naturalnego charakteru rzek i ich dolin była bardzo pozytywna, ze względu na ich istotne oddziaływania na środowisko oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju. Zdaniem respondentów projektami tego typu powinna zarządzać jedna instytucja, aby działalność była scentralizowana, a projekty realizowane kompleksowo. Poprzez podział zadań działania często są rozproszone i nieefektywne, co nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

Powinna być jedna instytucja w państwie, która powinna zatrudniać specjalistów w danej dziedzinie. Kiedy jest podział to często te działania są sprzeczne i powodują konflikty. Zagadnieniami proekologicznymi powinna zajmować się jedna instytucja.

Jak oceniacie Państwo poziom edukacji ekologicznej dotyczącej rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Jakie działania i do jakich grup skierowane powinny być realizowane? Czy w Regionie są znani ludzie o postawach proekologicznych, których opinia i autorytet są znaczące? W jaki sposób można by włączyć te osoby do działań informacyjnych?

Zdaniem respondentów poziom edukacji ekologicznej dotyczącej rzek i dolin rzecznych jest niewystarczający. Pomimo wielu działań inicjowanych przez różnorodne jednostki, m.in. gminę, Park Narodowy, Klub Przyrodników w Drawnie czy szkoły, społeczeństwo nadal charakteryzuje się niską świadomością ekologiczną. Uwagę należałoby zwrócić przede wszystkim na dzieci i młodzież – edukacja w tym przypadku powinna rozpocząć się jak najwcześniej. Istotne jest, w pierwszej kolejności, zainteresowanie tematem oraz kwestiami ochrony przyrody (przedstawienie celu podejmowanych działań oraz jego pozytywnych efektów). W przypadku ludzi dorosłych edukację należałoby rozpocząć od informowania. Zdaniem respondentów negatywne nastawienie społeczne wynika przede wszystkim z braku rzetelnych informacji. Z tego względu ludzie dostrzegają tylko ograniczenia (w tym własnych interesów) wynikające z ochrony przyrody. Za przykład podano sezon wędkarski oraz opłatę za licencję wędkarską. Zdaniem respondentów do działań informacyjnych powinny być włączane przede wszystkim jednostki działające na rzecz ochrony środowiska (np. Park Narodowy, stowarzyszenia, kluby przyrodników). Pamiętać należy także o placówkach oświatowych, realizujących szeroką edukację dzieci i młodzieży. Jeden z respondentów zaproponował także zwiększenie w szkołach propedeutyki ekologicznej.

Ogół mieszkańców raczej widzi ograniczenia niż korzyści, gdyby zostały wprowadzone odgórnie pewne zasady może przyniosłoby to skutek, kompensując ograniczenia tym, którzy mieszkają na tych obszarach. Urzędnicy postrzegani są obecnie jako „zło konieczne”.

Brak jest zainteresowania wśród młodych ludzi – to jest zjawisko negatywne.

Dzieje się tak od lat [brak świadomości ekologicznej], w Polsce istnieje pewna ignorancja dla takich zagadnień.

Jak oceniają Państwo działania instytucji, które Państwo reprezentujecie w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami i dolinami rzek? Czy identyfikujecie Państwo jakieś bariery w tym zakresie? Jakiej? Czy współpraca między instytucjami przebiega w sposób satysfakcjonujący? Czy napotykalicie państwo na problemy komunikacyjne w tym zakresie? (Jakie?)

Respondenci przyznali, że instytucje, które reprezentują nie mają szerokich możliwości w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami/ dolinami rzek. Istotną barierą w tym zakresie jest przede wszystkim odpowiedzialność za rzeki i tereny rozproszona wśród różnorodnych instytucji. Taka sytuacja uniemożliwia przeprowadzanie kompleksowych działań, przez co efekty nie są zadowalające. Ponadto współpraca często jest chaotyczna, brakuje wspólnych inicjatyw.

Ochrona przyrody postrzegana jest jako taka, że instytucje zabraniają, a efektów nie widać. Jest dużo fascynatów wędkarstwa, a wędkarstwo nie jest na tych terenach tak doceniane jak turystyka kajakarska.

Często brakuje korelacji działań w zakresie różnych instytucji [w związku z gospodarowaniem rzekami i dolinami rzek].

My nie możemy podejmować pewnych działań, za które są odpowiedzialne inne instytucje – pewne działania powinien przejąć Poznań, inne gmina, a jeszcze inne ROŚ czy Drawieński Park Narodowy. Gdyby każdy się przyłożył, to wtedy byłby dobry efekt.

Jaki jest wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Co można zrobić, aby chronić przyrodę i jednocześnie korzystać z potencjału turystycznego regionu?

Badani uznali, że wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych jest neutralny. Zaproponowano kilka działań mających na celu ochronę przyrodę i jednocześnie korzystanie z potencjału turystycznego. Jednym z najistotniejszych jest rozwiązanie problemu związanego z brakiem miejsc postojowych oraz toalet na szlaku. Brakuje również oznakowań i bazy podstawowej dla turystów (pola biwakowe itd.) Ponadto badani uznali, że potencjał rzeki jest słabo wykorzystywany, a ona sama zapuszczona i zarośnięta, co nie wpływa pozytywnie na jej atrakcyjność. Działania w kierunku poprawy obecnego stanu powinny być podejmowane przez wszystkie instytucje, natomiast obecnie zajmują się tym – w największej części – organizatorzy spływów czy pól namiotowych. Gmina podejmuje, w miarę możliwości, jedynie działania doraźne. Wśród propozycji działań wskazano także na propagowanie zachowań proekologicznych, przede wszystkim wśród ludzi młodych.

Potencjał rzeki jest słabo wykorzystany – rzeka w innych gminach ma lepszy układ dla spływów kajakowych, odcinek Złocieniec – Drawno jest bardzo nudny, nieciekawym krajobrazowo.

[Istotny jest] brak oznakowań (kolejny problem dla SGGW), brak bazy podstawowej. RGZW Poznań w ogóle się nie interesuje odcinkiem Drawy, ludzie w czynach społecznych starają się o to dbać.

Należy bardziej propagować zachowania proekologiczne, rozwijać zainteresowania młodych ludzi tym tematem.

Jak oceniacie Państwo rolę mieszkańców i społeczności lokalnych w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Czy sytuacja w tym obszarze zmieniła się w ostatnim czasie? Jakie to są zmiany?

Respondenci dostrzegają pozytywną zmianę roli mieszkańców w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych. Społeczności lokalne coraz chętniej i częściej angażują się w projekty realizowane na rzecz ochrony środowiska. Wynika to przede wszystkim z większej świadomości, chociaż jak zaznaczano społeczeństwo powinno być na bieżąco informowane o podejmowanych działaniach. Działania medialne, informacyjne powinny być wspierane przez różnorodne jednostki zaangażowane w ochronę środowiska. Ponadto ważne jest zwiększenie tolerancji społeczności zamieszkującej tereny tarła, co przyniesie w przyszłości pozytywne efekty. Jeden z respondentów zaznaczył, że istotne jest także zrealizowanie projektu udroźnienia kanałów – to kwestia istotna dla całego regionu i wpływająca na jego atrakcyjność.

Dla niektórych mieszkańców zagadnienia proekologii są bardzo ważne, mieszkańcy sami angażują się w takie projekty, jednak nie zawsze są na to pieniądze.

Mieszkańcy dorastają do tematów ekologicznych, np. akcja Sprzątaj Drawę.

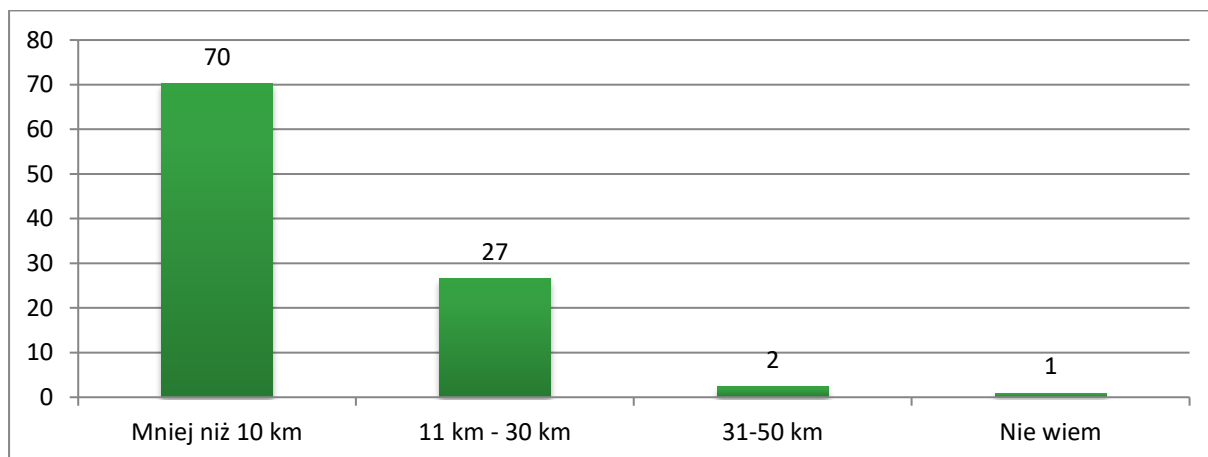
Jeśli tu powróci trochę, to zwiększy to wartość gminy oraz terenów odwiedzanych przez turystów. Obecnie brak współpracy DPN-u i innych instytucji, ważne jest, aby to usprawnić.

3.1.3 CATI

W ramach pierwszego etapu badań reaktywnych przeprowadzono wywiady z 215 mieszkańcami, w tym 65 rolnikami zamieszkującymi powiaty: drawski, choszczeński, sławieński, strzelecko-drezdenecki, białogardzki, czarnkowsko-trzcianecki oraz koszaliński. Uwzględniono podczas przeprowadzania wywiadów szczególnie obszary ochrony siedlisk Natura 2000 oraz tereny istotne dla ich prawidłowego funkcjonowania. Badania prowadzono zatem w miejscowościach leżących w bliskim położeniu rzek: Drawy, Radwi i Grabowej.

Zdecydowana większość respondentów (70%) to osoby zamieszkałe w odległości mniejszej niż 10 km od najbliższej rzeki. Ponad jedna czwarta badanych (27%) mieszka w odległości 11-30 km od najbliższego brzegu rzeki. Zdecydowana mniejszość badanych zamieszkuje obszar oddalony od najbliższej rzeki o więcej niż 31 km (2%). Część respondentów nie potrafiła określić, w jakiej odległości od ich miejsca zamieszkania znajduje się najbliższa rzeka (1%).

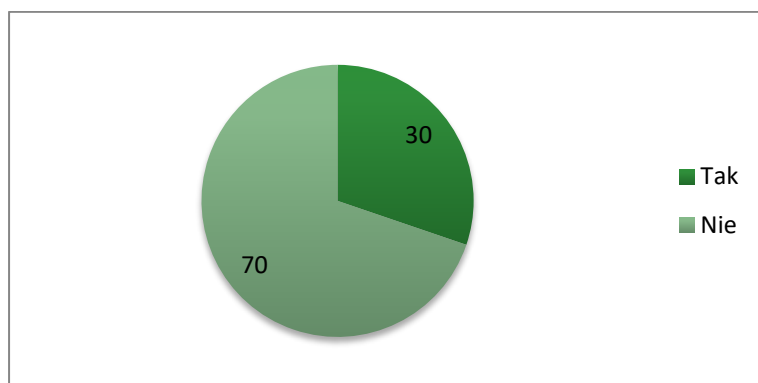
Wykres 1 Odległość miejsca zamieszkania respondentów od najbliższej rzeki [%]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Wśród badanych blisko jedna trzecia osób (30%) prowadzi działalność rolniczą.

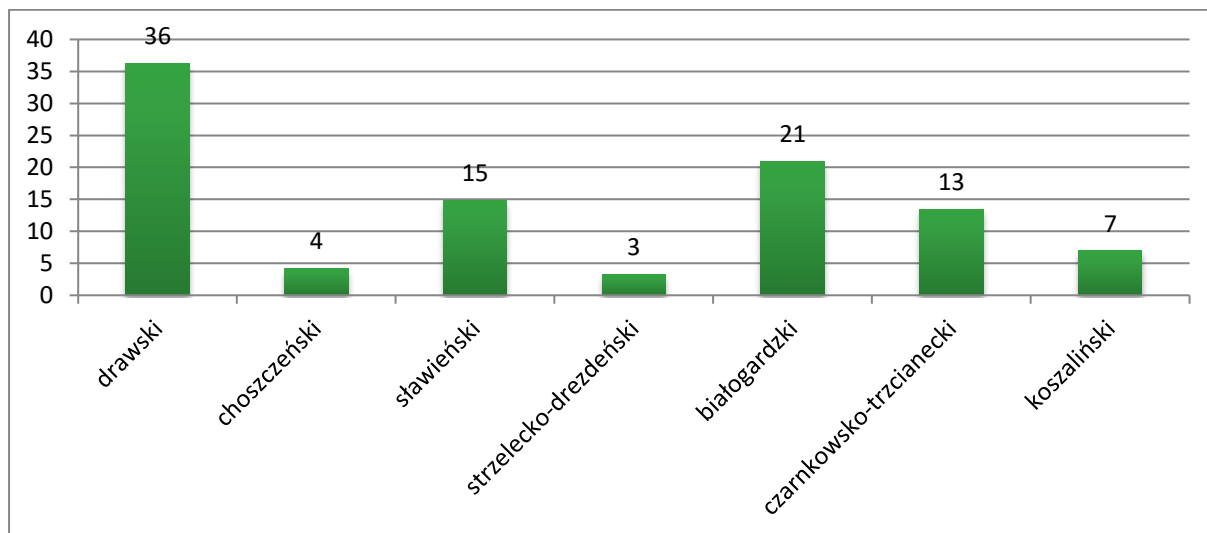
Wykres 2 Struktura odpowiedzi na pytanie czy prowadzi Pan/i działalność rolniczą [%]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Respondenci biorący udział w badaniu CATI są mieszkańcami siedmiu powiatów. Najbardziej liczną grupę stanowili mieszkańcy powiatu drawskiego (36%), białogardzkiego (21%) oraz sławieńskiego (15%). Najmniej osób biorących udział w badaniu mieszka w powiecie strzelecko-drezdeńskim (3%) oraz choszczeńskim (4%).

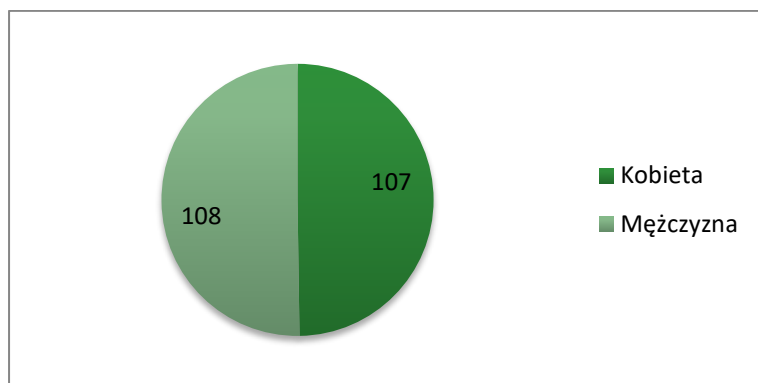
Wykres 3 Struktura respondentów pod względem miejsca zamieszkania [%]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Rozkład próby pod względem płci jest równy. W badaniu wzięło udział 108 mężczyzn i 107 kobiet.

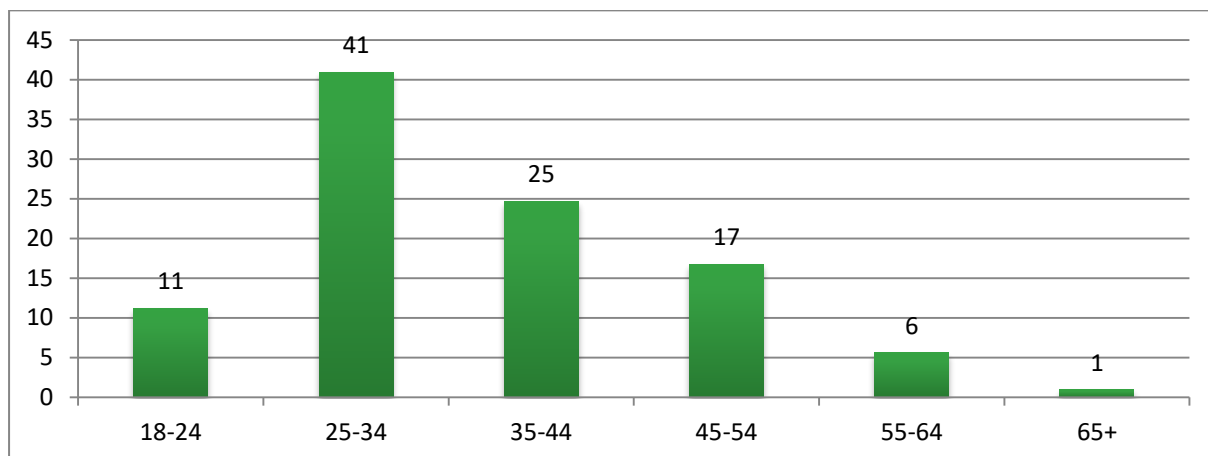
Wykres 4 Struktura respondentów pod względem płci [os.]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Najbardziej liczną grupę badanych stanowiły osoby w wieku 25-34 lata (41%). Jedna czwarta badanych to osoby pomiędzy 35, a 44 rokiem życia (25%). Najmniej licznie reprezentowana była grupa osób w wieku powyżej 65 lat (1%) oraz 55-64 lat (6%) - (Wykres 5).

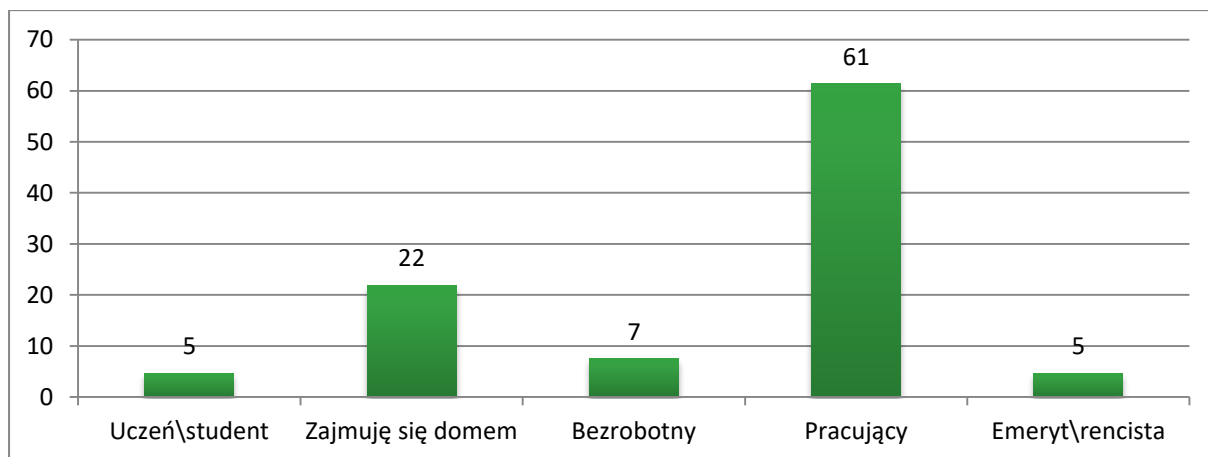
Wykres 5 Struktura respondentów pod względem wieku [%]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Zdecydowana większość respondentów (61%) to osoby pracujące. Jeden na pięciu badanych (22%) zajmuje się domem. Pozostałe osoby to bezrobotni (7%), uczniowie i studenci (5%) oraz emeryci i renciści (5%).

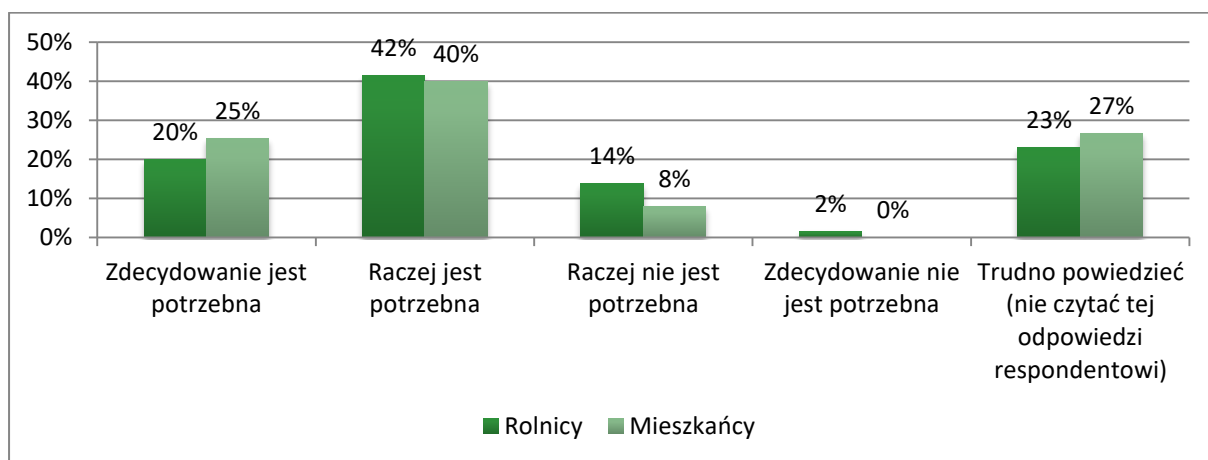
Wykres 6 Struktura respondentów pod względem statusu zawodowego [%]

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Zdaniem większości badanych osób ochrona środowiska rzecznego w regionie ich miejsca zamieszkania jest „raczej” (42% rolników oraz 40% mieszkańców) lub „zdecydowanie” (20% rolników oraz 25% mieszkańców) potrzebna. Tylko nieliczni badani wskazywali, iż ochrona środowiska rzecznego jest „raczej” lub „zdecydowanie” niepotrzebna. (Wykres 7)

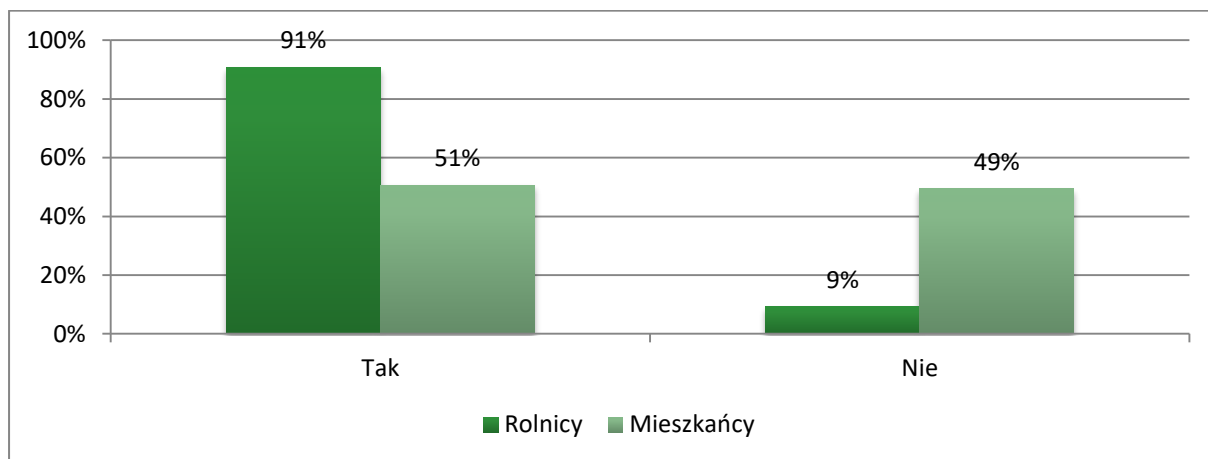
Wykres 7 Opinia na temat potrzeby ochrony środowiska rzecznego w regionie zamieszkania respondentów w podziale na rolników i mieszkańców

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI $n_1=65$ $n_2=150$

Respondentów zapytano również czy słyszeli o obszarach [podlegających prawnej ochronie przyrody pn. Natura 2000. Wśród mieszkańców niewiele ponad połowa (51%) deklaruje, iż słyszała o tej inicjatywie. Rozpoznawalność Programu Natura 2000 jest znacznie wyższa wśród rolników³, spośród których zdecydowana większość (91%) deklaruje znajomość tego terminu.

Wykres 8 Znajomość sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. Natura 2000

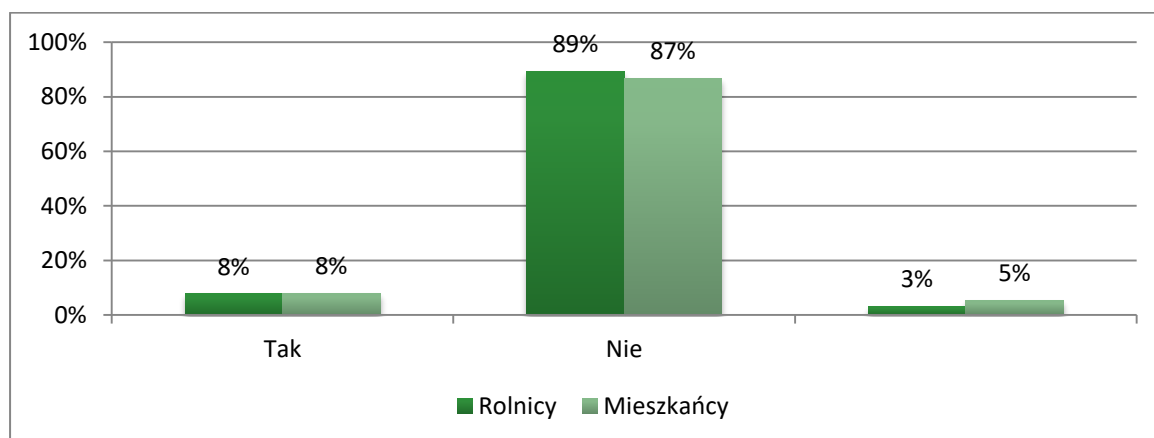

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI $n_1=65$ $n_2=150$

Rozpoznawalność projektu pt. Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce wśród mieszkańców i rolników jest na niskim poziomie. Zdecydowana większość osób z jednej (87%) i drugiej grupy (89%) respondentów deklaruje, że nie słyszała o tym projekcie.

³ Zależność istotna statystycznie na poziomie 0,05 (test Chi-kwadrat)

Wykres 9 Znajomość projektu pt. Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI $n_1=65$ $n_2=150$

Respondenci zostali poproszeni o ocenę na czterostopniowej skali, gdzie „1” oznacza zdecydowanie niepotrzebne, a „4” oznacza zdecydowanie potrzebne, w jakim stopniu poszczególne działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych. Współczynnik zmienności w żadnej kategorii nie przekroczył 33%, co oznacza, że zróżnicowanie odpowiedzi było niskie i średnia jest miarodajnym wskaźnikiem oceny. Najbardziej istotnym działaniem zdaniem badanych jest przywracanie zagrożonych gatunków do ekosystemu (3,24), budowa miejsc biwakowych nad rzekami (3,17), prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych (3,13) oraz budowa siedlisk tarłowych dla zagrożonych gatunków ryb (3,13). Do działań, które zdaniem badanych są najmniej ważne należą: przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych (2,76), budowa bystrzy (2,95) oraz przebudowa budowli hydrotechnicznych (2,95).

Tabela 1 Średnia ocena istotności poszczególnych działań dla ochrony środowisk rzecznych

Rodzaj Działania	n	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Przywracania zagrożonych gatunków do ekosystemu	211	3,24	21%
Budowa miejsc biwakowych nad rzekami	205	3,17	23%
Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych	210	3,13	20%
Budowa siedlisk tarłowych dla zagrożonych gatunków ryb	203	3,13	22%
Działania anty-klusownicze	202	3,10	24%
Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej	202	3,03	24%
Optymalizacją ruchu turystycznego	203	3,02	24%

Przebudowa budowli hydrotechnicznych (zapory itp.)	198	2,95	27%
Budowa bystrzy (miejsce przyspieszonego nurtu) i kaskad przy budowłach hydrotechnicznych, w celu umożliwienia migracji ryb	204	2,95	24%
Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych	191	2,76	29%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Badani wskazali również, o których z wymienionych roślin rzecznych wcześniej słyszeli. Większość badanych (58,2%) słyszała o rukwi wodnej oraz grążelu żółtym. Prawie połowa badanych zetknęła się z nazwą Włosieniczniki (47,3%) oraz mech zdrojek (46,2%). Zdecydowanie najmniej rozpoznawalną rośliną była rdestniczka gęsta (17,6%), potocznik wąskolistny (25,3%) oraz rzęśle (26,4%).

Tabela 2 Rozpoznawalność poszczególnych gatunków roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych.

Nazwa rośliny	Wskaźnik rozpoznawalności
Rukiew wodna	58,2%
Grążel żółty	58,2%
Włosieniczniki (jaskry wodne)	47,3%
Mech zdrojek	46,2%
Krasnorost	34,1%
Rzęśle	26,4%
Potocznik wąskolistny	25,3%
Rdestniczka gęsta	17,6%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Następnie respondenci odpowiadali na pytanie czy widzieli te rośliny w ich naturalnym środowisku. W tym miejscu poza nazwami badani otrzymali również informacje na temat wyglądu tych roślin. Badani wskazali w większości, iż widzieli w naturalnym środowisku rukiew wodną (65,2%) oraz grążel żółty (51,8%).

Tabela 3 Kontakt z poszczególnymi gatunkami roślin rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych w ich naturalnym środowisku

Nazwa rośliny	Wskaźnik rozpoznawalności
Rukiew wodna	58,2%
Grąźel żółty	58,2%
Włosieniczniki (jaskry wodne)	47,3%
Mech zdrojek	46,2%
Krasnorost	34,1%
Rzęśle	26,4%
Potocznik wąskolistny	25,3%
Rdestniczka gęsta	17,6%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Osoby biorące udział w badaniu zostały poproszone o ocenę na czterostopniowej skali, gdzie „1” oznacza zdecydowanie niepotrzebne, a „4” oznacza zdecydowanie potrzebne, w jakim stopniu poszczególne funkcje ekosystemowe rzek włosienicznikowych są istotne. Współczynnik zmienności w żadnej kategorii nie przekroczył 33%, co oznacza, że zróżnicowanie odpowiedzi było niskie i średnia jest miarodajnym wskaźnikiem oceny. Wszystkie funkcje rzek zostały ocenione, jako istotne (3,093,21). Zdaniem respondentów najbardziej istotnymi są funkcje takie jak: zmniejszanie tempa erozji dna rzeki (3,21) oraz pochłanianie dwutlenku węgla (3,20), a najmniej istotne w opinii badanych jest: stanowienie kryjówek dla narybku oraz ułatwianie migracji ryb (3,09) oraz tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb (3,10).

Tabela 4 Średnia ocena istotności poszczególnych funkcji ekosystemowych rzek włosienicznikowych

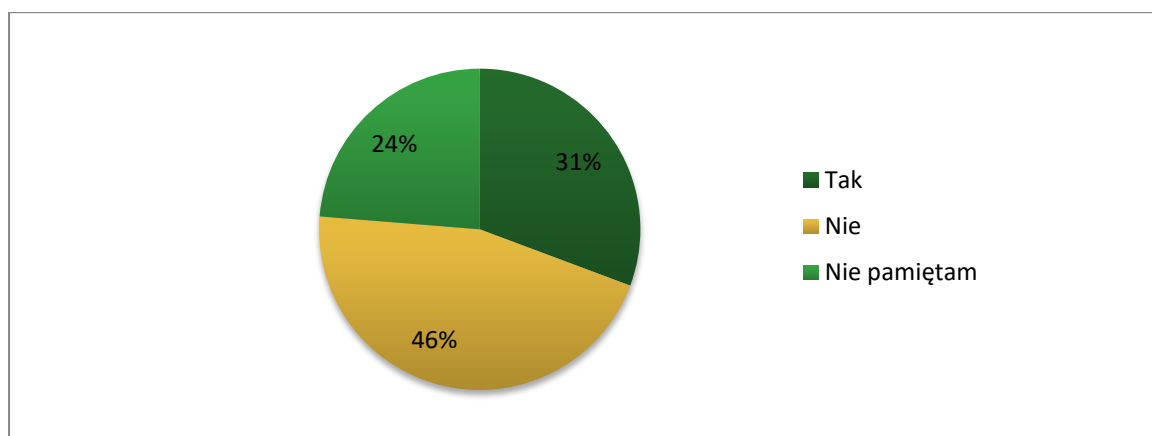
Rodzaj Działania	n	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki	210	3,21	21%
Pochłanianie dwutlenku węgla	214	3,20	22%
Posiadanie przez niektóre rośliny wodne właściwości leczniczych	214	3,18	23%
Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami dopływającymi do koryta rzeki i wód gruntowych	215	3,18	21%

Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki	213	3,17	21%
Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki	213	3,13	20%
Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych	211	3,13	21%
Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących baza pokarmowa dla wielu gatunków ryb	211	3,10	23%
Stanowienie kryjówek dla narybku oraz ułatwianie migracji ryb	210	3,09	21%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Blisko połowa badanych nie słyszała nigdy o problemach migracyjnych ryb związanych z budowlami hydrotechnicznymi (46%). Jeden na trzech respondentów (31%) słyszał o tym problemie.

Wykres 10 Znajomość problemu migracji ryb związanego z budowlami hydrotechnicznymi

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi "nie wiem"

Osoby biorące udział w badaniu zostały poproszone o ocenę na czterostopniowej skali, gdzie „1” oznacza zdecydowanie się nie zgadzam, a „4” oznacza zdecydowanie się zgadzam, w jakim stopniu uważają, że przedstawione opinie są prawdziwe. Badani najchętniej zgadzali się z opiniami, iż projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne (3,14) oraz społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne (3,10). Najmniej respondenci przychylnie odnieśli się do opinii, iż prace melioracyjne w ich regionie są prowadzone w sposób właściwy (2,81%) oraz roślinność wodna w ich regionie jest co raz mniej różnorodna (2,53). Warto jednakże zauważyć, iż w przypadku ostatniej kategorii występuje duża różnorodność opinii o czym świadczy wysoki współczynnik zmienności (37%).

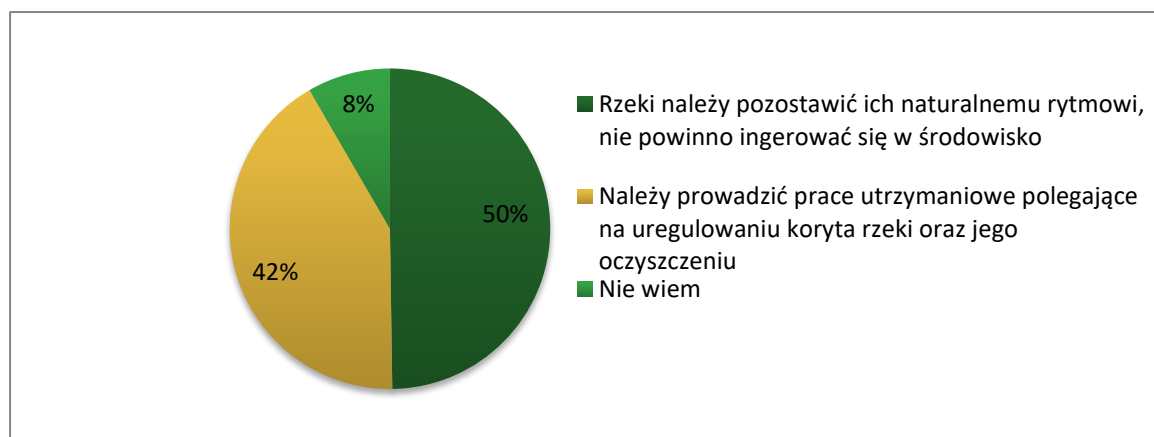
Tabela 5 Stopień aprobaty dla poszczególnych opinii dotyczących ochrony środowiska, w zakresie ochrony rzek włośienicznikowych

Rodzaj Działania	n	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne.	213	3,14	21%
Społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne.	212	3,10	25%
Edukacja ekologiczna dotycząca rzek i dolin rzecznych prowadzona jest we właściwy sposób	213	3,08	24%
Prowadzona gospodarka prowadzona w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki.	208	3,02	25%
Obecne formy ochrony przyrody są wystarczające	212	3,00	22%
Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w co raz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska.	208	2,96	27%
Prace melioracyjne w moim regionie są prowadzone w sposób właściwy.	208	2,81	28%
Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków).	199	2,53	37%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Połowa respondentów (50%) wskazała, iż rzeki powinno się pozostawić ich naturalnemu rytmowi i nie należy ingerować w środowisko. Mniejsza liczba respondentów (42%) była zdania, iż jednak należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu. Niemalże jedna dziesiąta osób biorących udział w badaniu nie ma zdania, w tym temacie (8%).

Wykres 11 Opinia na temat właściwej gospodarki rzecznej w zakresie regulacji koryta rzeki

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Respondenci zostali poproszeni o określenie na czterostopniowej skali, gdzie „1” oznaczało zdecydowanie nie, a „4” zdecydowanie tak, w jakim stopniu poszczególne cele, w jakich budowane

są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb. Stopień przyzwolenia na stawianie budowli hydrotechnicznych był najwyższy w przypadku regulacji przepływu rzeki, w ramach ochrony przeciwpowodziowej (2,92) oraz gromadzenie wody w zbiornikach retencyjnych (2,82). Najmniejsze przyzwolenie wystąpiło w przypadku hodowli ryb w stawach (2,28).

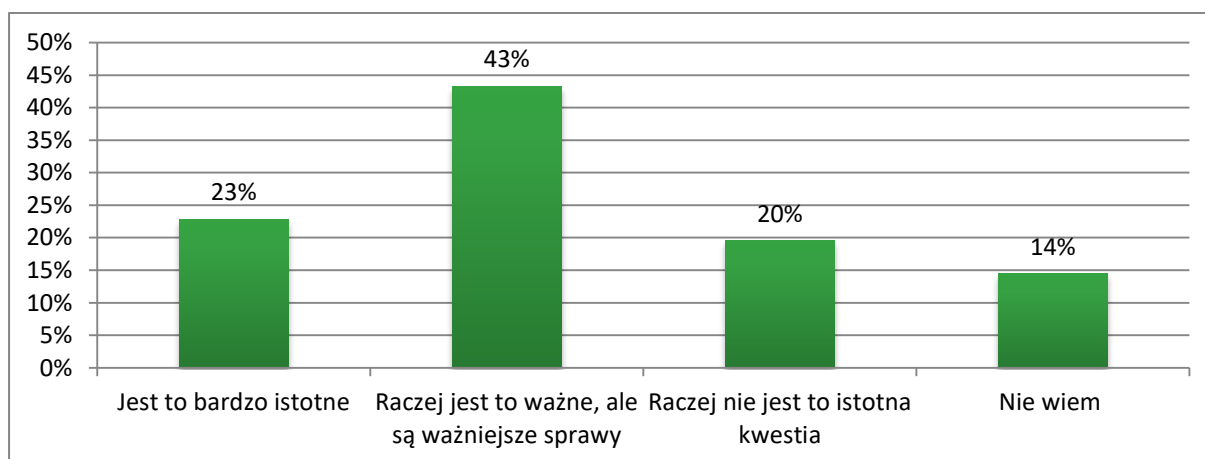
Tabela 6 Stopień przyzwolenia na przerwanie szlaków migracyjnych ryb w zależności od przyczyny ingerencji w środowisko

Rodzaj Działania	n	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)	193	2,92	23%
Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)	193	2,82	26%
Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)	189	2,58	28%
Hodowla ryb w stawach	183	2,28	34%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Jeden na pięciu badanych (20%) jest zdania, że działania ukierunkowane na utrzymanie zarybienia w rzekach raczej nie jest istotną kwestią. Zdaniem blisko połowy respondentów (43%) działania takie są raczej ważne, jednakże nie jest to sprawa priorytetowa. Blisko jedna czwarta badanych (23%) jest zdania, że zarybianie rzek oraz utrzymanie naturalnych tarlisk to kwestie bardzo istotne.

Wykres 12 Opinia na temat istotności działań, podejmowanych w celu utrzymania zarybienia w rzekach

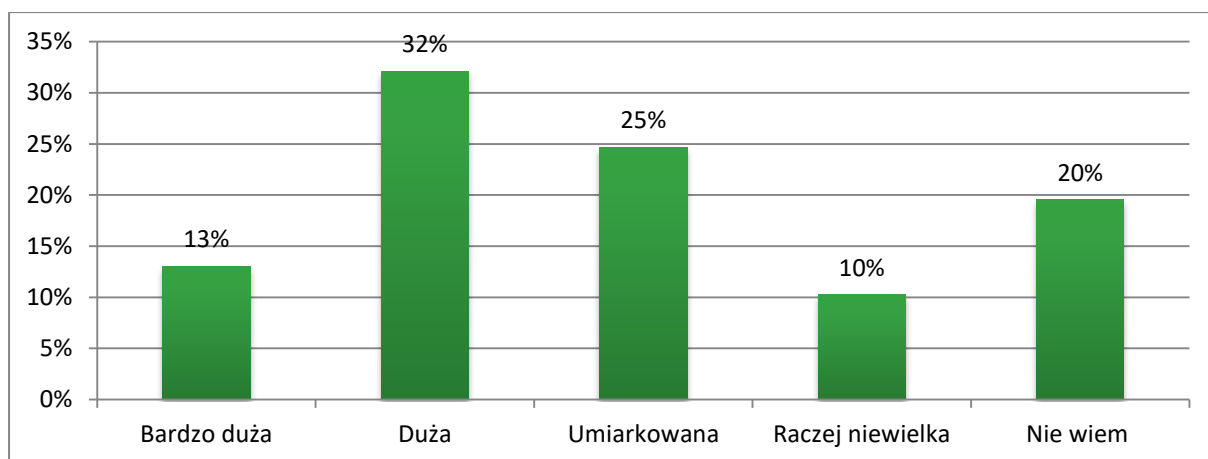

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

W opinii jednego na trzech respondentów (32%) skala kłusownictwa dotyczącego populacji ryb rzecznych w ich regionie zamieszkania jest duża, a ponad jedna dziesiąta badanych uważa, że jest ona bardzo duża. Jeden na czterech badanych (25%) wskazał, iż ocenia skalę opisanego wyżej zjawiska jako umiarkowaną, co oznacza, że sytuacja w regionie nie odbiega od poziomu

klusownictwa w innych miejscach w kraju. Jeden na dziesięciu respondentów (10%) ocenia skalę kłusownictwa dotyczącego ryb rzecznych w ich regionie za niewielką. Opinie są zatem zróżnicowane, ale warto podkreślić, iż większość mieszkańców dostrzega problem kłusownictwa w regionie.

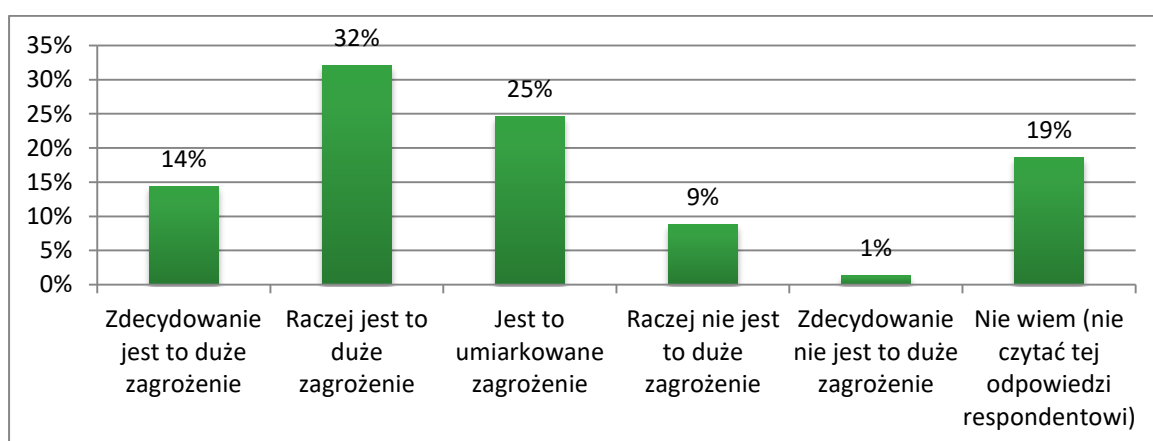
Wykres 13 Opinia na temat skali kłusownictwa dotyczącego populacji ryb rzecznych w Polsce w regionie zamieszkania respondentów

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Podobny rozkład opinii respondentów uzyskano w odpowiedzi na pytanie o poziom zagrożenia populacji ryb w rzekach kłusownictwem. Należy wskazać, że osoby uważające, że skala zjawiska jest dostrzegalna wyrażają także opinię, iż kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach. Osoby, które problemu nie dostrzegają, są zdania, że kłusownictwo nie jest dużym zagrożeniem dla populacji ryb w rzekach.

Wykres 14 Ocena stopnia zagrożenia populacji ryb w rzekach kłusownictwem

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Respondenci zostali poproszeni o określenie na czterostopniowej skali, gdzie „1” oznaczało zdecydowanie nieskuteczne, a „4” zdecydowanie skuteczne, w jakim stopniu poszczególne działania przeciwdziałające kłusownictwu są skuteczne. Respondenci najwyżej ocenili skuteczność

nocnych akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników (3,07). Zdaniem badanych raczej skutecznym sposobem jest również zwiększanie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek (3,00). Respondenci stosunkowo wysoko ocenili również skuteczność zaostżenia sankcji karnych (2,95). Zdaniem mieszkańców regionów nadrzecznych najmniej skutecznym działaniem spośród wymienionych w kafeterii są kampanie społeczne (2,77).

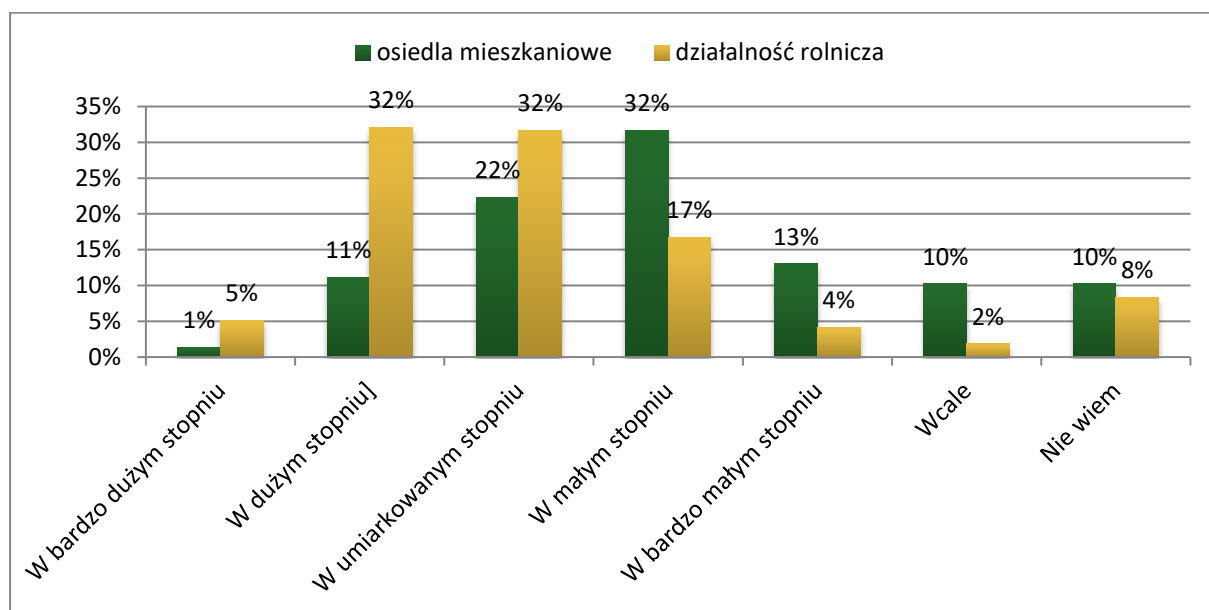
Tabela 7 Ocena skuteczności działań przeciwdziałających kłusownictwu

Rodzaj Działania	n	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Prowadzenie akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników	201	3,07	26%
Zwiększenie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek	201	3,00	29%
Zaostżenie sankcji karnych	199	2,95	30%
Kampanie społeczne	197	2,77	30%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Jeden na trzech respondentów (32%) jest zdania, że istnienie osiedli mieszkaniowych w małym stopniu wpływa na degradację ekosystemu rzeki. Ponad jedna piąta respondentów jest zdania, że wpływ osiedli mieszkaniowych na stan ekosystemów rzek jest umiarkowany (22%). Tylko niewiele ponad jedna dziesiąta badanych uważa, że osiedla mieszkaniowe mają znaczenie dla zanieczyszczenia i degradacji ekosystemów rzek w dużym (11%) lub bardzo dużym stopniu (1%). Można zatem zaobserwować, iż opinie badanych są bardzo zróżnicowane, ale z tendencją do minimalizowania znaczenia istnienia osiedli mieszkaniowych na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki. Zdecydowanie bardziej negatywne oddziaływanie na ekosystem rzeki badani dostrzegają w przypadku działalności rolniczej. W tym aspekcie jeden na trzech respondentów wskazał, iż stopień wpływu na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki jest duży (32%), a taka sama liczba badanych oceniła, iż jest on umiarkowany (32%).

Wykres 15 Ocena wpływu osiedli mieszkaniowych i działalności rolniczej na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

W opinii badanych osób najbardziej skuteczną metodą zmniejszania oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe są programy rolno-środowiskowe realizowane w ramach projektów unijnych, które zwiększają ekologiczność gospodarstw rolnych. Warto podkreślić, iż wysoką ocenę skuteczności otrzymały wszystkie wymienione w poniższej tabeli (Tabela 6) działania.

Tabela 8 Ocena skuteczności działań ukierunkowanych na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe

Rodzaj Działania	N	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych)	211	3,26	21%
wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt.	212	3,20	23%
rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy)	212	3,17	22%
tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej)	210	3,11	24%
Kampanie społeczne	210	3,11	22%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Spośród instytucji, które prowadzą lub mogą prowadzić działania w zakresie ochrony przyrody respondenci najwyżej ocenili skuteczność lokalnych grup działania i lokalnych organizacji turystycznych oraz organizacji ekologicznych. Najniższą ocenę skuteczności odnotowano

w przypadku Zarządu Melioracji. Warto podkreślić, iż działalność RDOŚ oceniana jest przez większość badanych jako „raczej skuteczna”.

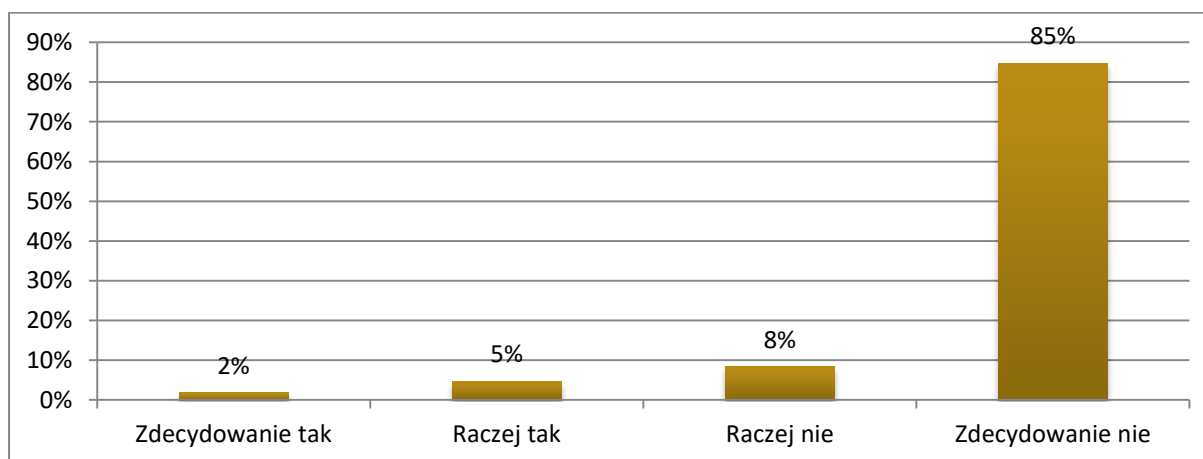
Tabela 9 Ocena skuteczności działalności poszczególnych instytucji w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach

Rodzaj Działania	N	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne	198	3,36	18%
Organizacje ekologiczne	199	3,31	19%
Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej	194	3,14	20%
Samorządy lokalne	198	3,12	24%
Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	192	3,01	24%
Regionalną Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie	191	3,00	22%
Przedsiębiorstwa komercyjne	188	3,00	24%
Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej	193	2,98	24%
Zarząd Melioracji	196	2,86	30%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Zdecydowana większość mieszkańców (85%) deklaruje brak chęci do uczestnictwa w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzecznoego w ich regionie.

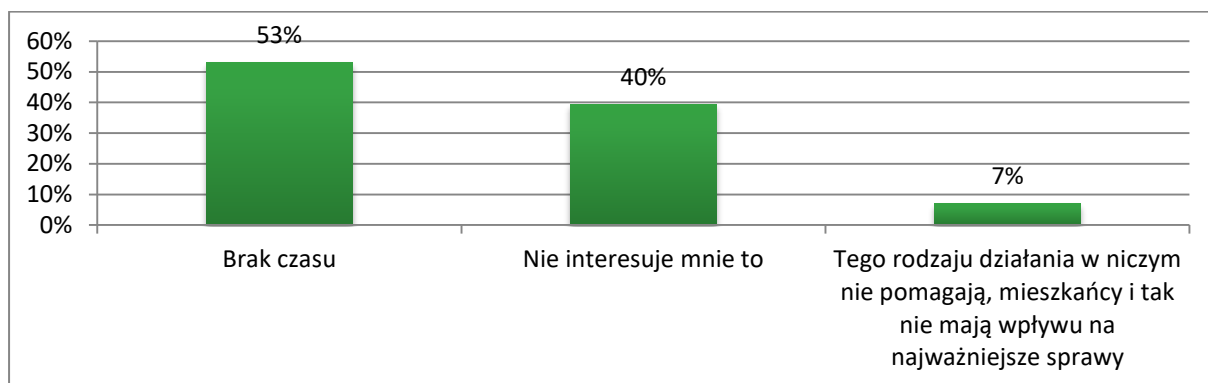
Wykres 16 Chęć uczestnictwa mieszkańców w działaniach mających na celu ochronę środowiska rzecznoego oraz dolin rzek w ich regionie

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Najważniejszymi przyczynami braku chęci uczestnictwa w tego typu aktywności jest brak czasu (53%) oraz brak zainteresowania tematyką ochrony środowiska wodnego (40%).

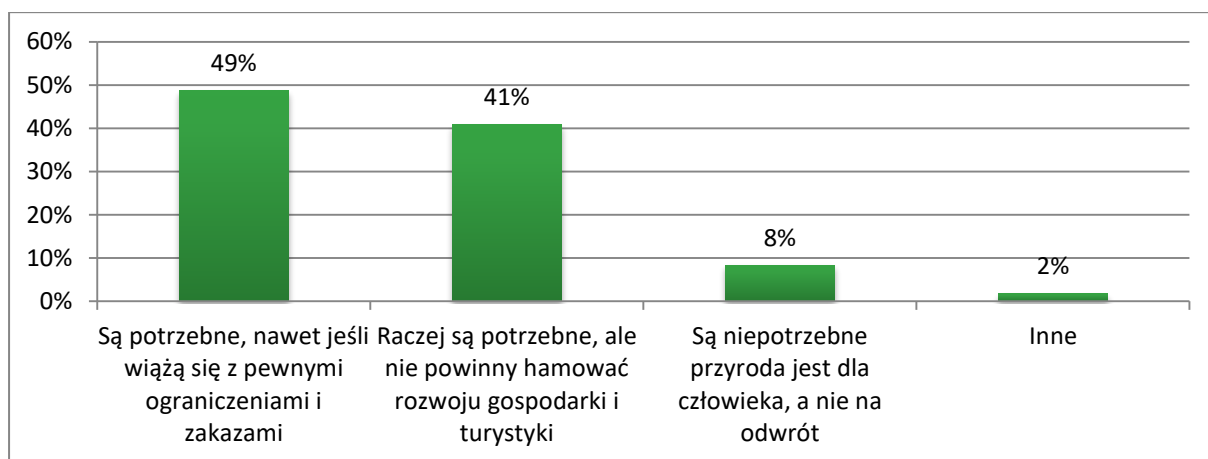
Wykres 17 Przyczyny braku zainteresowania w działaniami mającymi na celu ochronę środowiska rzecznej oraz dolin rzek w ich regionie

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI n=194

Zdaniem badanych osób formy ochrony przyrody są potrzebne. Połowa badanych jest zdania, że należy je stosować nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami (49%). Tylko niewiele mniejsza liczba badanych jest zdania, że są potrzebne, ale nie powinny hamować gospodarki i turystyki (41%). Zdecydowana mniejszość badanych uważa, że formy ochrony przyrody nie są potrzebne (8%).

Wykres 18 Opinia na temat prawnych form ochrony przyrody

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI n=215

Respondenci za najbardziej efektywne formy ochrony przyrody uznali obszary Natura 2000 (3,36), obszary chronionego krajobrazu (3,31) oraz parki krajobrazowe (3,26). Zdaniem badanych najmniej skuteczne są: zespoły przyrodniczo-użytkowe (3,12), użytki ekologiczne (3,13) oraz pomniki przyrody (3,16).

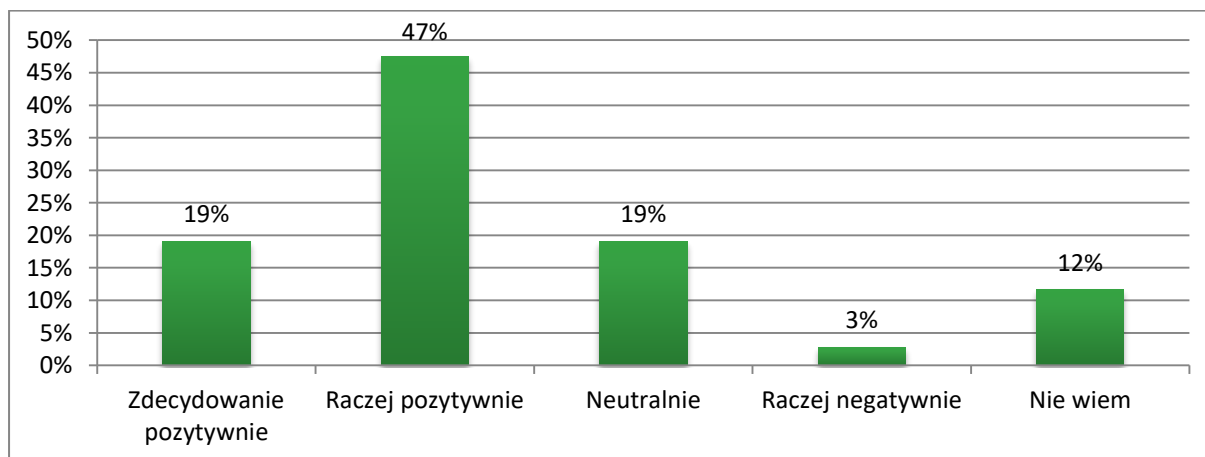
Tabela 10 Ocena efektywności poszczególnych form ochrony przyrody

Rodzaj Działania	N	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
obszary Natura 2000	211	3,36	21%
obszary chronionego krajobrazu	210	3,31	22%
parki krajobrazowe	212	3,26	22%
stanowiska dokumentacyjne	206	3,21	21%
ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów	211	3,20	20%
rezerваты przyrody	211	3,19	24%
parki narodowe	212	3,17	22%
pomniki przyrody	209	3,16	23%
użytki ekologiczne	206	3,13	21%
zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	200	3,12	19%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

Zdaniem większości badanych turystyka regionu pozytywnie (19%) lub raczej pozytywnie (47%) oddziałuje na społeczność lokalną. Tylko pojedynczy respondenci byli zdania, że wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną jest raczej negatywny (3%).

Wykres 19 Ocena wpływu turystyki regionu na społeczność lokalną

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215

Respondenci najwyżej ocenili wpływ ruchu turystycznego na grupę przedsiębiorców z branży turystycznej oraz na samorządy lokalne. Najniżej ocenione zostały korzyści z istniejącego ruchu turystycznego w regionie dla rolników oraz pozostałych przedsiębiorców, nie związanych z branżą turystyczną. Kluczowymi grupami interesu przy konsultacji ograniczenia ruchu turystycznego powinni być zatem przedsiębiorcy działający w branży oraz samorządy lokalne.

Tabela 11 Opinia na temat wykorzystania ruchu turystycznego w regionie przez poszczególne grupy

Rodzaj Działania	N	Średnia ocena	Współczynnik zmienności
Przedsiębiorcy z branży turystycznej	118	3,86	12%
Samorządy lokalne	180	3,59	19%
Mieszkańcy regionu	181	3,51	22%
Pozostali przedsiębiorcy	179	3,45	24%
Rolnicy	192	3,37	28%

źródło: opracowanie własne na podstawie badań CATI N=215 z wykluczeniem odpowiedzi „nie wiem”

3.1.4 TDI

TDI polega na przeprowadzeniu ustrukturyzowanej rozmowy telefonicznej z daną osobą. Ma na celu uzyskanie konkretnych informacji w sposób planowy i metodyczny według określonego schematu, zwanego scenariuszem wywiadu.

Populacja badania:

Przedsiębiorcy organizatorzy ruchu turystycznego i zarządzający infrastrukturą turystyczną;

Liczba wywiadów: 60 (12 rocznie)

Dobór próby: celowy

Zostali wybrani przedstawiciele różnego rodzaju instytucji, co umożliwiło poznanie szerokiego spektrum opinii. W badaniu wzięły udział te osoby, których wiedza i opinie będą użyteczne z punktu widzenia celów badania.

ANALIZA

Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego? Jak ocenia Pan/i efektywność i trafność przepisów prawnych? Dlaczego?

Opinie respondentów na temat ochrony środowiska rzecznego były zbliżone – większość z nich uznała, że ochrona ta jest niedostateczna. Rzeki pozostają zanieczyszczone, a działań podejmowanych w tym zakresie jest zbyt mało. Wskazano również na niedostateczną ochronę rzek w okresie ciągu tarłowego oraz powtarzający się problem kłusownictwa. Respondenci zaznaczyli, że często sami prowadzą akcje wolontarystyczne mające na celu ochronę środowiska rzecznego (np. oczyszczanie rzek). Wskazuje to zatem na duże zainteresowanie różnorodnych grup niniejszą kwestią. Warto zaznaczyć, że w opinii jednego z respondentów sytuacja rzek w Polsce, na tle innych państw rozwiniętych takich jak np. Austria czy Włochy, jest bardzo dobra. Rzeki i jeziora są zadbane, a także „jak wynika z obserwacji badanego, dość regularnie sprzątane.

Osoby biorące udział w badaniu TDI nie potrafiły jednoznacznie ocenić efektywności i trafności przepisów prawnych. Ich zdaniem niniejsze regulacje zabezpieczają środowisko, jednak nie zawsze są skuteczne.

Nie istnieje ochrona środowiska na rzece Drawie. My prowadzimy od 10 lat taką wolontarystyczną akcję dotyczącą oczyszczania rzeki. No to raczej mam negatywne zdanie na temat tego, co się dzieje na rzece

Wody są za mało chronione przed kłusownictwem, teraz w okresie ciągu tarłowego troci, łososia, pstrąga, które niedługo będzie się odbywało, ogromne ilości kłusowników nad Parsętą, Wieprzem, Grabową, dopływami. I tutaj, że tak powiem, społeczna straż rybacka nie daje rady. Państwowej straży rybackiej jest za mało w rejonie naszym i pomimo współpracy z policją, strażą graniczną to jest wszystko. Niewystarczające są środki do ochrony tych wód w okresie teraz właśnie ciągu tarłowego ryb

Myślę, że w części [przepisy prawne] są trafne natomiast nie sądzę żeby to w 100% odpowiadało faktycznie prawdzie. Chodzi generalnie o to, że te zabezpieczenia prawne, one nie zawsze są skuteczne tak naprawdę.

Jak ocenia Pan/i działalność samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, inne organizacje) w tym zakresie? Dlaczego?

Ocena respondentów dotycząca działalności samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska była zróżnicowana. Większość respondentów uznała jednak, że działania podejmowane przez jednostki przyczyniają się do podtrzymywania odpowiedniego stanu środowiska. Ponadto realizowane są w sposób sprawny, przy jednoczesnym poszanowaniu przyrody. Pojedynczy respondenci uznali jednak, że działań prowadzonych przez samorządy jest niewiele, a niektóre z inwestycji nie były przemyślane, przez co ich efektywność jest ograniczona. Zwrócono również uwagę na fakt, że często brakuje jasnych uregulowań prawnych w zakresie własności rzek, przez co instytucje nie mogą całościowo wypełniać swojej roli.

W województwie zachodnim Zarządy Melioracji Urządzeń Wodnych wypełniają swoje statutowe obowiązki (...) Uważam, że to, co robią w tym zakresie, w tej linii nie koliduje z ochroną środowiska (...) RZGW który jest właścicielem Drawy, oczywiście z wyłączeniem parku narodowego, również dokonuje tylko i wyłącznie zabiegów pielęgnacyjnych, konserwacyjnych które mają, na zasadzie udrażniania koryta rzeki, nie przebudowują w nich nic nie niszczą. Tak jak to ma miejsce w opiniach przyrodników. Także ja tutaj działania tych jednostek skarbu państwa jak Wojewódzkie Zarządy Melioracji Urządzeń Wodnych, RZGW w Poznaniu oceniam bardzo dobrze.

Jeżeli chodzi o RZGW to mam stały kontakt (...) jak pojawiają się jakieś zatarasowania nurtu rzeki przez bobry to po prostu dzwonię zgłaszam i działania są podejmowane, tutaj nie ma żadnych problemów (...) Złego słowa nie powiem również na samorządy, bo naprawdę pomagają, dostajemy worki na śmieci. Odbierają nam także te śmieci, a nie jest tego mało.

Zbyt niewielkie zainteresowanie [ochroną środowiska], a praktycznie działań jakiś powiedzmy na gruncie lokalnym jest niewiele.

Czy uważa Pan/i, że prawne formy ochrony przyrody w obecnym zakresie są wystarczające? Dlaczego?

Uznano, że prawne formy ochrony przyrody, w obecnym zakresie, są wystarczające, jednak często zbyt mało elastyczne. Respondenci podali kilka sugestii w tym zakresie. Formy prawne powinny uwzględniać potrzeby ludzi zamieszkujących dany teren. Wprowadzanie odgórnych dyrektyw, bez konsultacji społecznych, często powoduje konflikt interesów. Uwagę zwrócono również na kwestie związane z turystyką. W opinii jednego z badanych umożliwienie turystyki na obszarach chronionych, przy spełnieniu konkretnych warunków, pozwoliłoby na utrzymanie odpowiedniego stanu środowiska. Usługodawcy turystyczni w największym stopniu, jego zdaniem, biorą odpowiedzialność za środowisko, ponieważ zależy im na zaoferowaniu jak najlepszych warunków.

Myślę, że tak [formy ochrony przyrody w obecnym zakresie są wystarczające], ale one powinny być bardziej konsultowane z ludnością miejscową. Nie w każdym przypadku takie z góry narzucane dyrektywy spełniają swoją rolę, oni powinni zawsze brać pod uwagę ludność okoliczną i potrzeby tychże ludzi.

Owszem tak [prawne formy ochrony przyrody są wystarczające]. Jest tyle przepisów, że już nic nie można więcej zrobić. Jest wystarczająca ilość przepisów, które by należało na co dzień realizować.

Prawne formy typu określanie stref, w których człowiek może lub nie może cokolwiek działać to jak najbardziej [są wystarczające], ale to też powinno być w jakimś stopniu elastyczne.

Jaki jest Pana/i zdaniem potencjał rzeki Drawy dla gospodarki i społeczności lokalnej? Czy widzi Pan/i jakieś zagrożenia związane z korzystaniem z ekosystemu rzecznoego? Jakie? Czy dostrzega Pan/i szanse związane z wykorzystaniem rzeki Drawa? Jakie?

Wszyscy badani zgodnie stwierdzili, że potencjał Drawy jest bardzo duży, zarówno dla społeczności lokalnej, jak i gospodarki. Rzeka stanowi, przede wszystkim w sezonie letnim, źródło dochodów dla mieszkańców prowadzących działalność turystyczną, a rosnąca liczba turystów wpływa na

potencjał całego regionu. Ponadto oparcie gospodarki o turystykę przyniesie wymierne korzyści dla całej społeczności lokalnej. Uwagę zwracano na „dziki” charakter rzeki, który, w dużej mierze, wpływa na popularność spływów kajakowych na jej obszarze. Dostarczanie różnorodnych wrażeń jest atrakcyjne dla turystów. Jednocześnie kilku respondentów zaznaczyło, że na niektórych odcinkach (głównie miejskich) rzeka wymaga jeszcze działań inwestycyjnych.

Ja powiem tak, sporo ludzi z tego żyje [z turystyki], przynajmniej sezonowo. Jak powstał park turystyka się rozwija, ale to są do tego szlaki wytyczone turyści tego nie niszczą. Tak samo i na Drawie, turyści przecież nie wpływają w bagna w jakieś chronione odcinki tylko płyną środkiem nurtu.

Ogromny [potencjał], to nie taka mała rzeczka, to jest 180 km długości a od jeziora Drawsko 162,70 więc. Tutaj wiele ludzi czerpie korzyści z turystyki, obsługując ruch turystyczny. Jeżeli chodzi o gospodarkę to się też z tym wiąże.

Główny szlak turystyczny w tym regionie, szlankowy szlak turystyczny, który jest zaniedbany. Jeżeli się oprze gospodarkę o turystykę, o co właśnie od wielu lat się staramy, to korzyści dla społeczności mogą być ogromne.

Wśród zagrożeń związanych z korzystaniem z ekosystemu rzeczno-respondenci najczęściej wskazywali na:

- Brak odpowiedniej infrastruktury, przystosowanej do potrzeb turystów na całej długości rzeki:
 - Brak punktów odbioru śmieci, przez co brzegi rzeki są mocno zanieczyszczone odpadami. Uwagę zwracano także na dużą ich ilość na odcinkach miejskich (śmieci są nawiewane lub wrzucane przez mieszkańców).
 - Brak sanitariatów na szlakach. Istotne jest zapewnienie odpowiedniej infrastruktury, aby turyści ich nie zanieczyszczali oraz nie rozprzestrzanieli szkodliwych substancji w rzece.
 - Wyeliminowanie nielegalnych biwakowisk.
- Reklamy rozlokowane wzdłuż brzegów rzeki, które – zdaniem respondentów – negatywnie wpływają na atrakcyjność terenów.
- Brak ścisłej kontroli nawożenia pól uprawnych w pobliżu rzeki, przez co szkodliwe substancje zanieczyszczają wodę i przyczyniają się do zmniejszenia ilości zawartego w niej tlenu.

Badani wskazywali także na Poligon Drawski, którego zamknięty teren utrudnia spływy kajakowe czy wędkowanie. W tej kwestii istotne, ich zdaniem, jest nawiązanie porozumienia z wojskiem, w celu udostępnienia fragmentu rzeki (przynajmniej dla kajakarzy).

Ważne jest zatem dbanie zarówno o środowisko, jak i potrzeby turystów, w celu zwiększenia atrakcyjności rzeki. Zaproponowano również wprowadzenie akcji edukacyjnej, w celu zwiększenia świadomości przyjezdnych na temat ochrony i poszanowania przyrody.

Zagrożenie jest duże, brak punktów odbioru śmieci, nie ma miejsc gdzie ludzie mogą wysiąść z kajaka i zostawić swoje śmieci. Druga rzecz to właśnie te reklamy, nie wiadomo skąd. Płyne się kajakiem i widzi się pełno brzydkich reklam napisanych na papierze na desce.

Oczywiście [że widzę zagrożenia], jeżeli jest nadmiar klientów, presja na rzekę jest duża a z drugiej strony nie ma działań które by chroniły ten ekosystem w sposób rozsądny, wystarczy np. wyeliminować dzikie biwakowiska nad rzeką, dzikie wysypiska śmieci, wprowadzić akcję edukacyjną w sposób systematyczny to ta presja będzie mniejsza.

Do szans związanych z wykorzystaniem rzeki Drawy respondenci zaliczali przede wszystkim stymulację na niej (i w rejonach okolicznych) ruchu turystycznego. Ich zdaniem szczególnie zadbać należy o grupę kajakarzy, która – w największym stopniu – przyczynia się do rozwoju turystyki w regionie. W tym zakresie najistotniejsze jest zapewnienie podstawowej infrastruktury technicznej oraz informacji. Stworzenie odpowiednich warunków przyczyni się do wzmocnienia marketingu szepcanego, co z kolei pozytywnie wpłynie na wykorzystanie potencjału gospodarczego terenu (zwiększenie liczby turystów). Dodatkowo istotne jest wykorzystanie jezior, które łączy rzeka, ze względu na rozwiniętą przy nich sferę gastronomiczną, usługową i rekreacyjną. Zwracano również uwagę na atrakcyjność walorów przyrodniczych oraz odpowiednie wykorzystanie energetyczne (zadbanie przede wszystkim o przepławki), które jest szansą na przywrócenie migracji ryb.

Zdaniem badanych rzeka ma bardzo duży potencjał, przy odpowiednim wykorzystaniu szans oraz zniwelowaniu zagrożeń.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że średnio w ciągu dnia w sezonie letnim przepływa tylko na odcinku tutaj powiedzmy górnej Drawy średnio 100 kajaków dziennie a w weekendy to nawet potrafi ich płynąć 200 dziennie to niech tylko, co trzeci kajak się zatrzyma i zrobi zakupy i zobaczy co to jest i przekaże dalej [...] Dlatego uważam że powinno być więcej takich tablic informacyjnych z tym co jest w danym regionie przy rzece. A grupa kajakarzy jest o tyle fajna, że jest to specyficzna grupa turystów, dlatego że oni nie patrzą na pogodę, dla nich wystarczy, że nie pada i oni będą płynąć. [...] Dlatego tutaj by należało o tą grupę zadbać a oni przyciągną jeszcze więcej turystów. Jeżeli będą oczywiście mieli do tego odpowiednie warunki, bo ludzie coraz bardziej są wygodni oni potrzebują zadaszenia prądu a nie rzadko jakieś bazy biwakowo-noclegowej.

Te rzeczy, które już zostały pobudowane [one są szansą] mówimy tutaj o wykorzystaniu energetycznym. Mamy trzy elektrownie Kamienna, Borowo, za Drawskim Pomorskim. Właśnie tutaj trzeba by zadbać o przepławki, przede wszystkim przepławki. W Kamiennej nie działa, w Borowie w ogóle nie ma, poniżej Młynowa, poniżej Drawska Pomorskiego mała elektrownia wodna kompletnie zrujnowana przepławka, czyli nie ma kompletnie migracji ryb.

Ogromny potencjał, jeżeli chodzi o gospodarkę regionu [jest szansą], ale to trzeba zagospodarować.

Jak ocenia Pan/i zabudowę hydrotechniczną na rzece Drawie? Czy Pana/i zdaniem zabudowa ta stanowi jakieś zagrożenie dla środowiska? Jakie? Czy obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków fauny i flory? Dlaczego? Czy istniejące

obiekty, które stanowią zagrożenie dla szlaku migracyjnego ryb powinny być zburzone lub przebudowane? Dlaczego?

Zdaniem badanych zabudowa hydrotechniczna na rzece Drawie nie jest zagrożeniem dla środowiska – w tym aspekcie wskazywano głównie na elektrownie. Ze względu na fakt, że nie są one rozbudowywane w znaczącym zakresie, ich oddziaływanie nie niesie za sobą negatywnych skutków. Kilku respondentów zwracało uwagę jedynie na kwestię przepławek, których zbyt mała liczba uniemożliwia bądź wstrzymuje migracje ryb na pewnych fragmentach rzeki.

Ona [zabudowa hydrotechniczna] już od wielu lat nie jest w jakiś sposób drastycznie zmieniana, to co jest funkcjonuje już od wielu, wielu lat. Nie wpływa negatywnie na samą Drawę.

Zabudowa hydrotechniczna, czyli mówimy tutaj o tych elektrowniach. Elektrownie nie są zagrożeniem w mojej opinii (...) Przy sprawnie działających przepławkach, a jest dużo dobrych przykładów na to ryby będą migrowały, będzie wszystko w porządku.

Zabudowa hydrotechniczna ma charakter historyczny. Nie ma nic nowego (...) Stara zabudowa nie stanowi żadnego zagrożenia, przeciwnie wydaje mi się, że jest atrakcją

W opinii respondentów obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków fauny i flory, ze względu na zachowanie ich ciągłości. Ponadto te, które stanowią zagrożenie dla szlaku migracyjnego ryb należałoby przebudować. W tym aspekcie po raz kolejny uwagę zwracano na przepławki, których braki stanowią największe utrudnienie. Zdaniem respondentów zburzenie niektórych obiektów (np. elektrowni w Borowie) nie jest możliwe przez ich historyczny charakter – często stanowią również dodatkową atrakcję turystyczną.

Powinny być profesjonalnie wybudowane przepławki, które by umożliwiły rybą przemieszczanie się, mówimy o rybach takich jak pstrągi, łososie, trocie. Bo w zależności od poziomu, od sposobu wykonania przepławki mogą się przemieszczać ryby takie jak okonie, szczupaki, sandacze, sumy i nawet jak biała ryba pływa płotka, węgorz itd. (...) Według mnie powinno to być dawno zrobione, jest bardzo dawno zaniechane.

Uważam, że tak [obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków], natomiast chciałbym żeby to było jakieś logiczne działanie żeby nie było coś w stylu „nie bo nie”. Tylko żeby to już było jakoś umotywowane i żeby ta ochrona jakoś nie kłóciła się z interesami lokalnych przedsiębiorców, którzy by tam mieli działać.

Jak Pan/i ocenia prace melioracyjne prowadzone na rzece Drawie? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Czy obecnie realizowana gospodarka wodna służy zdrowiu rzeki? Dlaczego?

Prace melioracyjne prowadzone na Drawie oceniono, w przeważającej większości, jako niewystarczające, chociaż opinie były podzielone. Jeden z respondentów zwrócił uwagę na fakt, iż często plany działań ochronnych (obowiązujące np. w pewnych częściach parku) nie pozwalają na zbyt dużą ingerencję, przez co ponoszone są szkody, a działania melioracyjne uniemożliwiane. Kilku respondentów zaznaczyło również, że nie dostrzegło żadnych prac na rzece lub ich zakres był

niewielki, przez co nie zwrócili na nie uwagi. Natomiast jeden z badanych nie widzi potrzeby prowadzenia specjalnych zabiegów melioracyjnych, ze względu na fakt, iż powodują one obniżenie stanu wody.

W mojej opinii prace są wykonywane bardzo dobrze, natomiast niewystarczająco. Szczególnie dotyczy to odcinka Drawy od jeziora Czaplunek poprzez Złocieniec, Drawsko Pomorskie aż do jeziora. Trzeba by zintensyfikować prace poprzez prace konserwacyjne polegające na cięciu krzaków, zakrzaczeń, wyciąganiu powalonych drzew, oczywiście nie do zera, zostawiać, przycinać tak żeby nie szkodzić środowisku [...] Plany zadań ochronnych, które zostały stworzone do parku narodowego i chyba też dla tego odcinka wyżej przewidują całkowity zakaz wyciągania powalonych drzew z koryta rzeki. A trzeba powiedzieć jedno że ok, drzewa powodują, że ta woda zostaje napowietrzona, natomiast ulegają rozmyciu grunty, które znajdują się tuż przy rzece, czyli skarb państwa ponosi jakieś szkody. Bardzo często są to grunty prywatne i później właściciele tych gruntów domagają się odszkodowania. Trzeba by było sobie zadać pytanie co jest ważniejsze.

Na pewno właściciel tej naszej Drawy niewiele robi, jeśli chodzi o melioracje. Dużo, dużo, za mało.

Powiem szczerze od bardzo dawna, jeśli chodzi o prace melioracyjne na Drawie ja na swoim terenie nie zauważyłem (...) Jeżeli nawet są robione to w taki sposób który nie rzuca się w oczy bo ja ich nie zauważyłem.

Respondenci nie byli również zgodni, co do tego, kto powinien ponosić koszty prac melioracyjnych. Często sugerowano jednak, że większy wpływ w tym względzie powinny mieć samorządy lokalne, ze względu na to, że najlepiej znają aktualne potrzeby. Z drugiej strony jednak zaznaczano, że obecnie mają one dużo obowiązków, a zbyt mało środków na ich realizację. Wśród jednostek, które powinny ponosić koszty melioracji wskazywano także na spółki wodne, skarb państwa lub inne agendy państwowe.

Pozytywnie oceniono również obecnie realizowaną gospodarkę wodną. Badani uznali, że przyczynia się ona do podnoszenia zdrowia rzeki, przede wszystkim w zakresie czystości.

Myślę, że tak [obecnie realizowana gospodarka wodna służy zdrowiu rzeki]. Drawa na wielu odcinkach jest wspaniałą rzeką, bardzo czystą, niesamowicie czystą. Bardzo często spotykam się ze specjalistami od ochrony wód, którzy bywają tutaj na naszym terenie (...) Rozmawiamy z nimi bardzo często, tłumaczą, że jednak ta Drawa jest utrzymana w należyty sposób i myślę, że nie jest źle.

Jakie wsparcie w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych jest potrzebne? Jakiego rodzaju podejmuje Pana/i organizacja/przedsiębiorstwo?

Zdaniem badanych, w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych, potrzebne jest następujące wsparcie:

- Monitorowanie inwestycji powstających w obrębie koryt rzecznych i ich wpływu na środowisko.

- Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej (m.in. zapobieganie dzikim wlewow do rzek).
- Poprawa stanu czystości wód w rzekach (m.in. poprzez udrażnianie rowów).
- Akcje edukacyjne, zarówno dla turystów, jak i mieszkańców, zwiększające świadomość na temat ochrony środowiska.
- Rozbudowa infrastruktury (głównie o kontenery na odpady).
- Kontrola brzegów rzeki w zakresie wyrzucanych odpadów (zarówno przez turystów, jak i mieszkańców).
- Lepsza ochrona wód i rybostanu przed kłusownictwem.

Zdaniem jednego z respondentów wsparcie w wielu przypadkach nie jest możliwe poprzez występujące ograniczenia. Nie pozwalają one na budowę urządzeń, które mogłyby pomóc w utrzymaniu czystości rzeki w przyszłości (np. oczyszczalni ścieków, budynki sanitarne dla turystów).

Część rowów jest niedrożnych, te rowy opadowe mają połączenia z rzeką i tu trzeba by, gdyby były pieniądze, gruntownie podejść do tematu i więcej zrobić prac, które by wpływały na poprawę stanu czystości wód w rzekach, czy nawet na, no żeby ta woda była czysta, bo po nawozach i jakiś tam innych środkach chemicznych, żeby nie spływała brudna.

Uważam, że w bardzo dużym stopniu można się przyczynić do utrzymania czystości gdyby w każdym punkcie wyjścia z wody, nie tylko tam gdzie są świadczone usługi turystyczne, tylko wszędzie (...), tam gdzie infrastruktura rzeki zmusza ludzi do wyjścia z wody.

Wśród działań podejmowanych przez organizacje/ przedsiębiorstwa respondentów wskazywano jedynie na sprzątanie rzeki Drawy.

Zawsze pierwszy tydzień września robimy sprzątanie rzeki Drawy i to jest od dwudziestu lat. A od trzynastu mamy około sześćdziesiąt siedemdziesiąt uczestników, w dwa dni płyniemy z Czaplinka do Złocieńca i sprzątamy tę rzekę

*Co roku sprzątamy rzekę przez kolejne trzy tygodnie. Czyścimy rzekę, więcej nie możemy robić (...)
Sprzątamy brzegi i nurt rzeki.*

Czy Pana/i zdaniem możliwe jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i dolin rzek? Dlaczego?

Respondenci byli zgodni w kwestii pogodzenia potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i ich dolin – ich zdaniem jest to możliwe. Z tego względu właśnie rozwija się turystykę w sposób zorganizowany, zgodny z wszelkimi normami i przepisami. Istotna, zdaniem badanych, jest w tym przypadku rozbudowa infrastruktury, pozwalającej na utrzymanie czystości w obrębie rzek, ale również zorganizowanie przestrzeni dla turystów (pola biwakowe itd.). Zwracano także uwagę na fakt, iż turystyka jest najmniej inwazyjną (w zakresie rozwoju gospodarczego) ze wszystkich rodzajów działalności, przez co jej wpływ na środowisko jest najmniej odczuwalny. Przyczynia się do tego również wzrastająca świadomość ekologiczna, zarówno mieszkańców, jak i turystów.

Oczywiście, że tak [możliwe jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska], przecież nie ma innej opcji, to musi ze sobą w jakiś sposób współdziałać i my jesteśmy nawzajem skazani na siebie, to jest tak jak dobrzy sąsiedzi. Nie mamy wyboru musimy ze sobą jakoś funkcjonować i nawzajem wzajemnie pomagać.

Jest możliwe [pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska]. Jeżeli będzie to turystyka to nie ma ona negatywnego wpływu na środowisko (...) my przynajmniej mamy na terenie naszej gminy, sprzyjające warunki na rozwój agroturystyki. Jest to chyba najmniej inwazyjne działanie, jeżeli chodzi o środowisko przyrodnicze.

Takie pogodzenie jest niezbędne, to musi jakoś współegzystować, ponieważ to, że mamy tak piękny szlak kajakowy to tylko wtedy ma wartość, kiedy ktoś to może zobaczyć, kiedy może zwiedzić. Chodzi o takie zorganizowanie ruchu turystycznego, ale to jest chyba kwestia gmin i powiatów, żeby stworzyć turystom warunki.

Czy uważa Pan/i za słuszne wprowadzanie ograniczeń dla ruchu turystycznego związanych z ochroną przyrody (limity odławiania ryb, okresy zamknięcia odcinków rzeki itp.). Dlaczego?

Respondenci uznali, że istotne jest wprowadzanie ograniczeń związanych z ochroną przyrody, jednak powinny być one przemyślane i zaplanowane. Zaakcentowano, że w kwestii ryb, zarówno limit jak i okres zakazu ich odłowu, jest niezbędny. Szczególną uwagę należy zwrócić na kłusownictwo, które rozpoczyna się wraz z okresem zakazu połowów. Brak działań w tym zakresie powoduje rozpowszechnianie się zjawiska oraz bardzo duże straty, które negatywnie wpływają na środowisko. Badani zanegowali jednak ograniczenie związane z okresowym zamykaniem odcinków rzek. Ich zdaniem pora wiosenna powinna być dopuszczona dla kajakarzy, m.in. ze względu na to, że płoszą drapieżniki, chroniąc przy tym inne młode osobniki lub jaja. Wskazywano również na fakt, iż coraz większa liczba osób odwiedzających tereny Drawy to turyści świadomi, z wysoką kulturą ekologiczną, szanujący środowisko. Zaznaczono także, że ograniczenia powinny być wprowadzane z umiarem, ponieważ bardzo ścisła ochrona nie prowadzi do rozwoju, tylko wspiera antagonizmy i działania przeciwstawne.

Są określone przepisy, które mówią kiedy można w jakim okresie i w jakich ilościach można łowić i to mi się wydaje wystarczające. Natomiast ochrona lokalna przed kłusownictwem to jest tu ciężkim problemem, szczególnie na jeziorach. To jest kwestia policji i odpowiednich służb. Skoro nie działają to znaczy, że tak to nie działa. Natomiast ograniczenie liczby turystów, ja bym nie był za tym w tej chwili, natomiast ograniczyłbym niektóre formy uprawiania turystyki, szczególnie motorowe. Motorówki na jeziorze, to jest duże obciążenie dla ekosystemu i te wszystkie rajdy samochodowe w dolinie rzeki Drawy to jest moim zdaniem katastrofa dla środowiska.

Jeśli chodzi o okresy odłowu ryb to ja uważam, że jest to rzecz niezbędna. (...) Ryb jest coraz mniej, jest trzewiona przez rosnącą populację kormorana, która według mnie jest ogromnym problemem. Kormoran w tej chwili jest największym problemem naszego regionu, (...) jeśli chodzi o okresy zamknięcia szlaku no cóż, ja będąc turystą, kajakarzem, mam świadomość, że będąc na terenie tak urokliwym i tak ważnym nie szkodzię temu środowisku. Nie sądzę żeby zamykanie okresowe szlaku kajakowego rzeki Drawy było rzeczą konieczną.

Czy słyszał Pan/i o Programie Natura 2000? Czy słyszał Pan/i o realizowanym w jego ramach projekcie pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Jak ocenia Pan/i poszczególne przedsięwzięcia w ramach tego projektu tzn. budowa lub przebudowa infrastruktury hydrotechnicznej w dorzeczu Drawy, wykonanie pól biwakowych w Złocięncu i Rzepowie oraz oznakowanie szlaku kajakowego na rzece Drawie? Dlaczego?

Wszyscy respondenci wiedzieli o istnieniu Programu Natura 2000, jednak nie każdy z nich miał wiedzę na temat projektu realizowanego w jego ramach pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Badani, którzy słyszeli o projekcie działania w jego ramach ocenili pozytywnie. Uwagę zwracali przede wszystkim na wykonanie pól biwakowych, które ich zdaniem, przyczyniłyby się do zwiększenia ruchu turystycznego w obrębie rzeki. Jak dodają, uwzględnić trzeba także całą infrastrukturę turystyczną, aby tereny stały się jeszcze bardziej atrakcyjne. Zdaniem respondentów wykonanie niniejszych działań nie wpłynie negatywnie na środowisko, a pozwoli utrzymać harmonię pomiędzy naturą, a turystyką.

Jeśli chodzi o oznakowanie jak najbardziej, jeśli chodzi o budowę siedlisk i przebudowę infrastruktury tak (...) Więc jeżeli w tej chwili w Rzepowie i Złocięncu ma być wybudowana jakaś baza infrastruktura to jak najbardziej się z tego cieszę, bo jest potrzebna i tego na tym odcinku nie ma.

Jesteśmy od wielu lat zdecydowanymi zwolennikami wyznaczania pól biwakowych, campingów i tego typu infrastruktury turystycznej, ale musi to mieć „ręce i nogi”. To muszą być obiekty, które mają odpowiednie wysypisko śmieci czy jakieś zbiorniki na śmieci i toalety. No bo to wszystko co ci ludzie mają wrzucają do rzeki, to się potem kończy tym co my robimy na wiosnę, zbieramy to.

Wszystkie te działania oceniam pozytywnie. To jest potrzebne, oznakować, zorganizować miejsca odpoczynku. To jest niezbędne, bo inaczej to będzie samowola i bałagan. Ludzie będą korzystać z takich szlaków, bo to jest bardzo atrakcyjne. Takich rzek jest coraz mniej. Dlatego trzeba zrobić wszystko, żeby ci ludzie tam będąc, a będą zawsze, jak najmniej szkodzili środowisku.

Czy Pana/i zdaniem turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej? Dlaczego?

Respondenci byli zgodni, że turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej. Ich zdaniem integracja człowieka z naturą w takiej postaci daje najlepsze rezultaty. Dostrzegalne efekty (w postaci czystych wód czy miejsc biwakowych) podnoszą poziom świadomości ekologicznej i kształtują postawy wśród turystów. W opinii badanych najlepszym przykładem są dzieci, które walory natury dostrzegają najwcześniej. W tym przypadku nauka przez zabawę oraz możliwość bezpośredniego kontaktu ze środowiskiem przyczyniają się do kształtowania zachowań prośrodowiskowych oraz promowania zrównoważonego rozwoju.

Jak najbardziej, im więcej kontaktu ludzi z przyrodą tym ludzie są szczęśliwsi i spokojniejsi. Gdzieś trzeba wypoczywać.

Na pewno, bezwzględnie tak. Ja mam cały czas grupy od bardzo młodych ludzi do ludzi w bardzo podeszłym wieku i ci wszyscy ludzie dopiero jak są na tej Drawie (...) mają możliwość zobaczenia jak to wszystko wygląda. W momencie kiedy zobaczą jak to naprawdę funkcjonuje, jak woda jest czysta, jak te okolice są zadbane itd. to naprawdę powoduje w ludziach uczucie takiego dbania, poprawiania tej strony wizualnej (...) Nie zanieczyszczają tylko starają się zabierać te śmieci, dbać o to wszystko. Myślę że jest to pozytywny skutek.

4 Wnioski

POTRZEBY

zbadanie i ocenę stanu świadomości ekologicznej, akceptacji dla ochrony przyrody, zrozumienia złożonych relacji przyrodniczo-społecznych i ekonomicznych w skali dolin i zlewni rzek oraz percepcji własnej roli w tych relacjach

Stan świadomości ekologicznej:

Największą wiedzę na temat rzek włosienicznikowych oraz realizowanego projektu mają samorządowcy oraz organizacje pozarządowe, ze względu na charakter prowadzonych działalności, a także aktywne włączanie się w działania proekologiczne.

Wiedza i świadomość mieszkańców jest na stosunkowo niskim poziomie, jednak największą wiedzę na temat rzeki mają osoby, które spędzają nad nią czas w sposób aktywny, tzn. wędkarze, kajakarze.

W obecnych czasach ochrona środowiska rzecznego staje się koniecznością, która przy znajomości obszarów prawnej ochrony przyrody (np. Natura 2000) zwiększa świadomość ekologiczną wśród władz, mieszkańców oraz turystów na terenach prawnie chronionych.

Kolejnym czynnikiem, który świadczy o zwiększającej się świadomości ekologicznej badanych jest uzmysłowienie sobie następującego zanikania różnorodności roślinności wodnej w regionie oraz zanikania niektórych gatunków ryb.

Mimo, że poza środowiskiem naturalnym najwięcej na projekcie zyska lokalna społeczność, wielu mieszkańców regionu nie jest zaangażowanych w działania proekologiczne, co wynika najprawdopodobniej z ich niskiej świadomości ekologicznej.

Wzrastająca świadomość ekologiczna, zarówno mieszkańców, jak i turystów przyczynia się do uprawiania mniej inwazyjnych form turystyki i rekreacji na terenach rzecznych.

Akceptacja dla ochrony przyrody:

Prawie wszyscy mieszkańcy akceptują działania związane z ochroną przyrody oraz chcą w nich aktywnie uczestniczyć, świadczy to wysokim wskaźniku zainteresowania ochroną środowiska naturalnego oraz konieczności zaangażowania lokalnego kapitału społecznego w działania proekologiczne. Natomiast połowa badanych jest zdania, że należy je stosować nawet jeśli wiąże się z pewnymi ograniczeniami i zakazami, a niewiele mniejsza liczba badanych jest zdania, że są potrzebne, ale nie powinny hamować gospodarki i turystyki. Tylko nieliczni rolnicy i mieszkańcy są zdania, że formy ochrony przyrody są zbyt ciężkie.

Zrozumienie relacji:

Mieszkańcy oraz rolnicy uczestniczący w badaniu zdają sobie sprawę, że zarówno działalność związana z powstawaniem osiedli mieszkaniowych, jak również działalność rolnicza w różnym stopniu wpływają na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki.

Uczestnicy badań indywidualnych widzą korelacje pomiędzy ochroną środowiska, turystyką, a poprawą jakości życia mieszkańców, która zwiększy się dzięki inwestycjom proekologicznym.

Niezbędne jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i ich dolin, dlatego rozwój turystyki powinien być zrównoważony oraz zorganizowany w zgodzie z wszelkimi normami i przepisami. Należy zadbać o rozbudowę infrastruktury, która pozwoli na utrzymanie czystości w obrębie rzek, jak również zorganizowanie przestrzeni turystycznej.

zidentyfikowanie istniejących barier społecznych i skali niezrozumienia / braku akceptacji dla działań proekologicznych

Obecnie trudno jest wskazać bariery czy skutki uboczne prowadzonych działań, ze względu na możliwość ich zdefiniowania w późniejszych etapach projektu bądź po jego zakończeniu.

Jedną z najczęściej z występujących barier jest niedoinformowanie społeczeństwa oraz ich niska świadomość ekologiczna, o których świadczą m.in. takie działania ludzi jak: wrzucanie śmieci do rzeki czy zaśmiecanie linii brzegowych.

Znaczącą barierą działania proekologicznych jest czynnik ludzki, taki jak: brak akceptacji/pozwoleń właścicieli gruntów oraz osób zarządzających nimi; konflikty interesów.

Czynnikiem świadczącym o rozległej skali niezrozumienia jest ścieranie się poglądów poszczególnych interesariuszy, przez co konieczne jest wielopłaszczyznowe dochodzenie do zbieżnych rozwiązań i porozumień, których konsekwencją będzie wypracowanie wspólnych stanowisk.

Mimo, że działania społeczne, realizowane w ramach projektu, odbierane są w sposób bardzo dobry, a prowadzone akcje cieszą się popularnością, to wskaźnik zainteresowania działaniami proekologicznymi jest wciąż zbyt niski.

określenie ubocznych efektów przeszłych i obecnych działań ukierunkowanych na ochronę przyrody/środowiska rzek, wywołujących niechęć i brak akceptacji społecznej

Negatywne nastawienie społeczne wynika przede wszystkim z braku rzetelnych informacji. Z tego względu ludzie dostrzegają tylko ograniczenia (w tym własnych interesów) wynikające z ochrony przyrody, np. sezon wędkarski oraz opłata za licencję wędkarską.

Do działań informacyjnych powinny być włączane przede wszystkim jednostki działające na rzecz ochrony środowiska (np. Park Narodowy, stowarzyszenia, kluby przyrodników). Pamiętać należy także o placówkach oświatowych, realizujących szeroką edukację dzieci i młodzieży. Jeden z respondentów zaproponował także zwiększenie w szkołach propedeutyki ekologicznej.

Ograniczenia związane z ochroną środowiska naturalnego powinny być wprowadzane z umiarem, ponieważ bardzo ścisła ochrona nie prowadzi do rozwoju, tylko wspiera antagonizmy i działania przeciwstawne.

EFEKTYWNOŚĆ

Czy realizacja projektu, w szczególności jego działań informacyjno-edukacyjnych, spowodowała zmiany w wiedzy przyrodniczej i świadomości ekologicznej?

Zdecydowana większość badanych CATI nie słyszała o projekcie, co może świadczyć o jego nieefektywnej promocji lub braku zaangażowania rolników i lokalnych mieszkańców.

Działania realizowane lub planowane w ramach projektu, pozytywnie wpłynęły na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody.

Przybliżenie mieszkańcom celu projektu, ale także czynne ich zaangażowanie w jego realizację wpłynie na podniesienie świadomości ekologicznej społeczności lokalnej, a także wzrost poziomu wiedzy na temat samej rzeki.

Niektóre grupy społeczne wykazują zwiększone zainteresowanie działaniami (np. jednostki administracyjne, organizacje), natomiast inne grupy społeczne - np. mieszkańcy nie wykazują zainteresowania praktycznie w ogóle. Szczególnie zauważalne jest to podczas spotkań informacyjnych, co wskazuje na potrzebę dopracowania działań pod tym kątem.

Skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych jest duża, jednak w praktyce społeczeństwo wykazuje niewielką wiedzę na temat działań dotyczących czynnej ochrony środowiska.

Poziom edukacji ekologicznej dotyczącej rzek i dolin rzecznych w dalszym ciągu jest niewystarczający. Pomimo wielu działań inicjowanych przez różnorodne jednostki, m.in. Gminę, Park Narodowy, Klub Przyrodników w Drawnie czy szkoły, społeczeństwo nadal charakteryzuje się niską świadomością ekologiczną.

Czy zastosowano właściwą i skuteczną metodykę treści i formy działań informacyjno-edukacyjnych?

W projekcie zastosowano odpowiednio dobrany zakres działań, metodykę treści działań edukacyjnych, świadczy o tym odpowiedni dobór działań wskazanych na etapie planowania.

Zdaniem badanych każda inwestycja z zakresu projektu przyczyni się, w istotnym stopniu, do poprawy sytuacji ekologicznej.

Należy zwrócić uwagę przede wszystkim na dzieci i młodzież –w tym przypadku edukacja powinna rozpocząć się w jak najwcześniejszym etapie. Istotne jest, w pierwszej kolejności, zainteresowanie tematem oraz kwestiami ochrony przyrody (przedstawienie celu podejmowanych działań oraz jego pozytywnych efektów). W przypadku ludzi dorosłych edukację należałoby rozpocząć od informowania.

Czy (a jeśli tak, to jak) projekt wpłynął na lokalną gospodarkę?

Poza ochroną roślin, w przypadku lokalnej gospodarki, istotne jest udrożnienie korytarza ekologicznego, który w rezultacie przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności turystycznej rzek. Wskazywano także na wzmożenie migracji ryb i zarybienie akwenu, polepszenie wizerunku Parku Narodowego, wykreowanie marki, a przede wszystkim zmianę w postrzeganiu województwa zachodniopomorskiego.

Dodatkowo nowatorskie podejście do siedlisk rzecznych wpłynie na poprawę ich stanu i dostarczy cennych wskazówek na przyszłość.

Planowane działania są korzystne z punktu ekonomicznego i przede wszystkim wpłyną na poprawę turystyki i wędkarstwa. Wśród korzyści pozafinansowych, jakie przyniosł/ przyniesie projekt najczęściej wskazywano na ekologiczne, związane z poprawą stanu środowiska, a także promocyjne, czyli rozpoznawalność marki.

Czy założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty lub istnieją szanse poprawy w przyszłości?

Na tym etapie realizacji badań odpowiedź na pytanie nie jest możliwa ponieważ, jest to pierwsze z pięciu badań. Uzyskanie informacji czy, założony w projekcie efekt odciążenia odcinka rzeki Drawa na obszarze Parku Narodowego został osiągnięty będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

UŻYTECZNOŚĆ

W jaki sposób, zdaniem pytanym, projekt wpłynie na funkcje ekosystemu w miejscu i zasięgu oddziaływania wykonywanych działań?

Projekt wpłynie na funkcje ekosystemu m.in. poprzez podano budowę przepławki na terenie elektrowni wodnej Kamienna oraz eliminację wszystkich zapór, które uniemożliwiają rybam migrację. Podjęcie działań w tym zakresie wpłynie na zwiększenie zarybienia i poprawę sytuacji na całym terenie.

Wśród efektywnych działań, w ramach ochrony środowiska rzeczno, wyszczególnić należy cykliczne sprzątanie brzegów rzek, których rezultaty są najbardziej widoczne dla przeciętnego mieszkańca oraz udrożnienie ich kanałów (przepławki), w celu poprawienia wędrówki ryb.

Podejmowane działania umożliwią migrację ryb, która przyczyni się do zwiększenia zarybienia rzeki. To z kolei wpłynie na poprawę jej stanu ogólnego.

Czy założone zmiany w rozkładzie presji turystycznej w dorzeczu Drawy zostały osiągnięte, oraz czy skutki tych zmian postrzegane są jako korzystne?

Szczegółowa ocena zmian w rozkładzie presji turystycznej w dorze

Wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych jest neutralny. Zaproponowano kilka działań mających na celu ochronę przyrodę i jednocześnie korzystanie z potencjału turystycznego. Jednym z najistotniejszych jest rozwiązanie problemu związanego z brakiem miejsc postojowych oraz toalet na szlaku. Brakuje również oznakowań i bazy podstawowej dla turystów (pola biwakowe itd.)

Czy (a jeśli tak, to jakie) niezamierzone (pozytywne/negatywne) skutki wyniknęły z realizacji projektu? - Jakie działania powinny uzupełnić, zdaniem pytanym, obecnie realizowany projekt dla zwiększenia jego skuteczności?

Niezamierzone skutki wynikające z realizacji projektu:

Na tym etapie realizacji badań odpowiedź na pytanie nie jest możliwa ponieważ, jest to pierwsze z pięciu badań. Uzyskanie informacji czy z realizacji projektu wyniknęły niezamierzone skutki, będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

Działania uzupełniające:

W zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych, potrzebne jest następujące wsparcie:

- Monitorowanie inwestycji powstających w obrębie koryt rzecznych i ich wpływu na środowisko.
- Uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej (m.in. zapobieganie dzikim wlewowom do rzek).
- Poprawa stanu czystości wód w rzekach (m.in. poprzez udrażnianie rowów).
- Akcje edukacyjne, zarówno dla turystów, jak i mieszkańców, zwiększające świadomość na temat ochrony środowiska.
- Rozbudowa infrastruktury (głównie o kontenery na odpady).
- Lepsza ochrona wód i rybostanu przed kłusownictwem.

Oddziaływania na świadomość ekologiczną odbiorców i użytkowników dorzeczy objętych działaniami: - W jaki sposób realizacja działań w projekcie wpłynęła na świadomość ekologiczną społeczeństwa

Wśród mieszkańców zauważalne jest niewielkie zainteresowanie działaniami podejmowanymi w ramach projektu – wiedzą o nich tylko osoby zainteresowane ową tematyką.

Informacje na temat działań powinny być rozpowszechniane, przede wszystkim wśród mieszkańców oraz turystów, którzy korzystają z rzeki, w celu zrównoważenia podejścia rekreacyjnego z proekologicznym. Być może lepsza promocja działań przyczyniłaby się również do zwiększenia świadomości ekologicznej społeczności lokalnej oraz zaktywizowania ich w tym zakresie.

Zarówno turyści jak i mieszkańcy, którzy mają wiedzę na temat realizowanych projektów, coraz częściej je wspierają i angażują się w nie. Ponadto w działalność tego typu włączają się również inne jednostki, np. gmina, placówki oświatowe czy organizacje pozarządowe.

Czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów?

Na tym etapie realizacji badań odpowiedź na pytanie nie jest możliwa ponieważ, jest to pierwsze z pięciu badań. Uzyskanie informacji czy projekt i realizowane w jego ramach działania informacyjne przyczyniły się do poznania i akceptacji programu Natura 2000 w oczach lokalnej społeczności i turystów, będzie możliwe po przeprowadzeniu kolejnych badań.

Najbardziej rozpoznawalną i efektywną formą ochrony przyrody, wśród uczestników badania jest Obszar Natura 2000, w dalszej kolejności znalazły się: obszary chronionego krajobrazu oraz parki krajobrazowe.

Nie Wszyscy jednak posiadali wiedzę na temat projektu realizowanego w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”. Badani, którzy słyszeli o projekcie działania w jego ramach ocenili pozytywnie. Uwagę zwracali przede wszystkim na wykonanie pól biwakowych, które ich zdaniem, przyczyniłyby się do zwiększenia ruchu turystycznego w obrębie rzeki. Jak dodają, uwzględnić trzeba także całą infrastrukturę turystyczną, aby tereny stały się jeszcze bardziej atrakcyjne. Zdaniem respondentów wykonanie niniejszych działań nie wpłynie negatywnie na środowisko, a pozwoli utrzymać harmonię pomiędzy naturą, a turystyką.

5 Harmonogram badania:

Harmonogram badania stanowi ważny punkt procesu badawczego pozwalający uniknąć opóźnień w realizacji projektu oraz zagwarantować powodzenie przedsięwzięcia.

5.1 Szczegółowy harmonogram prac badawczych

Poniżej (Tabela 12) zaprezentowano spis wszystkich zadań, które zostaną zrealizowane w ramach całego procesu badawczego:

Tabela 12 Spis zadań w podziale na etapy

Etap	L.P	Nazwa zadania
opracowanie raportu metodologicznego	1	Opracowanie i przekazanie Zamawiającemu wstępnej projektu raportu metodologicznego
	2	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu metodologicznego
	3	Opracowanie i przekazanie Zamawiającemu finalnej wersji raportu metodologicznego
I etap badań reaktywnych	4	Przeprowadzenie badania CATI
	5	Przeprowadzenie badania IDI
	6	Przeprowadzenie badania FGI
	7	Przeprowadzenie badania TDI
	8	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	9	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
	10	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
II etap badań reaktywnych	11	Przeprowadzenie badania CATI
	12	Przeprowadzenie badania PAPI
	13	Przeprowadzenie badania IDI
	14	Przeprowadzenie badania FGI
	15	Przeprowadzenie badania TDI
	16	Analiza wyników badania, opracowanie raportu otwarcia oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	17	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu otwarcia
	18	Opracowanie finalnej wersji raportu otwarcia i przekazanie Zamawiającemu
III etap badań reaktywnych	19	Przeprowadzenie badania CATI
	20	Przeprowadzenie badania PAPI
	21	Przeprowadzenie badania IDI
	22	Przeprowadzenie badania FGI
	23	Przeprowadzenie badania TDI
	24	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	25	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
IV etap badań reaktywnych	26	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
	27	Przeprowadzenie badania CATI
	28	Przeprowadzenie badania PAPI
	29	Przeprowadzenie badania IDI
	30	Przeprowadzenie badania FGI
	31	Przeprowadzenie badania TDI

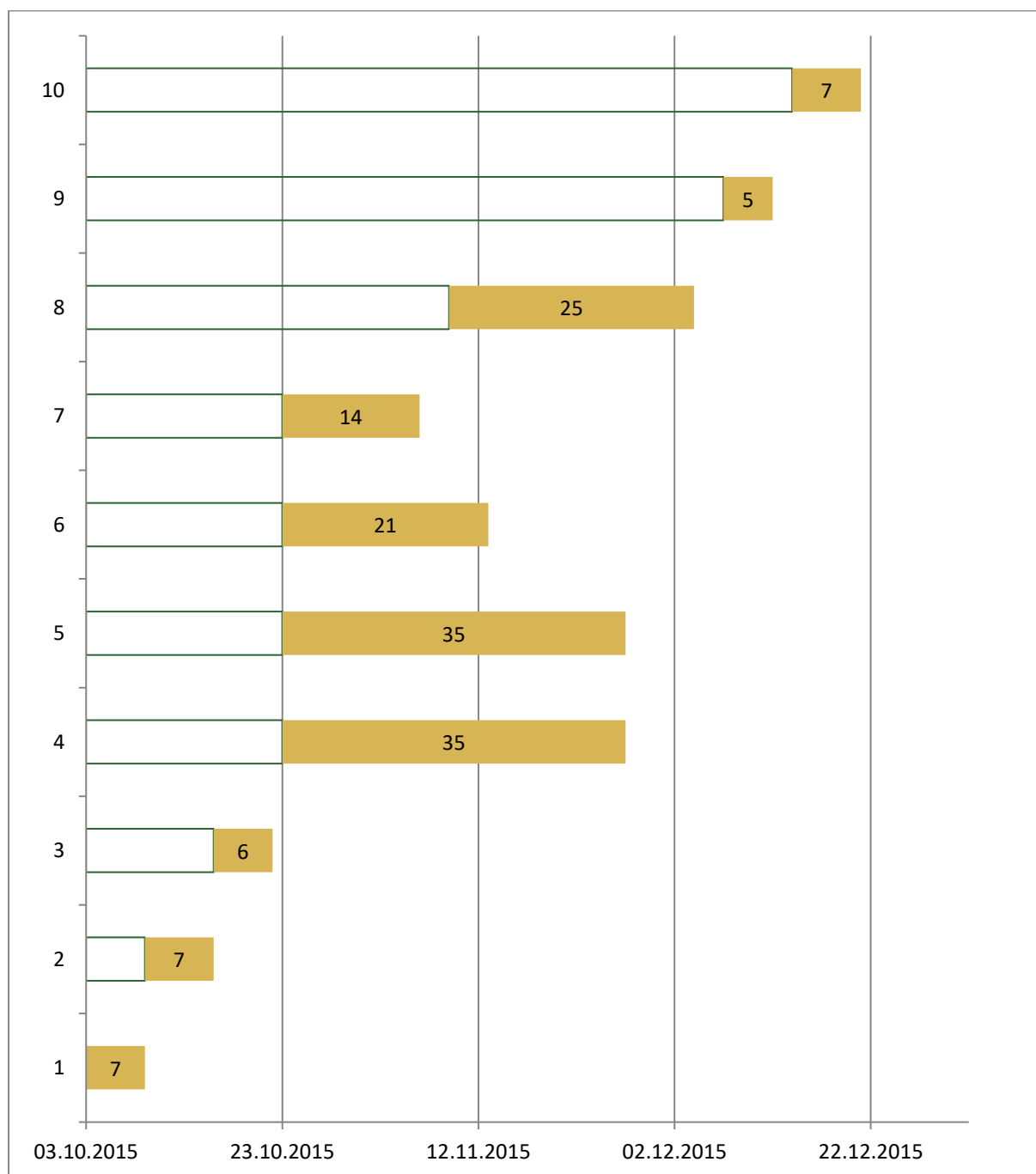
Etap	L.P	Nazwa zadania
V etap badań reaktywnych	32	Analiza wyników badania, opracowanie sprawozdania częściowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	33	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu sprawozdania
	34	Opracowanie finalnej wersji sprawozdania i przekazanie Zamawiającemu
	35	Przeprowadzenie badania CATI
	36	Przeprowadzenie badania PAPI
	37	Przeprowadzenie badania IDI
	38	Przeprowadzenie badania FGI
	39	Przeprowadzenie badania TDI
	40	Analiza wyników wszystkich badań, opracowanie raportu końcowego oraz przekazanie projektu Zamawiającemu
	41	Przekazanie przez Zamawiającego ewentualnych uwag do projektu raportu końcowego
	42	Opracowanie finalnej wersji raportu końcowego i przekazanie Zamawiającemu

Poniżej znajduje się szczegółowy harmonogram prac badawczych dla etapu I, w ramach którego przeprowadzono badania stanowiące podstawę do powstania tego raportu.

Tabela 13 Szczegółowy harmonogram dla etapów: opracowania raportu metodologicznego i pierwszych badań reaktywnych

Etap	L.P	Data rozpoczęcia	Data zakończenia	Czas trwania
I etap badań reaktywnych	4	23.10.2015	27.11.2015	35
	5	23.10.2015	27.11.2015	35
	6	23.10.2015	13.11.2015	21
	7	23.10.2015	06.11.2015	14
	8	09.11.2015	04.12.2015	25
	9	07.12.2015	11.12.2015	4
	10	14.12.2015	21.12.2015	7

Wykres 20 Wykres Gantta dla etapów: opracowania raportu metodologicznego i pierwszych badań reaktywnych

6 Narzędzia badawcze

W tym rozdziale projekty narzędzia badawcze zastosowane podczas I badań reaktywnych.

6.1 Kwestionariusz ankiety CATI

Kwestionariusz ankiety CATI	
<p>Dzień dobry, Nazywam się ___ ___. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi.</p>	
1.	<p>W jakiej odległości (mniej więcej) od najbliższej rzeki znajduje się Pana/i miejsce zamieszkania?</p> <p>1.1. Mniej niż 10 km 1.2. 11 km - 30 km 1.3. 31-50 km 1.4. 51-70 km 1.5. 71- 100 km 1.6. Więcej niż 100 km 1.7. Nie wiem</p>
2.	<p>Czy prowadzi Pan/i działalność rolniczą?</p> <p>2.1. Tak 2.2. Nie-> proszę przejść do pytania 9</p>
3.	<p>Jakiego rodzaju grunty Pan/Pani posiada?</p> <p>3.1. grunty orne 3.2. łąki 3.3. pastwiska 3.4. sady 3.5. las 3.6. inne (jakie?)</p>
4.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy naturalne?</p> <p>4.1. Tak 4.2. Nie 4.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
5.	<p>Czy w swoim gospodarstwie stosuje Pan/i nawozy sztuczne?</p> <p>5.1. Tak 5.2. Nie 5.3. Odmowa odpowiedzi (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
6.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczenie wód powierzchniowych?</p> <p>6.1. Zdecydowanie tak 6.2. Raczej tak 6.3. Raczej nie 6.4. Zdecydowanie nie 6.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)</p>
7.	<p>Czy Pana/i zdaniem stosowanie nawozów może powodować zanieczyszczenie wód powierzchniowych?</p> <p>7.1. Zdecydowanie tak 7.2. Raczej tak 7.3. Raczej nie</p>

7.4. Zdecydowanie nie					
7.5. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
8. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
8.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
8.2. Raczej jest potrzebna					
8.3. Raczej nie jest potrzebna					
8.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
8.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
9. Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego w Pana/i regionie zamieszkania:					
9.1. Zdecydowanie jest potrzebna					
9.2. Raczej jest potrzebna					
9.3. Raczej nie jest potrzebna					
9.4. Zdecydowanie nie jest potrzebna					
9.5. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
10. Czy słyszał Pan/i o sieci obszarów podlegających ochronie przyrody pn. „Natura 2000”?					
10.1. Tak					
10.2. Nie					
10.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
11. Czy słyszał Pan/i o realizowanym w ramach Programu Natura 2000 projekcie pt. „Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”?					
11.1. Tak					
11.2. Nie					
11.3. Trudno powiedzieć (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)					
12. W jakim stopniu Pana/i zdaniem wskazane działania są istotne dla ochrony środowisk rzecznych.					
	Zdecydowanie niepotrzebne	Raczej niepotrzebne	Raczej potrzebne	Zdecydowanie potrzebne	Nie wiem
12.1. Przywracanie naturalnego kształtu koryt rzecznych	1	2	3	4	5
12.2. Dostosowanie obszarów nadrzecznych i rzek w celu przywrócenia naturalnej flory wodnej	1	2	3	4	5
12.3. Przebudowa budowli hydrotechnicznych (zapory itp.)	1	2	3	4	5
12.4. Budowa bystrzy (miejsce przyspieszonego nurtu) i kaskad przy budowłach hydrotechnicznych, w celu umożliwienia migracji ryb	1	2	3	4	5
12.5. Budowa miejsc biwakowych nad rzekami	1	2	3	4	5
12.6. Działania anty-klusownicze	1	2	3	4	5
12.7. Budowa siedlisk tarłowych dla zagrożonych gatunków ryb	1	2	3	4	5
12.8. Przywracanie zagrożonych gatunków do ekosystemu	1	2	3	4	5
12.9. Optymalizacja ruchu turystycznego	1	2	3	4	5
12.10. Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych	1	2	3	4	5

13. Czy słyszał/a Pan/i o następujących roślinach rzecznych będących podstawą ekosystemu rzek włosienicznikowych?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
13.1. Włosieniczniki (jaskry wodne)	1	2	3
13.2. Rzęśle	1	2	3
13.3. Potocznic wąskolistny	1	2	3
13.4. Rukiew wodna	1	2	3
13.5. Grąźel żółty	1	2	3
13.6. Mech zdrojek	1	2	3
13.7. Krasnorost	1	2	3
13.8. Rdestniczka gęsta	1	2	3

14. Czy widział Pan/i te rośliny w ich naturalnym środowisku?

	Tak	Nie	Nie pamiętam
14.1. Włosieniczniki (jaskry wodne) <i>(Pędy z liśćmi nitkowano podzielonymi zanurzone w wodzie, latem na powierzchni wody rozwijają się białe kwiaty o średnicy 1-2 cm)</i>	1	2	3
14.2. Rzęśle <i>(zwarte jasnozielone płyty delikatnych pędów z owalnymi lub podłużnymi liśćmi ok. 1 cm długości)</i>	1	2	3
14.3. Potocznic wąskolistny <i>(pierzasto złożone liście zwykle wystające nad powierzchnią wody)</i>	1	2	3
14.4. Rukiew wodna <i>(wysokość 10-300 cm, składająca się z drobnych owalnych lub eliptycznych liści, kwitnie drobnymi białymi kwiatami, które zebrane są w grona na szczycie łodygi)</i>	1	2	3
14.5. Grąźel żółty <i>(duże owalne pływające liście o długim ogonku, kwitną charakterystycznie żółtymi 4-6 cm, wyrastającymi pojedynczo nad wodą na długich szypułkach)</i>	1	2	3
14.6. Mech zdrojek <i>(Kilkunastocentymetrowe długie ciemnozielone pędy na kamieniach lub pniach zanurzone w wodzie)</i>	1	2	3
14.7. Krasnorost <i>(krwistoczerwone plamy na kamieniach)</i>	1	2	3

15. Roślinność rzek włosienicznikowych (np. Drawy) pełni szereg funkcji ekosystemowych, proszę wskazać w jakim stopniu poszczególne funkcje są Pana/i zdaniem istotne?

	Zdecydowanie nieważne	Raczej nieważne	Raczej ważne	Zdecydowanie ważne	Nie wiem
15.1. Zmniejszenie tempa erozji dna rzeki	1	2	3	4	5
15.2. Przeciwdziałanie obniżaniu się poziomu wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.3. Tworzenie bariery przed zanieczyszczeniami doptywającymi do koryta rzeki i wód gruntowych	1	2	3	4	5
15.4. Tworzenie siedliska rozwoju fauny bezkręgowców będących bazą pokarmową dla wielu gatunków ryb	1	2	3	4	5

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

15.5. Stanowienie „kryjówek” dla narybku oraz ułatwianie migracji ryb	1	2	3	4	5
15.6. Pochłanianie dwutlenku węgla	1	2	3	4	5
15.7. Zapobieganie uwalnianiu się metanu z mulistego dna rzeki	1	2	3	4	5
15.8. Posiadanie przez niektóre rośliny wodne właściwości leczniczych	1	2	3	4	5
15.9. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz estetyki krajobrazowej rzeki	1	2	3	4	5
16. Jak Pana/i zdaniem rozwija się ekosystem roślinności wodnej w Pana/i regionie?					
16.1.	Zdecydowanie dobrze				
16.2.	Raczej dobrze				
16.3.	Raczej źle				
16.4.	Zdecydowanie źle				
16.5.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)				
17. W jakim stopniu zgadza się Pan/i z poniższymi stwierdzeniami?					
	Zdecydowanie nie zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Zdecydowanie zgadzam się	Nie wiem
17.1. Roślinność wodna w moim regionie jest co raz mniej różnorodna (następuje zanik niektórych gatunków).	1	2	3	4	5
17.2. Zbiorniki wodne i brzegi rzek są w co raz większym stopniu zarośnięte przez trzcinowiska.	1	2	3	4	5
17.3. Prace melioracyjne w moim regionie są prowadzone w sposób właściwy.	1	2	3	4	5
17.4. Prowadzona gospodarka prowadzona w zlewniach i dolinach rzek dobrze służy zdrowiu samej rzeki.	1	2	3	4	5
17.5. Projekty ekologiczne przywracające naturalny charakter rzek i ich dolin są potrzebne.	1	2	3	4	5
17.6. Społeczności lokalne powinny włączać się w projekty ekologiczne.	1	2	3	4	5
17.7. Edukacja ekologiczna dotycząca rzek i dolin rzecznych prowadzona jest we właściwy sposób	1	2	3	4	5
17.8. Obecne formy ochrony przyrody są wystarczające	1	2	3	4	5
18. Jak Pan/i zdaniem powinna być prowadzona gospodarka rzeczna?					
18.1.	Rzeki należy pozostawić ich naturalnemu rytmowi, nie powinno ingerować się w środowisko				

18.2.	Należy prowadzić prace utrzymaniowe polegające na uregulowaniu koryta rzeki oraz jego oczyszczeniu																														
18.3.	Nie wiem/nie mam zdania (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)																														
19.	Czy słyszał Pan/i kiedykolwiek o problemie migracji ryb związanym z budowlami hydrotechnicznymi (np. zapory)?																														
19.1.	Tak																														
19.2.	Nie																														
19.3.	Nie pamiętam (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)																														
20.	W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe cele, w jakich budowane są obiekty hydrotechniczne usprawiedliwiają przerwanie szlaków migracyjnych ryb?																														
	<table border="1"><thead><tr><th></th><th>Zdecydowanie nie</th><th>Raczej nie</th><th>Raczej tak</th><th>Zdecydowanie tak</th><th>Nie wiem</th></tr></thead><tbody><tr><td>20.1. Hodowla ryb w stawach</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr><tr><td>20.2. Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr><tr><td>20.3. Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr><tr><td>20.4. Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)</td><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td></tr></tbody></table>		Zdecydowanie nie	Raczej nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie wiem	20.1. Hodowla ryb w stawach	1	2	3	4	5	20.2. Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)	1	2	3	4	5	20.3. Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)	1	2	3	4	5	20.4. Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)	1	2	3	4	5
	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak	Nie wiem																										
20.1. Hodowla ryb w stawach	1	2	3	4	5																										
20.2. Regulacja przepływu rzeki (ochrona przeciwpowodziowa)	1	2	3	4	5																										
20.3. Retencja wody w zbiornikach (zapasy wody)	1	2	3	4	5																										
20.4. Tworzenie dróg śródlądowych (umożliwienie żeglugi)	1	2	3	4	5																										
21.	W jakim stopniu Pana/i zdaniem istotne są działania podejmowane w celu utrzymania zarybienia w rzekach takie jak: zachowanie naturalnych tarlisk oraz sztuczne zarybienia?																														
21.1.	Jest to bardzo istotne																														
21.2.	Raczej jest to ważne, ale są ważniejsze sprawy																														
21.3.	Raczej nie jest to istotna kwestia																														
21.4.	Zdecydowanie nie jest to istotna kwestia, przyroda sama sobie poradzi																														
21.5.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)																														
22.	Jaka Pana/i zdaniem jest skala kłusownictwa dotycząca populacji ryb rzecznych w Pana/i regionie?																														
22.1.	Bardzo duża																														
22.2.	Duża																														
22.3.	Umiarkowana																														
22.4.	Raczej niewielka																														
22.5.	Zdecydowanie niewielka																														
22.6.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)																														
23.	W jakim stopniu Pana/i zdaniem kłusownictwo stanowi zagrożenie dla populacji ryb w rzekach?																														
23.1.	Zdecydowanie jest to duże zagrożenie																														
23.2.	Raczej jest to duże zagrożenie																														
23.3.	Jest to umiarkowane zagrożenie																														
23.4.	Raczej nie jest to duże zagrożenie																														
23.5.	Zdecydowanie nie jest to duże zagrożenie																														
23.6.	Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)																														

24. W jakim stopniu następujące działania przeciwdziałające kłusownictwu są lub mogłyby być Pana/i zdaniem skuteczne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
24.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
24.2. Zaostrzenie sankcji karnych	1	2	3	4	5
24.3. Zwiększenie liczby patroli policji i innych służb w rejonach rzek	1	2	3	4	5
24.4. Prowadzenie akcji policji ukierunkowanych na schwytanie kłusowników	1	2	3	4	5

25. W jakim stopniu Pana/i zdaniem istnienie osiedli mieszkaniowych w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 25.1. W bardzo dużym stopniu
- 25.2. W dużym stopniu]
- 25.3. W umiarkowanym stopniu
- 25.4. W małym stopniu
- 25.5. W bardzo małym stopniu
- 25.6. Wcale
- 25.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

26. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność rolnicza w obszarach zlewnisk rzek wpływa na zanieczyszczenie i degradowanie ekosystemu rzeki?

- 26.1. W bardzo dużym stopniu
- 26.2. W dużym stopniu]
- 26.3. W umiarkowanym stopniu
- 26.4. W małym stopniu
- 26.5. W bardzo małym stopniu
- 26.6. Wcale
- 26.7. Nie wiem (nie czytać tej odpowiedzi respondentowi)

27. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poszczególne działania są skutecznym sposobem na zmniejszenie oddziaływania rolnictwa na wody rzeczne i gruntowe?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
27.1. Kampanie społeczne	1	2	3	4	5
27.2. Tworzenie stref buforowych (strefy, w których występują ograniczenia dla prowadzenia działalności rolniczej)	1	2	3	4	5
27.3. Programy rolno-środowiskowe (działania realizowane w ramach projektów unijnych zwiększające ekologiczność gospodarstw rolnych)	1	2	3	4	5
27.4. Rolnictwo ekstensywne (rodzaj rolnictwa, w którym nie stosuje się sztucznych środków wspomagających uprawy)	1	2	3	4	5
27.5. Rolnictwo ekologiczne (Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej)	1	2	3	4	5

<i>i zwierzęcej, łączącej przyjazne środowisku praktyki gospodarowania takie jak: wspomaganie wysokiego stopnia różnorodności biologicznej, wykorzystywanie naturalnych procesów oraz zapewnienie właściwego dobrostanu zwierząt).</i>					
28. W jakim stopniu Pana/i zdaniem działalność poniższych instytucji Pana/i zdaniem jest skuteczna w zakresie ochrony przyrody na rzekach i w ich dolinach?					
	Zdecydowanie nieskuteczna	Raczej nieskuteczna	Raczej skuteczna	Zdecydowanie skuteczna	Nie wiem
28.1. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie	1	2	3	4	5
28.2. Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej	1	2	3	4	5
28.3. Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	1	2	3	4	5
28.4. Zarząd Melioracji	1	2	3	4	5
28.5. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5
28.6. Lokalne grupy działania i lokalne organizacje turystyczne	1	2	3	4	5
28.7. Organizacje ekologiczne	1	2	3	4	5
28.8. Przedsiębiorstwa komercyjne	1	2	3	4	5
28.9. Fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej	1	2	3	4	5
29. Czy jest Pan/i zainteresowana uczestniczeniem w działaniach (konsultacje, spotkania, wydarzenia o charakterze edukacyjno-rekreacyjnym) mających na celu ochronę środowiska rzeczno-ego oraz dolin rzek w Pana/i regionie?					
29.1. Zdecydowanie tak					
29.2. Raczej tak					
29.3. Raczej nie					
29.4. Zdecydowanie nie					
29.5. Nie wiem					
30. Dlaczego nie jest Pan/i zainteresowana tego rodzaju aktywnością?					
30.1. Brak czasu					
30.2. Nie interesuje mnie to					
30.3. Tego rodzaju działania w niczym nie pomagają, mieszkańcy i tak nie mają wpływu na najważniejsze sprawy					
30.4. Inne – jakie? _____					
31. Jakie jest Pana/i zdanie na temat prawnych form ochrony przyrody					
31.1. Są potrzebne, nawet jeśli wiążą się z pewnymi ograniczeniami i zakazami					
31.2. Raczej są potrzebne, ale nie powinny hamować rozwoju gospodarki i turystyki					
31.3. Są niepotrzebne przyroda jest dla człowieka, a nie na odwrót					
31.4. Inne – jakie? _____					

REGIONALNA
DYREKCJA
OCHRONY
ŚRODOWISKA
W SZCZECINIE

32. W jakim stopniu poniższe formy prawne ochrony przyrody są Pana/i zdaniem efektywne?

	Zdecydowanie nieskuteczne	Raczej nieskuteczne	Raczej skuteczne	Zdecydowanie skuteczne	Nie wiem
32.1. parki narodowe,	1	2	3	4	5
32.2. rezerваты przyrody,	1	2	3	4	5
32.3. parki krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.4. obszary chronionego krajobrazu,	1	2	3	4	5
32.5. obszary Natura 2000,	1	2	3	4	5
32.6. pomniki przyrody,	1	2	3	4	5
32.7. stanowiska dokumentacyjne,	1	2	3	4	5
32.8. użytki ekologiczne,	1	2	3	4	5
32.9. zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,	1	2	3	4	5
32.10. ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.	1	2	3	4	5

33. Jak ocenia Pan/i wpływ turystyki regionu na społeczność lokalną?

- 33.1. Zdecydowanie pozytywnie
 33.2. Raczej pozytywnie
 33.3. Neutralnie
 33.4. Raczej negatywnie
 33.5. Zdecydowanie negatywnie
 33.6. Nie wiem

34. W jakim stopniu Pana/i zdaniem poniższe grupy korzystają z ruchu turystycznego w regionie?

	Zdecydowanie odnoszą straty	Raczej odnoszą straty	Nie ma znaczenia	Raczej odnoszą korzyści	Zdecydowanie odnoszą korzyści	Nie wiem
34.1. Mieszkańcy regionu	1	2	3	4	5	6
34.2. Samorządy lokalne	1	2	3	4	5	5
34.3. Przedsiębiorcy z branży turystycznej	1	2	3	4	5	5
34.4. Pozostali przedsiębiorcy	1	2	3	4	5	5
34.5. Rolnicy	1	2	3	4	5	5

35. W jakim stopniu Pana/i zdaniem prawna ochrona przyrody środowisk wodnych wpływa na następujące aspekty życia społecznego:

	Zdecydowanie wpływa negatywnie	Raczej wpływa negatywnie	Nie wpływa	Raczej wpływa pozytywnie	Zdecydowanie wpływa pozytywnie	Nie wiem
35.1. Komfort mieszkańców	1	2	3	4	5	6
35.2. Atrakcyjność turystyczna	1	2	3	4	5	5
35.3. Promocja regionu (marka)	1	2	3	4	5	5
35.4. Rolnictwo	1	2	3	4	5	5
35.5. Przemysł	1	2	3	4	5	5
35.6. Usługi	1	2	3	4	5	5
35.7. Dochody samorządów	1	2	3	4	5	5
35.8. Atrakcyjność inwestycyjna	1	2	3	4	5	5

Metryczka

36. W jakim powiecie Pan/i mieszka?

- 36.1. drawski
- 36.2. choszczeński
- 36.3. sławieński
- 36.4. strzelecko-drezdeński
- 36.5. białogardzki
- 36.6. czarnkowsko-trzeciecki
- 36.7. koszaliński

37. Płeć

- 37.1. Kobieta
- 37.2. Mężczyzna

38. Ile ma Pan/i lat?

- 38.1. 18-24
- 38.2. 25-34
- 38.3. 35-44
- 38.4. 45-54
- 38.5. 55-64
- 38.6. 65+

39. Jaki jest Pana/i status zawodowy

- 39.1. Uczeń/student
- 39.2. Zajmuję się domem
- 39.3. Bezrobotny
- 39.4. Pracujący
- 39.5. Emeryt/rencista

40. Numer telefonu respondenta*:

Uzupełnia ankieter w celu stworzenia bazy numerów telefonów osób biorących udział w badaniu (baza numerów telefonów nie będzie powiązana w żaden sposób z wynikami, w celu zapewnienia anonimowości badanych)

6.2 Scenariusz IDI

<p>Scenariusz IDI z członkami zespołu (pracownicy RDOŚ) realizującego projekt, ekspertami zewnętrznymi, projektantami i wykonawcami prac zleconych (robót budowlanych, zadań edukacyjnych, monitoringu efektów projektu)</p>
<p>Dzień dobry, Nazywam się ___ ___. Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.</p>
<p>1. Jak ogólnie ocenia Pan/i projekt „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? W jakim stopniu wpływa on na poprawę sytuacji środowiska naturalnego rzeki i doliny rzeki?</p>
<p>2. W jakim stopniu realizowane w ramach projektu inwestycje przyczynią się lub przyczyniły się do poprawy sytuacji ekologicznej na tym obszarze? Czy w ramach realizacji działań występują jakieś bariery lub skutki uboczne prowadzonych prac? Jakiego rodzaju środki zaradcze zastosowano lub planuje się zastosować by im przeciwdziałać?</p>
<p>3. Jaka jest obecna sytuacja środowiska naturalnego rzeki Drawa oraz jej zlewisk? Jak sytuacja ta kształtowała się na przestrzeni ostatnich lat? Jakie są potrzeby w zakresie ochrony przyrody na tych terenach?</p>
<p>4. Jakie są współzależności poszczególnych grup interesów w zakresie realizowanych lub planowanych przedsięwzięć? Jak projekt oddziałuje na społeczność lokalną oraz lokalnych przedsiębiorców? Jaki jest wpływ projektu na branżę turystyczną?</p>
<p>5. Jak ocenia Pan/i wpływ realizowanych lub (możliwy wpływ) planowanych działań na aktywność społeczności lokalnych w zakresie ochrony przyrody? Jakie działania w zakresie edukacji ekologicznej Pana/i zdaniem są najefektywniejsze? Jaka jest wiedza mieszkańców, przedsiębiorców, przedstawicieli samorządów i organizacji pozarządowych na temat rzek włośnicznikowych? Jak może zmienić się ona poprzez realizację projektu?</p>
<p>6. Jakie są największe zagrożenia dla powodzenia projektu? Jakie są najważniejsze negatywne czynniki degradujące środowiska rzek włośnicznikowych. Jak im przeciwdziałać?</p>
<p>7. Jakie są najbardziej efektywne realizowane w ramach projektu? Jakie planowane działania przewiduje Pan/i, że przyniosą najlepsze efekty.</p>
<p>8. Jak do tej pory prowadzona była gospodarka rzeczna? Czy działania realizowane w ramach prac melioracyjnych były skuteczne? Dlaczego? Co można w tym zakresie poprawić? Jakie działania w tym aspekcie są planowane w ramach projektu?</p>
<p>9. Jak z Pana/i perspektywy odbierane są społecznie działania realizowane w ramach projektu? Czy akcje kierowane do społeczności lokalnej spotykają się z dobrym odbiorem? Jaka jest skala zainteresowania problemem ochrony środowisk rzecznych?</p>
<p>10. Jakie potrzeby w zakresie ochrony środowiska zidentyfikowano w ramach analizy sytuacji rzeki Drawa i jej zlewisk? Czy planowane działania są korzystne z punktu widzenia ekonomicznego? Jakie korzyści pozafinansowe przyniesie/przyniósł do tej pory projekt?</p>
<p>11. Osoba biorąca udział w badaniu to::</p> <p>11.1. Przedstawiciel RDOŚ</p> <p>11.2. Ekspert zewnętrzny</p> <p>11.3. Projektant bądź wykonawca prac zleconych:</p> <p>11.3.1. Robót budowlanych</p> <p>11.3.2. Zadań edukacyjnych</p> <p>11.3.3. Monitoringu efektów projektu</p>

6.3 Scenariusz TDI

Scenariusz TDI z przedsiębiorcami, organizatorami ruchu turystycznego oraz zarządzającymi infrastrukturą turystyczną	
Dzień dobry, Nazywam się ____ ____ . Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.	
1.	Jakie jest Pana/i zdanie na temat ochrony środowiska rzecznego? Jak ocenia Pan/i efektywność i trafność przepisów prawnych? Dlaczego? Jak ocenia Pan/i działalność samorządów oraz organizacji odpowiedzialnych za ochronę środowiska (RDOŚ, RZGW, WIOŚ, Zarząd Melioracji, inne organizacje) w tym zakresie? Dlaczego? Czy uważa Pan/i, że prawne formy ochrony przyrody w obecnym zakresie są wystarczające? Dlaczego?
2.	Jaki jest Pana/i zdaniem potencjał rzeki Drawy dla gospodarki i społeczności lokalnej? Czy widzi Pan/i jakieś zagrożenia związane z korzystaniem z ekosystemu rzeczno? Jakież? Czy dostrzega Pan/i szanse związane z wykorzystaniem rzeki Drawa? Jakież?
3.	Jak ocenia Pan/i zabudowę hydrotechniczną na rzece Drawie? Czy Pana/i zdaniem zabudowa ta stanowi jakieś zagrożenie dla środowiska? Jakież? Czy obiekty hydrotechniczne powinny być budowane w sposób zapewniający ochronę gatunków fauny i flory? Dlaczego? Czy istniejące obiekty, które stanowią zagrożenie dla szlaku migracyjnego ryb powinny być zburzone lub przebudowane? Dlaczego?
4.	Jak Pan/i ocenia prace melioracyjne prowadzone na rzece Drawie? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Czy obecnie realizowana gospodarka wodna służy zdrowiu rzeki? Dlaczego?
5.	Jakie wsparcie w zakresie ochrony rzek i dolin rzecznych jest potrzebne? Jakiego rodzaju podejmuje Pana/i organizacja/przedsiębiorstwo?
6.	Czy Pana/i zdaniem możliwe jest pogodzenie potrzeb turystyki oraz ochrony środowiska rzek i dolin rzek? Dlaczego? Czy uważa Pan/i za słuszne wprowadzanie ograniczeń dla ruchu turystycznego związanych z ochroną przyrody (limity odławiania ryb, okresy zamknięcia odcinków rzeki itp.) Dlaczego?
7.	Czy słyszał Pan/i o Programie Natura 2000? Czy słyszał Pan/i o realizowanym w jego ramach projekcie pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Jak ocenia Pan/i poszczególne przedsięwzięcia w ramach tego projektu tzn. budowa lub przebudowa infrastruktury hydrotechnicznej w dorzeczu Drawy, wykonanie pól biwakowych w Złocieńcu i Rzepowie oraz oznakowanie szlaku kajakowego na rzece Drawie? Dlaczego?
8.	Czy Pana/i zdaniem turystyka jest właściwą i efektywną formą edukacji ekologicznej? Dlaczego?
Metryczka	
9.	Przedsiębiorstwo (rodzaj działalności) lub nazwa organizacji, którą Pan/i reprezentuje? _____
10.	Płeć 10.1. Kobieta 10.2. Mężczyzna
11.	Ile ma Pan/i lat? 11.1. 18-24 11.2. 25-34 11.3. 35-44 11.4. 45-54 11.5. 55-64 11.6. 65+

6.4 Scenariusz FGI

<p>Scenariusz FGI z Reprezentantami instytucji/organizacji o znaczącym oddziaływaniu na kierunki gospodarowania w środowisku przyrodniczym rzek i ich dolin (pracownicy RDOŚ nie biorący udziału w projekcie, parku narodowego i krajobrazowego, Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej, Zarządu Melioracji, przedstawiciele samorządów lokalnych, nadleśnictwa, członkowie organizacji społecznych, w tym organizacji proekologicznych)</p>
<p>Dzień dobry, Nazywam się ____ ____ . Na zlecenie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie realizujemy badanie dotyczące ochrony środowiska terenów rzecznych, w ramach projektu LIFE 13/Natura 2000. Badanie jest anonimowe, a opracowane na jego podstawie raporty przyczynią się do ewaluacji projektu i poprawy realizowanych działań, dlatego prosimy o udzielenie szczerych odpowiedzi. Rozmowa będzie nagrywana w celu sporządzenia transkrypcji.</p>
<p>1. Jakie działania w ramach ochrony środowiska rzeczno-egzogenicznego są najbardziej efektywne? Dlaczego? Jaka jest Państwa opinia na temat projektu realizowanego w ramach Programu Natura 2000 pn. „Czynna ochrona siedlisk włośniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawa w Polsce”? Dlaczego? Czy Pana/i zdaniem tego rodzaju projekty są potrzebne i czy spełniają one swoje zadanie? W jaki sposób wpływają na sytuację regionu w zakresie ochrony przyrody?</p>
<p>2. Na jakie bariery ze strony społeczeństwa spotykacie się Państwo w tym zakresie? Czy społeczność lokalna chętnie wspiera działania proekologiczne? Czy turyści i organizacje wspierające turystykę wspierają Państwa działalność w zakresie ochrony środowiska rzek? Dlaczego?</p>
<p>3. Jak Państwa zdaniem powinno wyglądać gospodarowanie populacjami ryb? Jakie instytucje powinny w nim uczestniczyć? Dlaczego? Kto powinien mieć prawo do czerpania korzyści z zasobów rybnych? Czy potrzebne są w tym zakresie ograniczenia? Dlaczego?</p>
<p>4. Czy istniejąca infrastruktura kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków rozwiązują problem zanieczyszczenia i degradowania ekosystemu rzeki? Dlaczego? Czy w regionie obserwuje się znaczące zjawiska erozji gleb i sputkiwania zawiesiny do rzeki? Jak duża jest skala zjawiska i jakie niesie za sobą konsekwencje?</p>
<p>5. Jak oceniacie Państwo prowadzone prace melioracyjne? Dlaczego? Kto powinien ponosić koszty tych prac? Dlaczego? Czy obecna polityka gospodarowania zasobami wodnymi jest skuteczna? Dlaczego? Czy sposób gospodarowania rzeką i zlewnią rzeki jest efektywny? Czy zmienił się on na przestrzeni lat? Jakimi były kierunki tych zmian? Czy prowadzone działania są korzystne dla ekosystemu rzeczno-egzogenicznego? Dlaczego? Co można by poprawić w tym zakresie?</p>
<p>6. Jak oceniacie Państwo projekty ekologiczne prowadzące do przywrócenia naturalnego charakteru rzek i ich dolin? Kto powinien zarządzać takimi projektami? Dlaczego? Jakimi są możliwe źródła finansowania tego rodzaju projektów?</p>
<p>7. Jak oceniacie Państwo poziom edukacji ekologicznej dotyczącej rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Jakimi działaniami i do jakich grup skierowane powinny być realizowane? Czy w Regionie są znani ludzie o postawach proekologicznych, których opinia i autorytet są znaczące. W jaki sposób można by włączyć te osoby do działań informacyjnych?</p>
<p>8. Jak oceniacie Państwo działania instytucji, które Państwo reprezentujecie w zakresie ochrony i gospodarowania rzekami i dolinami rzek? Czy identyfikujecie Państwo jakieś bariery w tym zakresie? Jakimi? Czy współpraca między instytucjami przebiega w sposób satysfakcjonujący? Czy napotykalicie Państwo na problemy komunikacyjne w tym zakresie? (Jakimi?)</p>
<p>9. Jaki jest wpływ turystyki na środowisko naturalne rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Co można zrobić, aby chronić przyrodę i jednocześnie korzystać z potencjału turystycznego regionu?</p>
<p>10. Jak oceniacie Państwo rolę mieszkańców i społeczności lokalnych w procesie ochrony rzek i dolin rzecznych? Dlaczego? Czy sytuacja w tym obszarze zmieniła się w ostatnim czasie? Jakimi to są zmiany?</p>

7 Spis tabel, wykresów oraz rysunków

Tabela 1 Spis zadań w podziale na etapy.....	63
Tabela 2 Szczegółowy harmonogram dla etapów: opracowania raportu metodologicznego i pierwszych badań reaktywnych.....	64
Tabela 3 Szczegółowy harmonogram dla etapu II badań reaktywnych.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 4 Szczegółowy harmonogram dla etapu III badań reaktywnych.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 5 Szczegółowy harmonogram dla etapu IV badań reaktywnych	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Tabela 6 Szczegółowy harmonogram dla etapu V badań reaktywnych	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 1 Wykres Gantta dla etapów: opracowania raportu metodologicznego i pierwszych badań reaktywnych.....	65
Wykres 2 Wykres Gantta dla etapu II badań reaktywnych.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 3 Wykres Gantta dla etapu III badań reaktywnych.....	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 4 Wykres Gantta dla etapu IV badań reaktywnych	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Wykres 5 Wykres Gantta dla etapu V badań reaktywnych	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
Rysunek 1 Schemat procesu badawczego	13
Rysunek 2 Mapa ogólnego położenia projektu	15